गल्छी गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

बैरेनी, धादिङ्ग, ३ नं. प्रदेश, नेपाल

पार्श्वचित्र

२०७६

दुई शब्द

यस गल्छी गाउँपालिका क्षेत्रफलमा सानो छ तर पनि गाउँपालिकालाई समृद्ध बनाउनका लागि सम्भावित श्रोत र आधारहरू प्रशस्त मात्रामा छन् । यसै कुरालाई मध्यनगर गर्दै यो गाउँपालिकाको समग्र वस्तुस्थिति झल्कने पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ ।

राज्यको पुर्न:संरचनाको सिलसिलामा स्थापित यस गाउँपालिकाको यथार्थ विद्यमान अवस्था झल्काउने पार्श्वचित्र तयारीले गाउँको विकासको वर्तमान अवस्थालाई चित्रित गरेको छ । यस प्रकारको चित्रणले आगामी दिनमा हामीले तर्जुमा गर्नुपर्ने नीति तथा कार्यक्रमहरुलाई प्राथमिकीकरण गरी हामीलाई उपलब्ध सीमित श्रोत र साधनको अधिकत्तम सदुपयोग गरी गाउँपालिकाको समग्र विकासलाई गति प्रदान गर्न अवश्य पनि सहयोग पुऱ्याउने आशा तथा विश्वास लिएको छु । यस अध्ययन प्रतिवेदनले प्राय: सबै क्षेत्र तथा वस्तुगत यथार्थलाई समेट्न प्रयास गरेको भएतापनि सीमित समय तथा श्रोत साधनको सीमाभित्र गरिएको अध्ययन आफैमा पूर्ण हुन सक्दैन । यसलाई समय सन्दर्भ अनुसार परिष्कृत र परिमार्जित गर्नुपर्ने आवश्यकता रहन्छ ।

योजनाबद्ध विकासको आधारको रुपमा रहने यो पार्श्वचित्र समयमै गर्न लगाउने गाउँकार्यपालिकाको सम्पूर्ण टिम, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा अन्य वडा तहमा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी पुरा गर्ने कर्मचारी एवं निर्वाचित जनप्रतिनिधि लगायत तथ्यांक उपलब्ध गराउने सम्पूर्ण विषयगत कार्यालय, संघसंस्था तथा अन्य सबैमा गाउँपालिकाको तर्फबाट आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । यसै गरी यो अध्ययन प्रतिवेदन समयमै सम्पन्न गर्न डेल्ट्रक्स आइटी सोलुसन्स् प्रा.लि. काठमाडौंलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

अन्त्यमा गाउँपालिकाको विकासको आधार चित्र कोर्न यो प्रतिवेदन सहयोगी बनोस र दीर्घकालिन सोचका साथ अगाडी बढ्न हामी सबैलाई उपयुक्त दिशा प्राप्त होस् भन्ने सुभेच्छा प्रकट गर्दछु ।

श्री कृष्णहरी श्रेष्ठ

अध्यक्ष

मेरा दुई शब्द

कुनै पनि ठाउँको विकासको लागि पहिलो शर्त भनेको भरपर्दो तथ्याङ्क नै हो । यसै आवश्यकतालाई मध्य नजर गरी गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ । जसमा गाउँपालिकाका विभिन्न विषय समावेश गरिएको श्रोत नक्साहरु, विषयगत कार्यालयहरुबाट संकलन गरिएका तथ्यहरुमा आधारित भई उपलब्ध भएसम्म कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात, सञ्चार, वन, सिचाई, खानेपानी, विद्युत आदिका तथ्यांक समावेश गरी गाउँ पार्श्वचित्र तयारी गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकाको अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थी, अनुसन्धानकर्ता, योजना निर्माणकर्ता तथा गाउँबासीहरुलाई पार्श्वचित्रले सूचना प्रदान गर्न सहयोग पुग्ने छ भन्ने मैले आशा लिएकी छु । पार्श्वचित्रमा उल्लेखित विवरणमा गाउँको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विवरण छुट्टिने नक्सा, भू-वर्गीकरण तथा भू-उपयोग नक्साका साथै घरधुरी सर्वेक्षण २०७५ का विविध जनसांख्यिक पक्षहरु समावेश गरिएको छ ।

अन्त्यमा प्रस्तुत पार्श्वचित्र तयारी गर्ने सिलसिलामा सूचना संकलन गर्न प्रत्यक्ष तथा परोक्षरुपमा सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण विषयगत कार्यालय, संघ/संस्था, सामाजिक परिचालक, वडा सचिव, गाउँ कार्यपालिकाका कर्मचारीहरु, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा शुरुदेखि तथ्यांक संकलन, प्रशोधन गरी पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिनुहुने परामर्शदाता श्री डेल्ट्रक्स आइटी सोलुसन्स् प्रा.लि. काठमाडौंलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

राधा तिमल्सिना(लामिछाने)

उपाध्यक्ष

मेरो भन्नु

नेपाल संघीयतामा प्रवेश गरेपछि विकासको नयाँ चरण प्रारम्भ भएको छ । संघीयतामा तीन तहहरु, क्रमशः संघ वा केन्द्रीय तह, प्रदेश तह र स्थानीय तह सरकारको व्यवस्था संविधान मै गरिएको छ । नयाँ संविधानले स्थानीय तहलाई स्थानीय सरकारको रुपमा स्वीकार गरी अधिकतम अधिकार र स्वायत्तता सुम्पिएको छ । स्थानिय तहमा सभा, कार्यपालिका र न्यायिक समिति गरी ३ वटै राज्यका अंगहरु रहेका छन् यस अर्थमा पनि स्थानीय तहको काम, कर्तव्य र अधिकार प्रशस्त रहेका छन ।

कुनै पनि योजनालाई सफल बनाउनका लागि सही किसिमको मार्गदर्शन (Roadmap) को आवश्यकता पर्दछ । त्यस्ता मार्गदर्शनको भूमिका यस पाश्वचित्रले प्रदान गर्दछ । वास्तवमा गल्छी गाउँपालिका विकासको दृष्टिकोणले प्रचुर संभावना र अवसर बोकेको पहाडी गाउँपालिका हो । यस गाउँपालिकाको समग्र विकास, योजना निर्माण, नीति कार्यक्रम तथा बजेट निर्माणका लागि वर्तमानको सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक तथा समग्र यथार्थ स्थितिको जानकारी हुन आवश्यक छ । त्यही आवश्यकता अनुसार यस गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको हो ।

कुनै पनि विकासको मार्गचित्र तयार गर्न योजनाको सही छनौट, त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन, सरोकारवालाहरुको पूर्ण सन्तुष्टि सहितको उपयोग, निरन्तर अनुगमन तथा मूल्याङ्कन एवं दिगोपनको सही र वस्तुनिष्ट निर्णय लिन विकाससँग सम्बन्धित तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । विगतबाट सिकेर वर्तमानको भोगाईका आधारमा भविष्यका लागि योजना तर्जुमा गर्नु वर्तमान पुनसंरचित स्थानिय तहको पहिलो आवश्यकता हो । विकास निर्माणका योजनाहरु तथा कार्ययोजनाहरु सही तरिकाले अगाडि बढाई त्यसको कार्यान्वयन गर्न नसकिएमा जनताले स्थानिय तहबाट राखेका अपेक्षा पूरा हुन सक्दैनन् । यसैकारण वर्तमानको हाम्रो धरातलिय सामाजिक, साँस्कृतिक तथा आर्थिक अवस्थाको पहिचान गरी भविष्यका आवश्यकता आँकलन गर्ने उद्देश्यका साथ यो अध्ययन प्रतिवेदन (पार्श्वचित्र) सीमित समय, स्रोत र सीमाभित्र रही तयार गरिएको हो । पार्श्वचिलाई सामान्य रुपमा अध्ययन गर्ने जो कोहीले पनि यो गाउँको बहुआयमिकता सहितको वर्तमान अवस्था सहजै आँकलन गर्न सक्ने देखिन्छ । यो पार्श्वचित्रलाई एकातिर गाँउको सम्पूर्ण चिनारीको रुपमा हेर्न सकिन्छ भने अर्कोतर्फ हाम्रा सम्भावना र चुनौतीहरुलाई अवगत गर्ने माध्यमको रुपमा लिन सकिन्छ ।

पार्श्वचित्र तयारीको क्रममा आफ्नो महत्वपूर्ण समय प्रदान गर्ने गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, विषयगत कार्यालयका प्रमुख लगायत कार्यपालिका तथा वडा कार्यालयका सर्म्पूण कर्मचारी साथीहरु, वडाध्यक्षज्यूहरु, सामाजिक परिचालकहरु, विभिन्न संघ/संस्थाका प्रमुख तथा अन्य कर्मचारीहरु तथा पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिन सहयोग पुऱ्याउनु हुने परामर्शदाता श्री डेल्ट्रक्स आइटी सोलुसन्स् प्रा.लि.काठमाडौंलाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा, यो पार्श्वचित्रले गाउँपालिकाको समग्र विकासको लागि मार्गदर्शनको भूमिका निर्भाह गरी आफ्नो उद्देश्य प्राप्तिमा सफल रहोस् भन्ने शुभेच्छा व्यक्त गर्दछु ।

दान बहादुर ऐडी
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषयसूची

खण्ड १ : परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ उद्देश्य १

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरु २

१.४ तयारी प्रक्रिया (Methodology) ३

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा ३

खण्ड २ : गाउँपालिकाको चिनारी (भौतिक तथा समग्र चरित्र) ४

२.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना तथा प्रशासनिक विभाजन ४

२.१.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना ५

२.१.२. प्रशासनिक विभाजन ५

२.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण १५

२.३ धरातलिय अवस्था (भू-क्षेत्रको प्रकृति भिरालोपन तथा उचाइ, मोहडा) १५

२.४ भू-उपयोगको विवरण १५

२.५ माटोको बनावट १७

२.५.१ भू-क्षेत्रको वर्गीकरण १८

२.६ जलवायू २१

२.७ मुख्य प्राकृतिक सम्पदा (नदी, खोला, ताल, हिमाल, खनिज (खानी) खेतीयोग्य जमिन, वनजंगल, निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, जलाधार सिमसार) २१

२.८ साँस्कृतिक विशेषताहरु २३

२.९ विकासका मुख्य सम्भावनाहरु २३

खण्ड ३ : जनसांख्यिक विवरण २६

३.१ जनसंख्याको विवरण २६

३.२ वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण २७

३.३ उमेर समूहअनुसार जनसख्याको विवरण २९

३.४ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण २९

३.५ जातजाती समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण ३०

३.६ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण ३१

३.७ धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण ३२

खण्ड ४ : आर्थिक स्थिति तथा रोजगार ३४

४.१ मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरुको विवरण (मुख्य पेशा) ३४

४.२ पशु धन तथा सोबाट हुने उत्पादनको अवस्था सम्वन्धी विवरण ३५

४.३ परिवारको औषत आम्दानीको विवरण ३६

४.४ परिवारको औषत खर्चको विवरण ३६

४.५ गरिवीको रेखामुनी रहेको जनसंख्याको विवरण (दैनिक प्रतिव्यक्ति आम्दानीका आधारमा) ३७

४.६ खाद्यान्न सुरक्षा तथा आपूर्तिको अवस्था ३७

४.७ आयात तथा निर्यातको अवस्था ३७

४.८ स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थहरु जस्तै काठ, खोटो, जडिबुटी, लोक्ता, अल्लो, चुनढुङ्गा, मार्वल स्लेट, फलफूल, खाद्यान्न आदि) ३७

४.९ वैदेशिक रोजगारीमा गएको जनसंख्याको विवरण ३८
४.१० सुकुम्बासी जनसंख्याको विवरण ३९
४.११ बेसहारा सडक बालबालिका तथा जनसंख्याको विवरण ३९
४.१२ कृषि तथा पशुपंक्षी, माछापालन तथा अन्य ३९
४.१२.१ मुख्य कृषिजन्य उत्पादनहरुको विवरण (वार्षिक उत्पादन उपलब्ध भएसम्म) ४२
४.१२.२ खेतीजन्य जमिनको विवरण ४२
४.१२.३ खेतीयोग्य मध्य सिंचित र असिंचित जमिनको विवरण ४३
४.१२.४ बाँझो जमिनको विवरण ४३
४.१२.५ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा ४३
४.१२.६ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ४४
४.१२.७ पशुपंक्षी, खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, माछा, मौरी, रेशम खेती आदि सम्बन्धी व्यवसायिक फर्महरुको विवरण ४४
४.१२.८ कृषि सहकारी संस्थाको विवरण/कृषि समूहको विवरण ४४
४.१२.९ कृषक समूहको विवरण ४५
४.१२.१० कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा डेरीहरुको विवरण ४६
४.१२.११ चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र तथा डेरीहरुको विवरण ४६
४.१२.१२ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण ४६
४.१२.१३ कृषि आधुनिकिकरण परियोजनाहरुको विवरण ४७
४.१२.१४ कृषि मेला तथा प्रर्दशनीहरुको विवरण ४७
४.१३ पर्यटन विकास ४७
४.१३.१ मुख्य पर्यटकिय क्षेत्रहरुको विवरण (धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक) ४८
४.१३.२ पर्यटकिय पूर्वाधारहरुको विवरण ४९
४.१४ उद्योग व्यापार तथा बैङ्कीङ ४९
४.१४.१ हाल संचालित समग्र उद्योगहरुको विवरण ४९
४.१४.२ मुख्य व्यापारको विवरण (किराना थोक, आयात, निर्यात) ४९
४.१४.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धी विवरण ४९
४.१४.४ मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरुको विवरण ५०
४.१४.५ सहकारी संस्थाहरुको विवरण ५१
४.१४.६ बैङ्कहरुको विवरण ५२
४.१४.७ वैदेशिक लगानीका उद्योग वा आयोजनाहरु ५२
खण्ड ५ : सामाजिक अवस्था **५३**
५.१ शिक्षा तथा मानव संशाधन ५३
५.१.१ सम्पूर्ण विद्यालयहरुको विवरण (मदरशा, गुम्बा समेत) ५४
५.१.२ शिक्षक तथा कक्षा कोठाको पर्याप्तता ५५
५.१.३ बालविकास केन्द्रहरुको विवरण ५६
५.१.४ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको समग्र साक्षरता/निरक्षरता विवरण (महिला/पुरुष दुबै) ५७
५.१.५ विद्यालय गैरहेका विद्यार्थीहरुको तहगत विवरण ५८
५.१.६ ६-१५ वर्षसम्मका विद्यालय नगएका बालबालिकाको विवरण ५९

५.२ स्वास्थ्य क्षेत्रको अवस्था ५९
५.२.१ सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाको विवरण (अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, आयुर्वेद केन्द्र, प्राकृतिक चिकित्सा वैकल्पिक चिकित्सा आदि) निजी स्वास्थ्य सेवा ५९
५.२.२ एच. आई. भी./एडसको अवस्था ६०
५.२.३ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण ६१
५.२.४ परिवार नियोजन ६१
५.२.५ खोपको विवरण ६१
५.२.६ बाल्यकालमा हुने रोगका जोखिम ६२
५.२.७ शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर ६२
५.२.८ बालपोषण सम्वन्धी विवरण ६२
५.२.९ मृत्युका मुख्य कारणहरुको विवरण ६२
५.२.१० बाल क्लबहरुको विवरण ६४
५.२.११ एकल महिलाहरुको तथ्याङ्क/एकल महिलाहरुका प्रमुख समस्याहरु ६५
५.३ खेलकुद तथा मनोरन्जन ६५
५.३.१ रंगशाला, खेलमैदान, व्यायामशाला सम्बन्धी विवरण ६५
५.३.२ पार्क तथा पिकनिक स्थल सम्बन्धी विवरण ६६
५.३.३ स्थानीय जात्रा, मेला तथा चाडपर्वहरु ६७
५.४ शान्ति सुरक्षाको विवरण ६८
५.४.१ प्रमुख सुरक्षा निकायहरुको विवरण ६८

खण्ड ६ : जलवायू, वन तथा वातावरण ६९

६.१ जलवायू ६९
६.१.१ जलवायूको समग्र विवरण ७०
६.१.२ जलवायूको परिवर्तनका असरहरु ७०
६.१.३ जलवायूको परिवर्तनका असरहरु सामना गर्ने कार्यक्रमहरु ७०
६.२ वन क्षेत्रको अवस्था तथा जैविक विविधता ७०
६.२.१ गाउँपालिकामा पाईने प्रमुख वनस्पति र वन्यजन्तुहरुको विवरण ७०
६.२.२ वनका प्रकारहरु वर्गीकरण सहित सबैको विवरण (सामुदायिक, राष्ट्रिय, निजी, धार्मिक आदि)७२
६.२.३ वन पैदावार सम्बन्धी विवरण (निकासी भएमा) ७७
६.२.४ राष्ट्रिय निकुञ्ज, मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र आदि ७७
६.३ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र ७७
६.३.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरु ७८

खण्ड ७ : भौतिक विकास ८०

७.१ खानेपानी तथा सरसफाई ८०
७.१.१ खानेपानीको श्रोतको आधारमा (घरधुरी तथ्याङ्क) ८०
७.१.२ घरधुरीको शौचालय प्रयोगको अवस्था (प्रकारको आधारमा) ८२
७.१.३ फोहर व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धी विवरण (मुख्य बजार क्षेत्र साथै सर्वत्र) ८३
७.१.४ ढल निकासको अवस्था, ल्याण्डफिल साइटको अवस्था ८३
७.२ शौचालय ८३

७.२.१ सार्वजनिक शौचालयहरुको विवरण ८३
७.२.२ सडक नालाहरुको अवस्था ८३
७.३ यातायात पूर्वाधार ८४
७.३.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था ८५
७.३.२ सवारीका प्रकारहरु ८६
७.३.३ प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरु (बस सेवा तथा ढुवानी सेवा) ८६
७.३.४ झोलुङ्गे पुल तथा पुलपुलेसा ८७
७.३.५ गाउँपालिकाका वडा केन्द्र देखि गाउँपालिकाको केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय ८८
७.३.६ टाढाको वस्तीबाट सम्बन्धित वडा केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय ८८
७.३.७ वडा केन्द्रबाट गाउँपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय ८९
७.३.८ बसपार्क सम्बन्धी विवरण ८९
७.३.९ वैकल्पिक यातायात सेवा ८९
७.४ विद्युत तथा उर्जा ९०
७.४.१ खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण ९०
७.४.२ विद्युतिकरणको अवस्था ९१
७.४.३ बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण ९१
७.४.४ बैकल्पिक उर्जाका श्रोतहरुको विवरण ९२
७.५ सञ्चार तथा प्रविधि ९२
७.५.१ रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, इन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल, हुलाक तथा कुरियर सेवा सम्बन्धी तथ्याङ्क विवरण ९२
७.५.२ आधुनिक सुविधाका साधनहरुको प्रयोगकर्ता परिवारको तथ्याङ्क ९२
७.६ आवास तथा सार्वजनिक भवनहरु ९४
७.६.१ घरको छानाको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण ९४
७.६.२ घरको गाह्रोको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण ९५
७.६.३ कच्ची, पक्की, अर्धपक्की घरको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण ९५
७.६.४ सामुदायिक भवनहरु तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण ९५
७.६.५ गाउँपालिका तथा अन्य सरकारी भवनहरुको विवरण ९६
७.६.६ पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरुको विवरण ९६
७.६.७ पशुबधशालाहरुको विवरण ९७
७.७ शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरु तथा कब्रस्थानहरुको विवरण ९७
खण्ड ८ : विविध ९८
८.१ गल्छी गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण ९८
८.२ गल्छी गाउँपालिका कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण ९९

तालिका सूची

तालिका नं. १ : गल्छी गाउँपालिकाको वडा विभाजन ५
तालिका नं. २ : भू-उपयोग विवरण १७
तालिका नं. ३ : जनसंख्याको विवरण २६
तालिका नं. ४ : वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण २८
तालिका नं. ५ : उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण २९
तालिका नं. ६ : १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण २९
तालिका नं. ७ : जातजातिअनुसार जनसंख्याको विवरण ३०
तालिका नं. ८ : मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण ३१
तालिका नं. ९ : धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण ३३
तालिका नं. १० : मुख्य पेशा अनुसार घरपरिवारको विवरण ३४
तालिका नं. ११ : पशुधन तथा सोबाट हुने उत्पादनको अवस्था सम्वन्धी विवरण ३५
तालिका नं. १२ : औषत वार्षिक आम्दानीका आधारमा परिवारको विवरण ३६
तालिका नं. १३ : औषत वार्षिक खर्चका आधारमा परिवारको विवरण ३६
तालिका नं. १४ : लिङ्ग अनुसार विदेशमा रहेका परिवारका सदस्यको विवरण ३८
तालिका नं. १५ : विदेशिनुको कारणका आधारमा परिवारका सदस्यको विवरण ३८
तालिका नं. १६ : कृषि बाली सम्बन्धी विवरण ४०
तालिका नं. १७ : प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धी विवरण ४२
तालिका नं. १८ : खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण ४३
तालिका नं. १९ : तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ४४
तालिका नं. २० : गल्छी गाउँपालिका क्षेत्रभित्र भएका कृषक समूहहरुको विवरण ४५
तालिका नं. २१ : कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण ४७
तालिका नं. २२ : पर्यटकीय स्थलहरुको विवरण ४८
तालिका नं. २३ : गाउँपालिकाको मुख्य व्यापरिक केन्द्रहरुको विवरण ५१
तालिका नं. २४ : सहकारी संस्थाको विवरण ५१
तालिका नं. २५ : बैंक सम्बन्धी विवरण ५२
तालिका नं. २६ : गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरुको विवरण ५४
तालिका नं. २७ : शिक्षक तथा कक्षा कोठाको पर्याप्तता ५५
तालिका नं. २८ : गाउँपालिकामा सञ्चालित बालविकास केन्द्रहरुको विवरण ५६
तालिका नं. २९ : ५ वा सो भन्दा माथिका जनसंख्याको साक्षरता/निरक्षरता विवरण ५७
तालिका नं. ३० : विद्यालय गैरहेको विद्यार्थीहरुको तहगत विवरण ५८
तालिका नं. ३१ : विद्यालय गैरहेको विद्यार्थीहरुको तहगत विवरण ५९
तालिका नं. ३२ : स्वास्थ्य संस्थाको विवरण ५९
तालिका नं. ३३ : मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण ६२
तालिका नं. ३४ : एकल महिलाहरूको विवरण ६५
तालिका नं. ३५ : गाउँपालिकामा रहेका खेल मैदानको विवरण ६६
तालिका नं. ३६ : गाउँपालिकामा रहेका पार्क तथा बाल उद्यानको विवरण ६७

तालिका नं. ३७ : स्थानीय जात्रा, मेला तथा चाडपर्वहरु ६७
तालिका नं. ३८ : गाउँपालिका सुरक्षा निकायहरुको विवरण ६८
तालिका नं. ३९ : सामुदायिक वन व्यवस्थापनको विवरण ७४
तालिका नं. ४० : गाउँपालिकाका प्रमुख नदीहरु ७८
तालिका नं. ४१ : खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण ८०
तालिका नं. ४२ : परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण ८२
तालिका नं. ४३ : सार्वजनिक शौचालयहरुको विवरण ८३
तालिका नं. ४४ : गाउँपालिकाको वडा अनुसार कुल सडक लम्बाई (मीटर) *लम्बाई किमी* ८५
तालिका नं. ४५ : निर्माणधीन गाउँपालिका स्तरीय सडकहरु ८६
तालिका नं. ४६ : गाउँपालिकामा रहेका पुलपुलेसाहरुको विवरण ८७
तालिका नं. ४७ : टाढाको वस्ती देखी वडा केन्द्र सम्म पुग्न लाग्ने समय सम्बन्धी विवरण ८८
तालिका नं. ४८ : गाउँपालिकामा रहेका बसपार्कहरुको विवरण ८९
तालिका नं. ४९ : गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रुट परमिट लिएर सञ्चालन भएका सवारी साधनहरुको विवरण ८९
तालिका नं. ५० : खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण ९०
तालिका नं. ५१ : बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण ९१
तालिका नं. ५२ : गाउँपालिकामा रहेका हुलाक विवरण ९२
तालिका नं. ५३ : परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण ९२
तालिका नं. ५४ : घरको छानाको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण ९५
तालिका नं. ५५ : सामुदायिक भवनहरु तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण ९६
तालिका नं. ५६ : सार्वजनिक पाटीपौवा, धर्मशाला तथा चौतारा सम्बन्धी विवरण ९७
तालिका नं. ५७ : शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरु तथा कब्रस्थानहरुको विवरण ९७
तालिका नं. ५८ : गल्छी गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण ९८
तालिका नं. ५९ : गाउँपालिका कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण ९९

नक्सा सूची

नक्सा नं. १ : गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति चित्रण ४
नक्सा नं. २ : गाउँपालिकाको वडा विभाजन ६
नक्सा नं. ३ : वडा नं. १ ७
नक्सा नं. ४ : वडा नं. २ ८
नक्सा नं. ५ : वडा नं. ३ ९
नक्सा नं. ६ : वडा नं. ४ १०
नक्सा नं. ७ : वडा नं. ५ ११
नक्सा नं. ८ : वडा नं. ६ १२
नक्सा नं. ९ : वडा नं. ७ १३
नक्सा नं. १० : वडा नं. ८ १४
नक्सा नं. ११ : गाउँपालिकाको भू-उपयोगको विवरण १६
नक्सा नं. १२ : गाउँपालिकाको भिरालोपन सम्बन्धी विवरण १८
नक्सा नं. १३ : गाउँपालिकाको नदी सञ्जाल २२
नक्सा नं. १४ : गाउँपालिकाको वडागत क्षेत्रलफल २७
नक्सा नं. १५ : गाउँपालिकाको सडक सञ्जालको विवरण ८४

खण्ड १ : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाली जनताको बलिदानी पूर्ण लामो संघर्षपछि नेपालमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतान्त्रात्मक राज्य व्यवस्था कायम भएको छ। विश्वभर विभिन्न देशहरुमा सफल अभ्यासमा आएको यो व्यवस्था नेपालमा नौलो भएकाले यसमा अभ्यस्त हुन केही समय अवश्य लाग्नेछ। संघीय शासन प्रणालीको सबल पक्ष भनेको जनता केन्द्रित शासन हो। नेपालको संघीय प्रणाली अर्न्तगत राज्यको संरचनालाई तीन तहमा विभाजन गरिएको छ। संघीय अर्थात केन्द्रीय शासन, प्रादेशिक शासन बीचमा र तल्लो तहमा स्थानीय सरकार सरह नेपालको संविधानले स्थानीय तहहरूलाई स्थानीय स्वायत्त सरकारको रुपमा स्थापित गरेको छ। संविधानको अनुसूची ८ को क्र.सं. ६ मा स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख संकलन सम्बन्धी सम्पूर्ण अधिकार स्थानीय सरकारलाई भएको उल्लेख छ। भने स्थानीय **सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (२) को च** मा माथि उल्लेखित विषयलाई थप विस्तार गरिएको छ।

तसर्थ संघिय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको गाउँ/नगर वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि, २०७५ अनुरुप नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ले प्रदान गरेको अधिकार प्रयोग गरी स्थानीय स्तरका विकासको योजना निर्माण, नीति निर्माण तथा स्थानीय सूचनाको प्रमुख श्रोतको रुपमा रहने यो वस्तुगत विवरणले गाउँपालिकालाई विकास र सम्वृद्धिको समुचित दिशातर्फ उन्मुख हुन सहयोग गर्ने विश्वासका साथ यो प्रतिवेदन तयार भएको छ।

१.२ उद्देश्य

पार्श्वचित्र निर्माणको प्रमुख उद्देश्य भनेकै गाउँपालिका/नगरपालिकाको समग्र वस्तुगत अवस्थाको जानकारीहरूलाई सु-व्यवस्थित ढङ्गले अभिलेखिकरण गर्ने र ती तथ्याङ्क र सूचनाहरुलाई अध्यावधी गर्दै आवश्यक पर्दा सरोकारवालाहरुलाई सूचना उपलब्ध गराउनु हो। पार्श्वचित्रका अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरु निम्नानुसार रहेका छन्।

क) गाउँपालिकाको समग्र भौतिक पूर्वाधारको अवस्था बारे तथ्याङ्कहरुको अभिलेख तयार पार्ने।

ख) गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक पक्षहरुको अवस्था बारे तथ्याङ्कहरुको अभिलेख तयार पार्ने ।

ग) गाउँपालिकाको समग्र सामाजिक पक्षहरुको अवस्था बारे तथ्याङ्कहरुको अभिलेख तयार पार्ने ।

घ) गाउँपालिकाको समग्र वातावरणीय प्राकृतिक सम्पदा तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बद्ध पक्षहरुको सूचना तथा तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्ने।

ङ) गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह तथा संस्थागत संयन्त्रहरु बारेका सूचना तथा तथ्याङ्कहरुको अभिलेख तयार गर्ने।

च) गाउँपालिकाका सबल पक्षहरू, दुर्बल पक्षहरू, अवसरहरू चुनौति तथा संभावनाको विश्लेषण गर्ने।

छ) गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत आधार नक्शा तयार गर्ने ।

ज) गाउँपालिकाको समग्र जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथ्याङ्कहरूको व्याख्या र विश्लेषण गर्ने ।

झ) प्राप्त सूचनाहरुको वर्गीकरण गरी सुव्यवस्थित र सरल ढंगले सर्वसाधारणले बुझ्न सक्ने गरी विभिन्न खण्डमा विभाजन गरी प्रस्तुत गर्ने ।

ञ) माथि उल्लेखित सम्पुर्ण विषयसँग सम्बन्धित एकमुष्ट तथ्याङ्कीय आधार तयार पार्ने ।

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरु

पृष्ठभूमिमा उल्लेख भएजस्तै यो गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीका निम्न आधारहरु रहेका छन् ।

(क) वैधानिक आधार

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ लाई व्याख्या गर्न बनेको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय तथ्याङ्कहरुको अभिलेख तयार गरी अध्यावधिक गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई नै प्रदान गरेकोले गाउँपालिकालाई पार्श्वचित्र तयार पार्ने आधार बनेको छ ।

(ख) नीतिगत आधारहरू

नीतिगत आधारहरु अर्न्तगत नेपाल सरकारले तयार पारेको समग्र योजनाहरु नीतिहरु, प्रादेशिक नीतिहरु र यी नीतिहरुका आधारमा तयार भएका स्थानीय तहका नीतिहरुलाई कार्यान्वयन गर्न आधारभुतरुपमा आवश्यक तथ्याङ्कहरुको अनिवार्यता हुने भएकाले गाउँपालिकाको समग्र सूचनाहरु तयार पानुपर्ने नीतिगत आवश्यकता रहेको र सूचना व्यवस्थापनको नीतिगत व्यवस्था समेत रहेकाले सोका आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार पारिएको हो ।

(ग) स्थानीय आवश्यकता

स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न तथा स्थानीय आश्यकताहरुको पहिचान गर्न वस्तुगत सूचनाहरुको आवश्यकता पर्दछ । स्थानीय आवश्यकताहरुको पहिचान पश्चात विकास निर्माण नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरु तय गर्न सकिन्छ । तसर्थ समग्र विकास प्रक्रियालाई अगाडी बढाउँदै स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरुको संगालोको ट्डकारो आवश्यकता रहने हुँदा यो नै वस्तुगत विवरण तयारीको अर्को महत्वपूर्ण आधार हो ।

यी बाहेक नेपालले पक्ष राष्ट्र भई हस्ताक्षर गरेका अन्तराष्ट्रिय सन्धि तथा सम्झौताहरुलाई कार्यान्वयन गर्न समेत वस्तुगत सूचनाहरुको आवश्यकता पर्दछ। दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न जलवायू परिवर्तनका असरहरु न्यूनिकरण गर्न, मानव अधिकारको सुनिश्चतता गर्न, पर्यावरणीय सुन्तलन कायम गरी दिगो विकास गर्न तथ्यपरक सुचनाहरुको आवश्यकता पर्ने भएकाले यी आवश्यकता आधारमा यो विवरण तयार पारिएको हो ।

१.४ तयारी प्रक्रिया (Methodology)

यस गाउँपालिकाको पार्श्वचित्रको तयारी गर्दा प्रयोग गरिएका विधिहरु निम्नानुसार छन् –

- ✓ यसमा विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघसंस्थाहरुबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरु समावेश गरिएको छ ।
- ✓ गाउँपालिकाले उपलब्ध गराएको घरधुरी सर्वेक्षण २०७५, विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरु समावेश गरिएको छ ।
- ✓ यस अध्ययन प्रतिवेदनमा तथ्याङ्कको विश्लेषणका क्रममा बिभिन्न तालिकाहरु, चित्रहरु तथा नक्साको प्रयोग गरी बर्णनात्मक तथा तुलनात्मक रुपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

पार्श्वचित्र तयार गर्ने कार्य प्राथमिक (Primary) दोश्रो पक्षले गाउँपालिकामा गरेको घरधुरी सर्वेक्षण रुपमा तथा द्वित्तीय (Secondary) सूचना संकलन पद्दती उपयोग गरिएको छ । भू-उपयोग, सडकहरू र सो को गुणस्तर तथा वातावरणीय समस्याहरू जस्ता प्राथमिक तथ्याङ्कहरू, डिजिटल तथ्याङ्क (GIS Data), स्थलस्वरुप नक्शा, हवाई नक्शा, नापी नक्शा, स्थलगत निरीक्षण तथा अन्तरर्वाता गरी संकलन गरिएको छ । वडा स्तरीय समस्याहरू र खाँचोहरू, वडाबासीहरू बीच सहभागितामूलक छरितो मूल्याङ्कन पद्दति (Participatory Rapid Appraisal) अपनाई जानकारी लिइएको छ । यसका साथै गाउँपालिका स्थिति विभिन्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायहरूका पदाधिकारीहरू, वुद्धिजिवीहरू उपलब्ध प्रतिष्ठित व्यक्तित्वहरूसंग छलफल एवं अर्न्तवार्ता गरी गाउँपालिकाका प्रमुख समस्या एवं विकासका सम्भावनाहरू माथि जानकारी लिइएको छ। गाउँपालिकाका समग्र तथ्याङ्कहरू जस्तै भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय एवं संस्थागत तथ्याङ्कहरू गाउँपालिका कार्यालय लगायत गाउँपालिका स्थित सरकारी एवं गैरसरकारी कार्यालयहरूको रेकर्डबाट र केही तथ्याङ्कहरू विषयगत कारण तथा अन्य निकायहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन एवं पुस्तकहरू अध्ययन गरी संकलन गरिएको छ ।

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले निर्धारण गरेबमोजिम गाउँपालिका पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका तथ्यांकहरुको स्रोत र आधार वर्ष खुलाईएको छ । गाउँपालिकाका विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय, अन्य संघसंस्थाले उपलब्ध गराएका तथ्याङ्क, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, विभिन्न मन्त्रालय, विभागहरु, सम्बन्धित गाउँपालिका आदि स्रोतहरुबाट उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । पार्श्वचित्रको अवधारणा अनुसार यसले गाउँपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रुपमा दिन्छ । अध्ययनलाई यथासक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास गरिएको छ । तैपनि स्रोत, साधन तथा समयको परिधीले यस अध्ययनलाई केही सीमिततामा बाँधेको छ । तथापी अध्ययनमा निर्धारित उद्देश्यका आधारमा आवश्यकता अनुसारका तथ्याङ्कहरु उल्लेख गरिएको छ ।

खण्ड २ : गाउँपालिकाको चिनारी (भौतिक तथा समग्र चरित्र)

२.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना तथा प्रशासनिक विभाजन

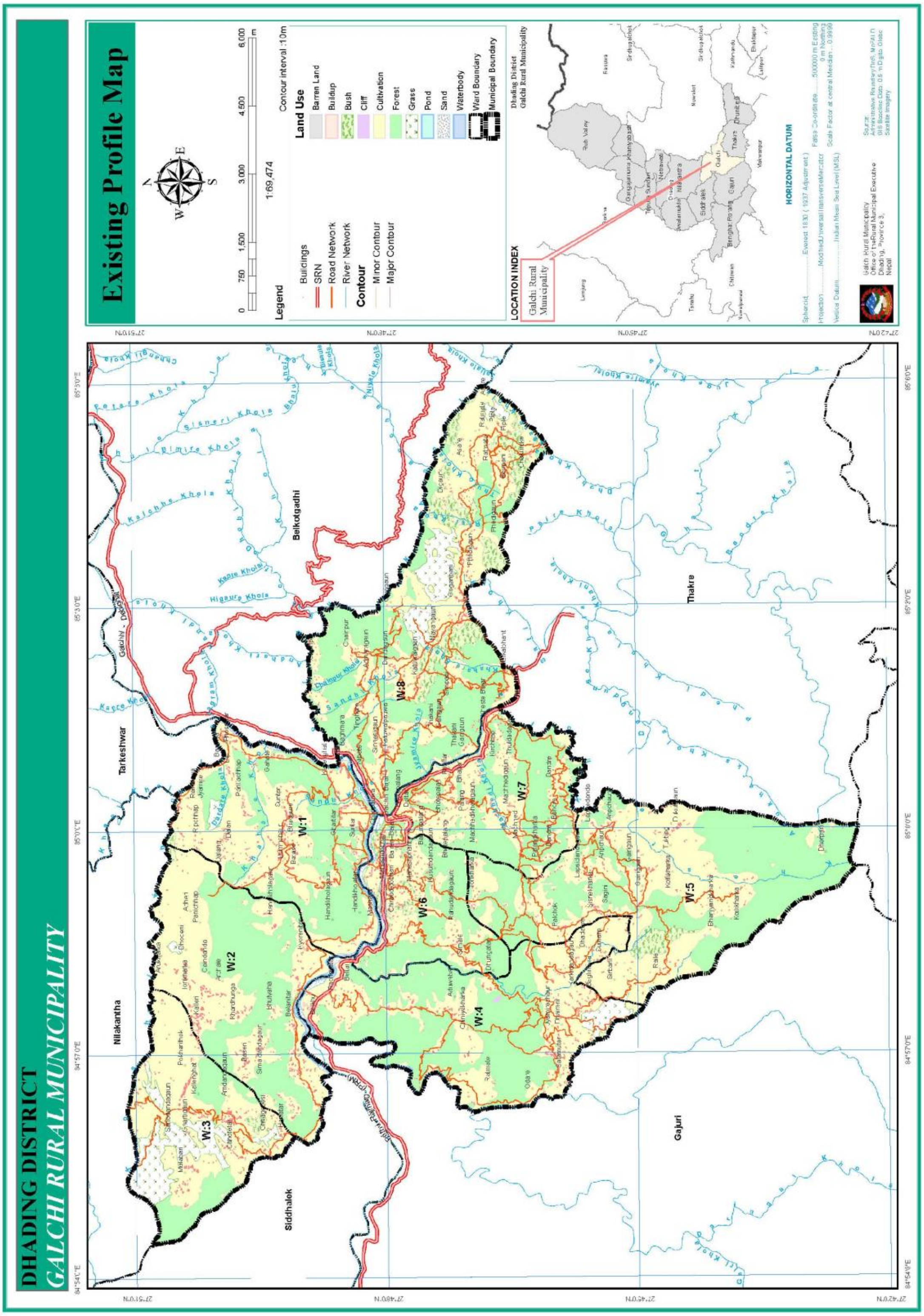

नक्सा नं. १ : *गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति चित्रण*

२.१.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना

गल्छी गाउँपालिका नेपालको पछिल्लो प्रशासनिक विभाजन अनुसार प्रदेश नं.३ मा पर्दछ । गल्छी गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले ८४°५४'२७" देखि ८५°०५'५६" र पूर्व देशान्तरसम्म ५८°५९'५८" देखि २७°५१'०८" उत्तरी अक्षांश सम्म फैलिएर त्रिशुली नदीको काखमा प्राकृतिक मनोरम संरचना सहित पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित छ । ११९.०१ वर्ग.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस गल्छी गाउँपालिकाको पूर्वमा थाक्रे गाउँपालिका र नुवाकोट जिल्ला, पश्चिममा गजुरी र सिद्धलेक गाउँपालिका, उत्तरमा निलकण्ठ नगरपालिका र नुवाकोट जिल्ला तथा दक्षिणमा गजुरी, थाक्रे गाउँपालिका र मकवानपुर जिल्ला रहेका छन् । यो गाउँपालिका समुद्री सतहबाट ३८० मिटर उचाईदेखि २२०० मिटर सम्मको उचाईमा अवस्थित छ । पहाडी क्षेत्रमा पर्ने गाउँपालिकाको केही भागमा खेतियोग्य उर्वर जमिनले ओगटेको भए पनि अधिकांश भाग पहाडी भागले ओगटेको छ । जंगल र जलाधार क्षेत्रको कमि नभएको यस गाउँपालिकामा सानाठूला गरी धेरै खोला तथा नदीहरु रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको प्रमुख जलाधार भनेको त्रिशुली नदी हो ।

२.१.२. प्रशासनिक विभाजन

सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले तयार गरेको नमुना वमोजिम गठित गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३ पुस २२ मा पेश गरेको प्रतिवेदन अनुसार माननीय संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रीको संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३/११/२० मा पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३/११/२२ मा देहाय बमोजिम साविकका गाविसहरु कल्लेरी, बैरेनी र गोगनपानी समेटेर ८ वटा वडाहरु कायम गरिएको हो । हाल गल्छी गाउँपलिकाको संरचना यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका नं. १ : गल्छी गाउँपालिकाको वडा विभाजन

क्र.सं.	नयाँ वडा	साविकको समावेश गाविस /नगरपालिका	क्षेत्रफल(वर्ग कि.मी.)
१	१	कल्लेरी (१-३)	१४.२
२	२	कल्लेरी (४-६)	१४.८४
३	३	कल्लेरी (७-९)	१०.७१
४	४	बैरेनी (१,७,३)	१७.१४
५	५	बैरेनी (२,४-६)	२१.७९
६	६	बैरेनी (९)	७.५४
७	७	बैरेनी (८)	९.४६
८	८	गोगनपानी (१-४,९)	२३.३३
जम्मा	८	३	११९.०१

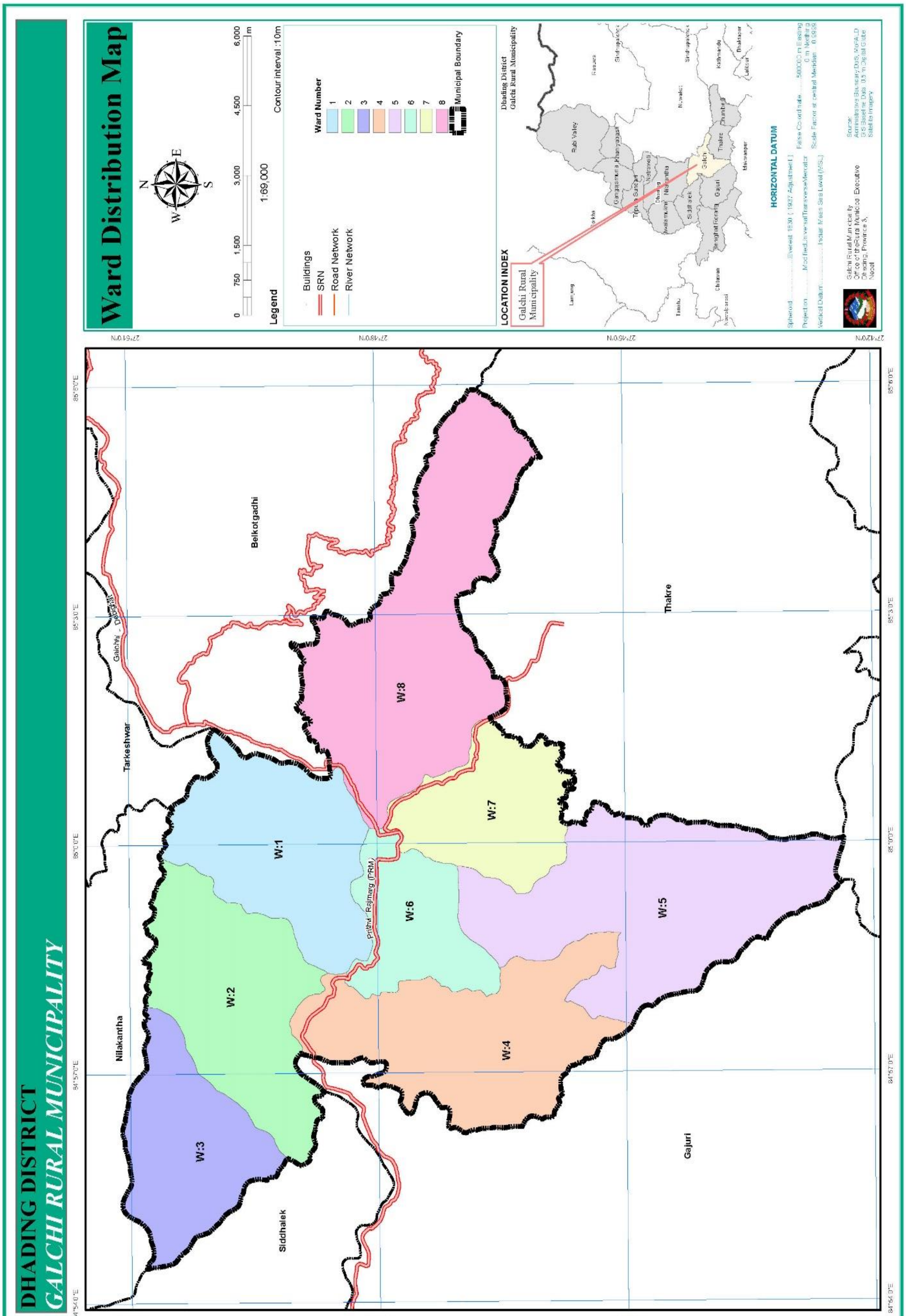

नक्सा नं. २ : *गाउँपालिकाको वडा विभाजन*

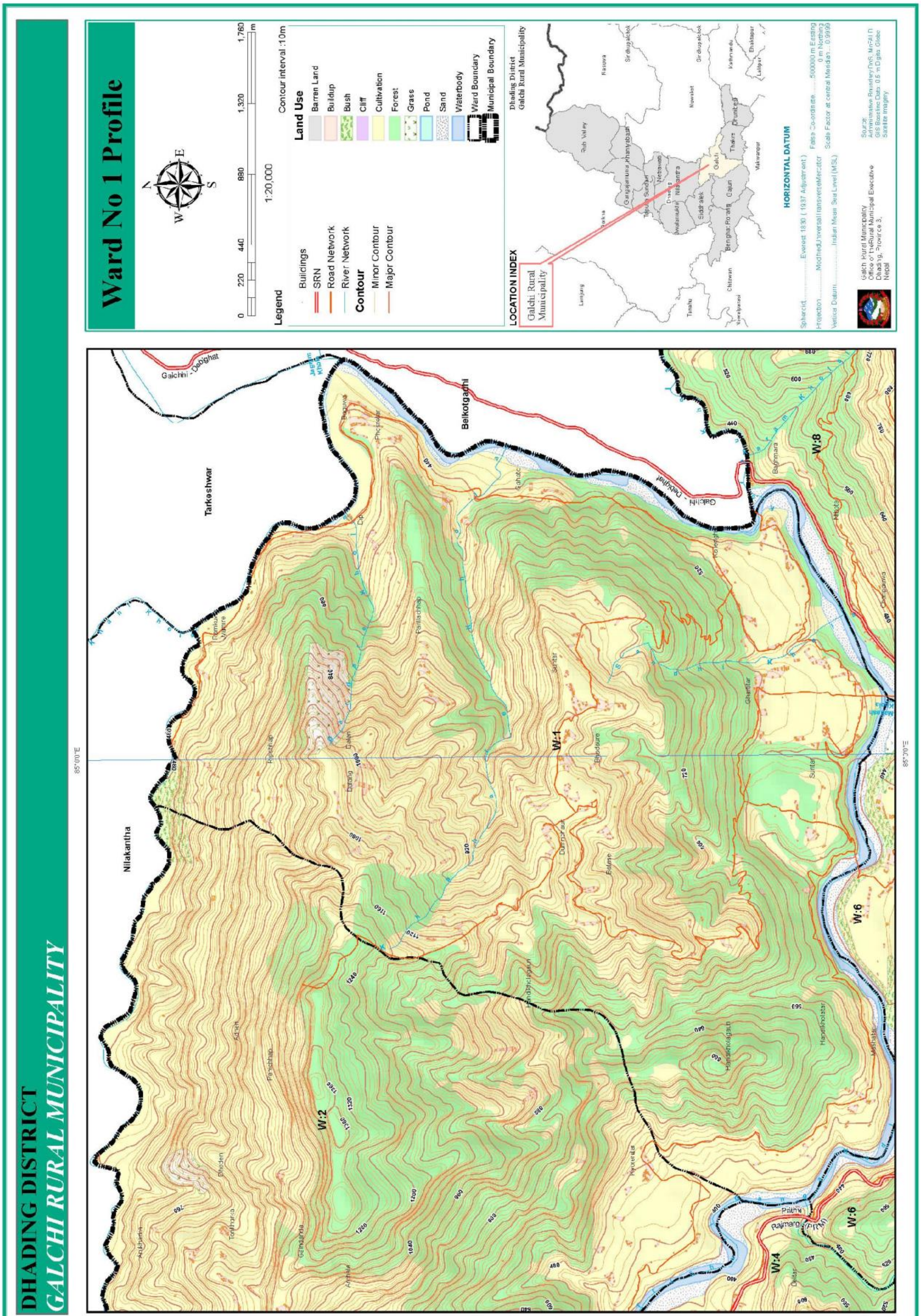
DHADING DISTRICT
GALCHI RURAL MUNICIPALITY
Ward No 1 Profile
Legend
Land Use
Contour interval :10m
1:20,000
LOCATION INDEX
HORIZONTAL DATUM

नक्सा नं. ३ : वडा नं. १

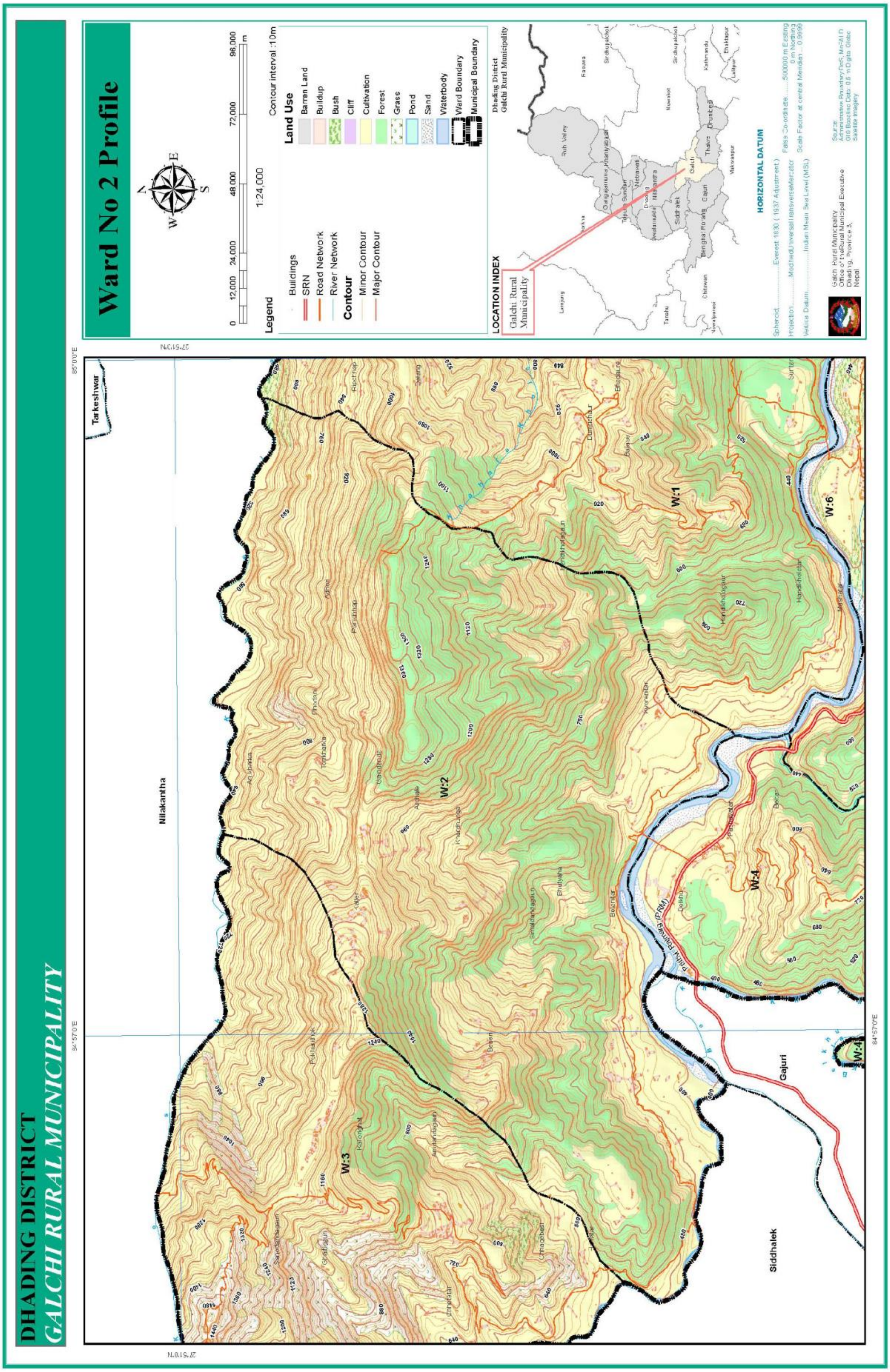
DHADING DISTRICT
GALCHI RURAL MUNICIPALITY
Ward No 2 Profile
1:24,000
Legend
Buildings
SRN
Road Network
River Network
Contour
Minor Contour
Major Contour
Land Use
Barren Land
Buildup
Bush
Cliff
Cultivation
Forest
Grass
Pond
Sand
Waterbody
Ward Boundary
Municipal Boundary
Contour interval :10m
LOCATION INDEX
Galchi Rural Municipality
HORIZONTAL DATUM
Nilakantha
Tarkeshwar
Siddhalek
Gajuri
W:1
W:2
W:3
W:4
W:6

नक्सा नं. ४ : वडा नं. २

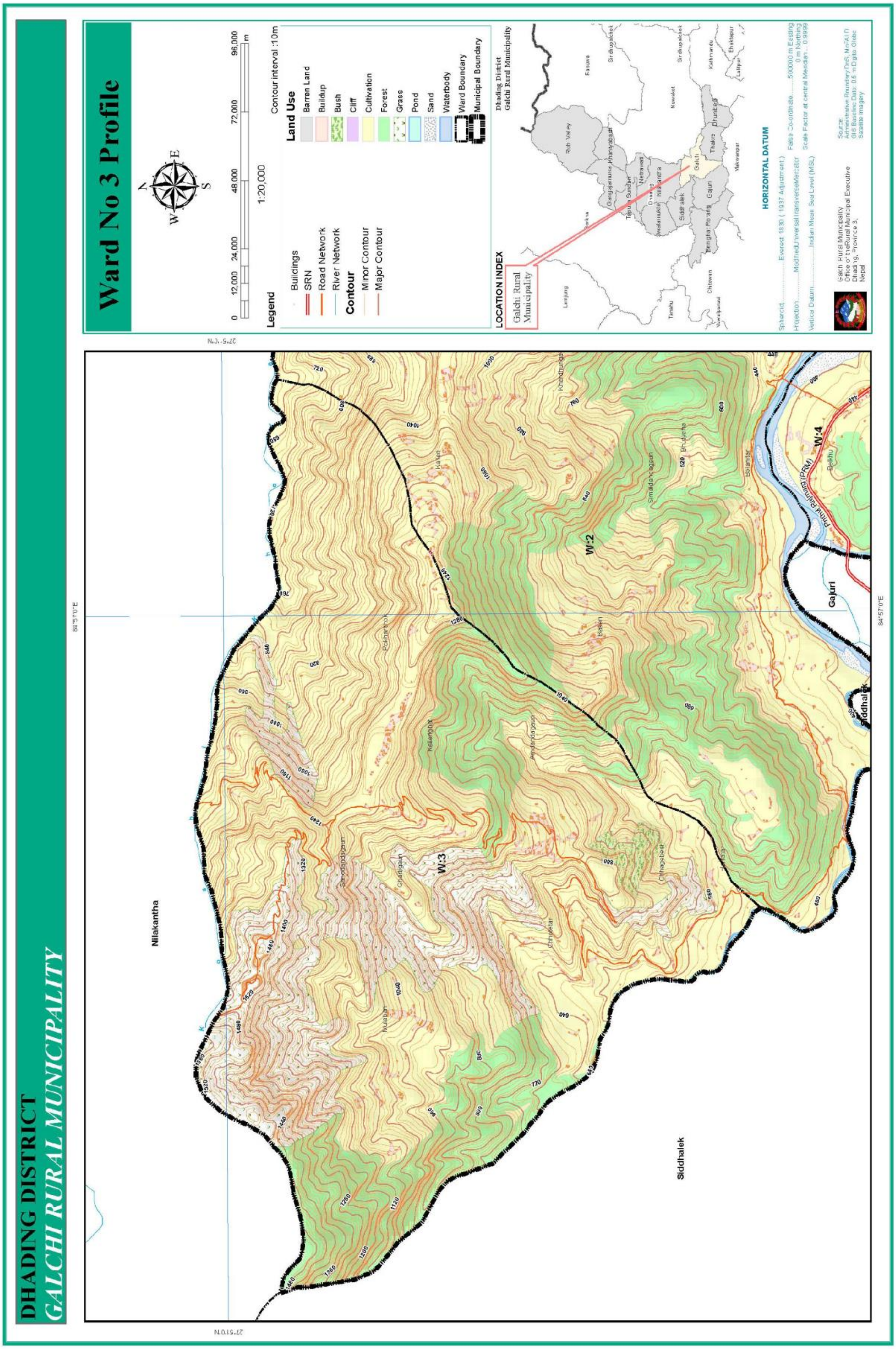
DHADING DISTRICT
GALCHI RURAL MUNICIPALITY
Ward No 3 Profile
Legend
Land Use
Contour
LOCATION INDEX
HORIZONTAL DATUM
Nilakantha
Siddhalek
W:3
W:2
W:4
Gajuri

नक्सा नं. ५ : वडा नं. ३

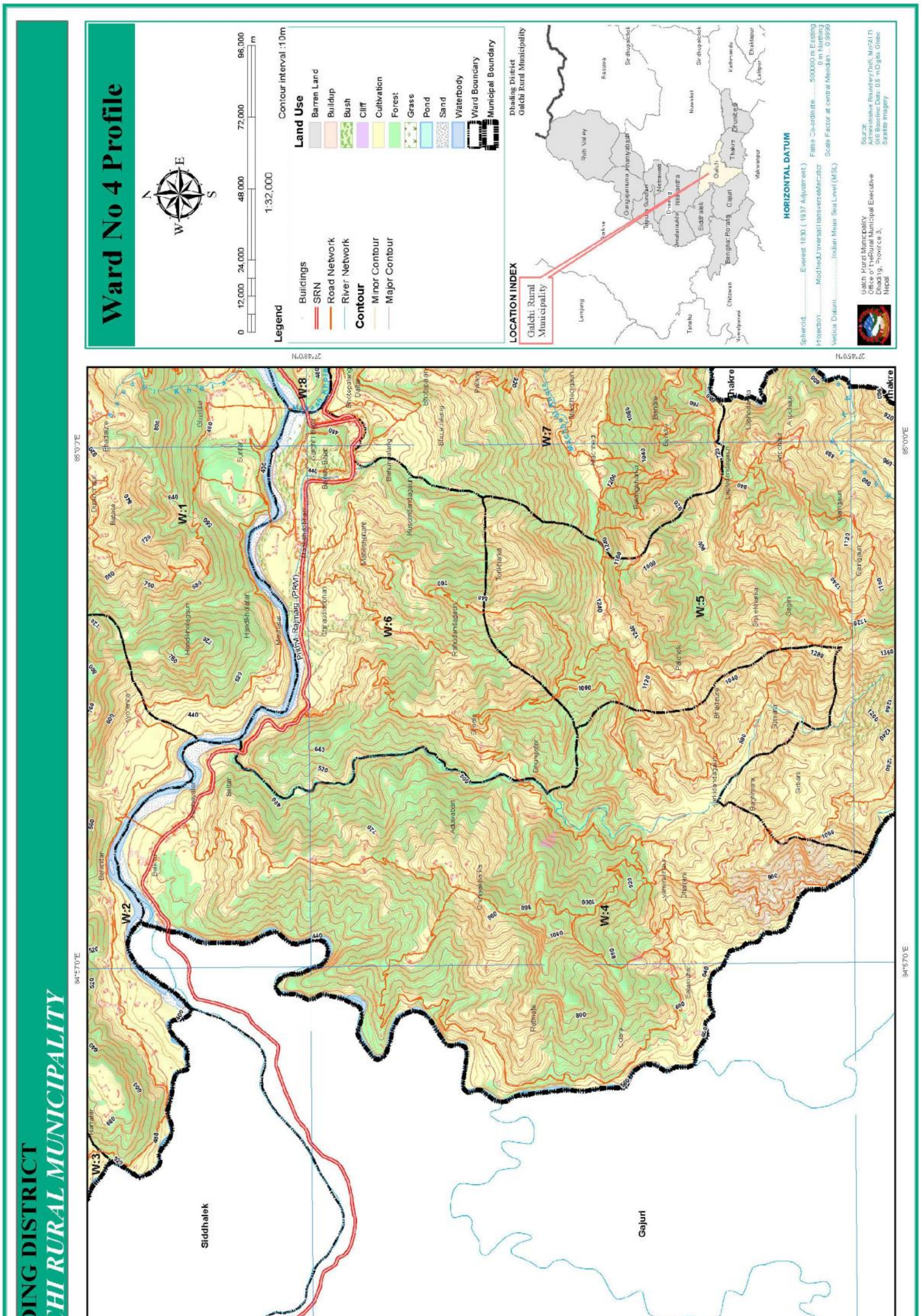
DHADING DISTRICT
GALCHI RURAL MUNICIPALITY
Ward No 4 Profile
Legend
Buildings
SRN
Road Network
River Network
Contour
Minor Contour
Major Contour
Land Use
Barren Land
Buildup
Bush
Cliff
Cultivation
Forest
Grass
Pond
Sand
Waterbody
Ward Boundary
Municipal Boundary
1:32,000
Contour interval :10m
LOCATION INDEX
Galchi Rural Municipality
Dhading District
Galchi Rural Municipality
HORIZONTAL DATUM
Siddhalek
Gajuri

नक्सा नं. ६ : वडा नं. ४

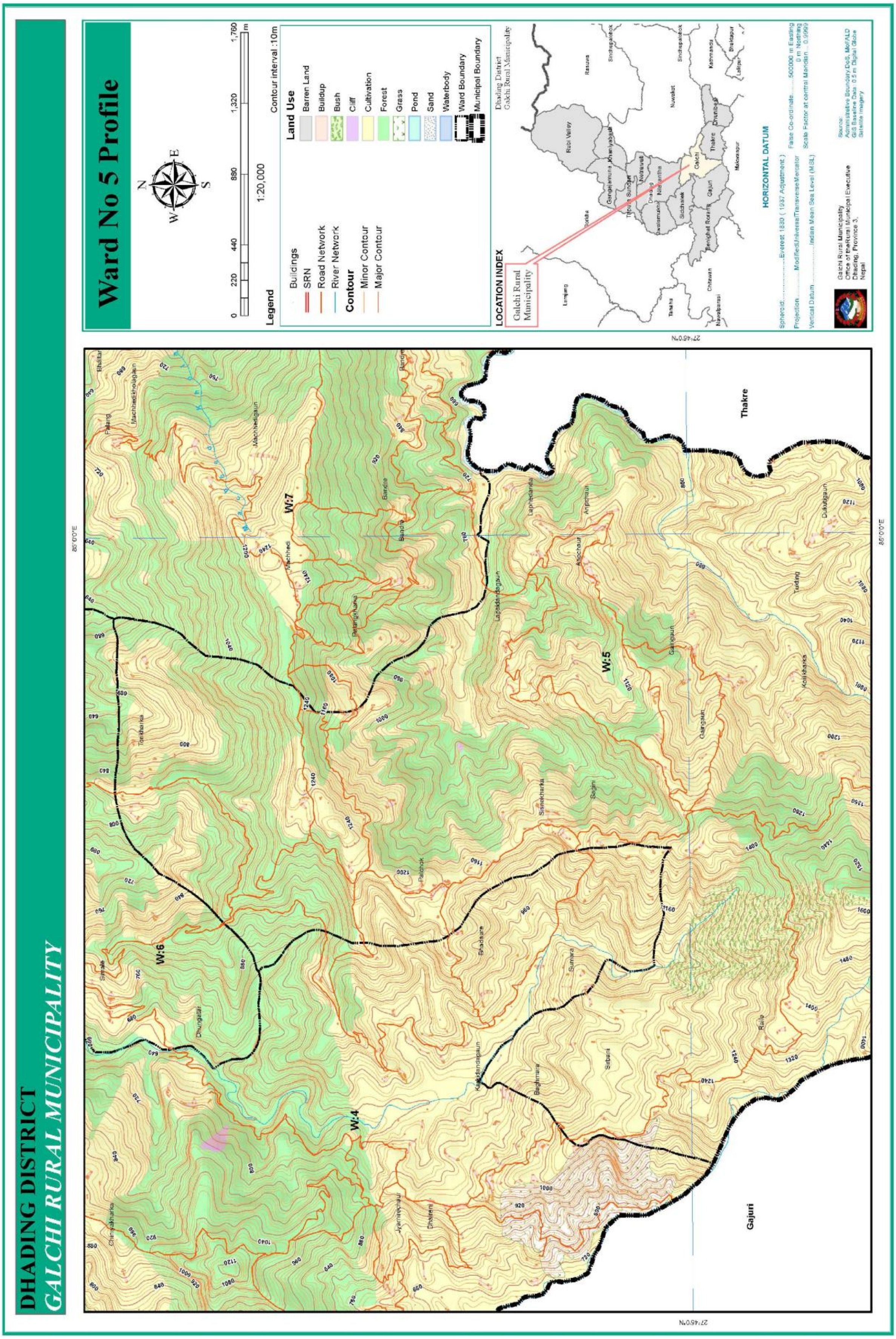
DHADING DISTRICT
GALCHI RURAL MUNICIPALITY
Ward No 5 Profile
1:20,000
Contour interval :10m
Legend
Buildings
SRN
Road Network
River Network
Contour
Minor Contour
Major Contour
Land Use
Barren Land
Buildup
Bush
Cliff
Cultivation
Forest
Grass
Pond
Sand
Waterbody
Ward Boundary
Municipal Boundary
LOCATION INDEX
Galchi Rural Municipality
Dhading District
HORIZONTAL DATUM
W:4
W:5
W:6
W:7
Thakre
Gajuri

नक्सा नं. ७ : वडा नं. ५

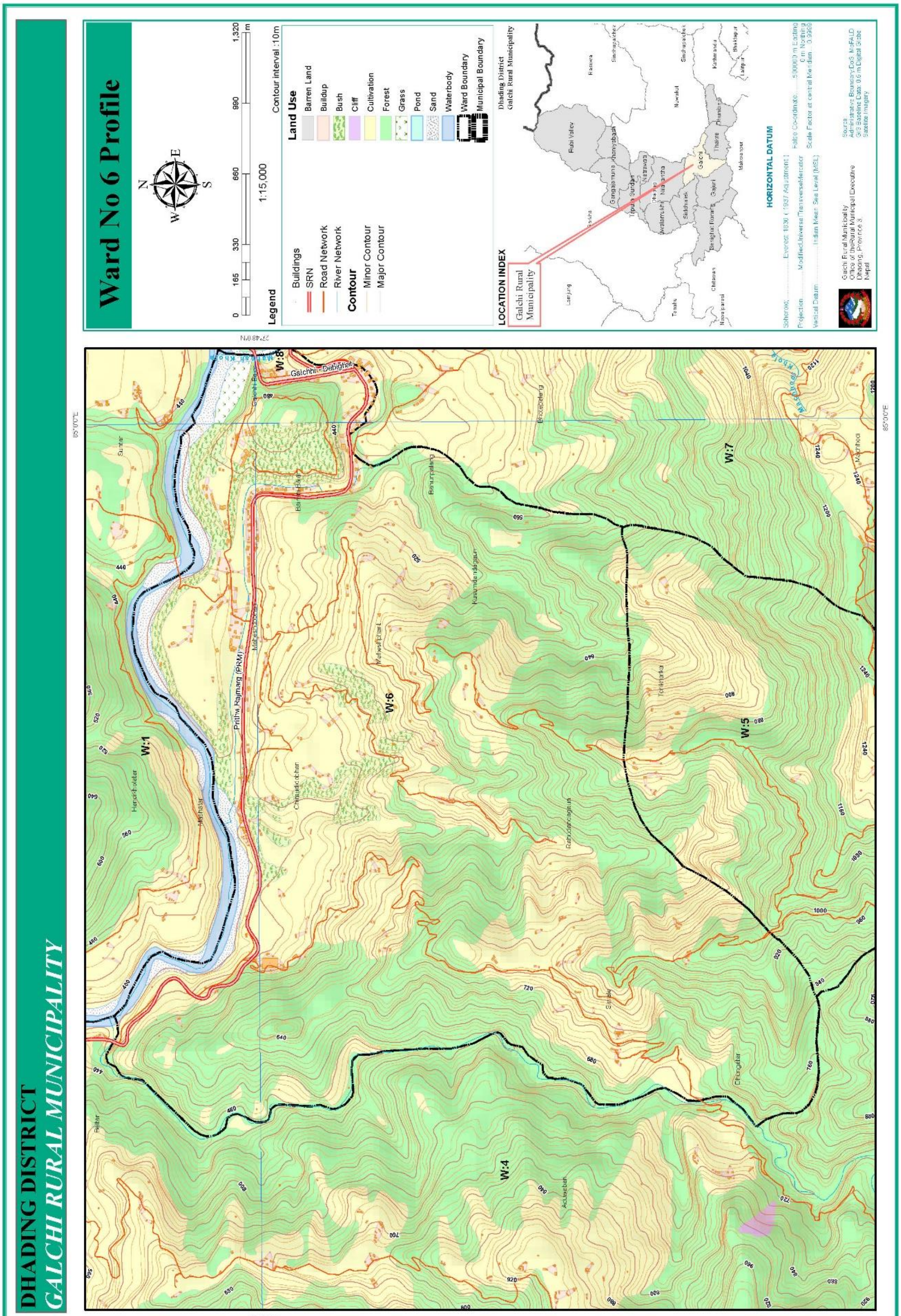
DHADING DISTRICT
GALCHI RURAL MUNICIPALITY
Ward No 6 Profile
1:15,000
Contour interval :10m
Legend
Buildings
SRN
Road Network
River Network
Contour
Minor Contour
Major Contour
Land Use
Barren Land
Buildup
Bush
Cliff
Cultivation
Forest
Grass
Pond
Sand
Waterbody
Ward Boundary
Municipal Boundary
LOCATION INDEX
Galchi Rural Municipality
HORIZONTAL DATUM
W:1
W:4
W:5
W:6
W:7
Prithvi Rajmarg (PRM)

नक्सा नं. ८ : वडा नं. ६

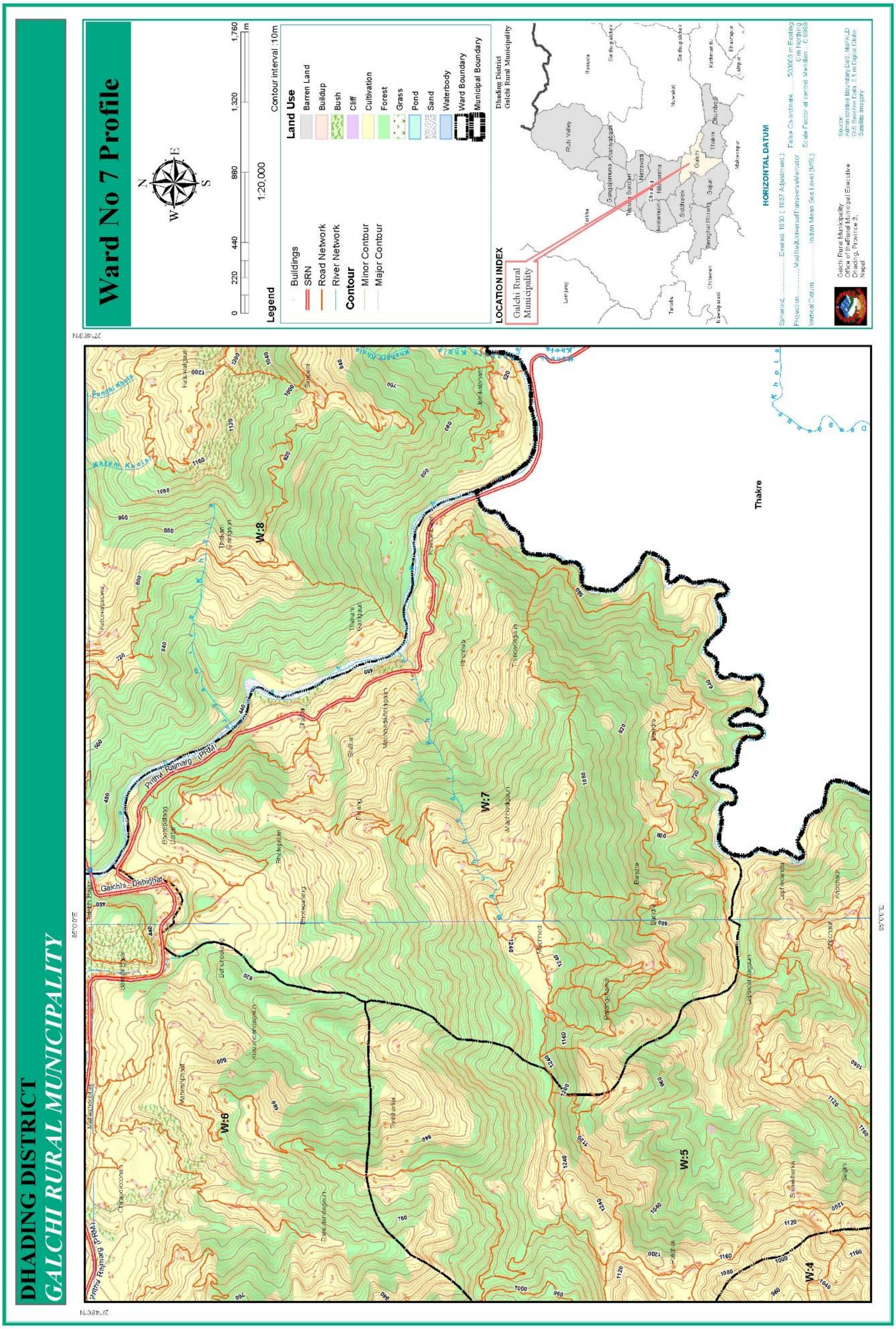
DHADING DISTRICT
GALCHI RURAL MUNICIPALITY
Ward No 7 Profile
1:20,000
Contour interval :10m
Legend
Buildings
SRN
Road Network
River Network
Contour
Minor Contour
Major Contour
Land Use
Barren Land
Buildup
Bush
Cliff
Cultivation
Forest
Grass
Pond
Sand
Waterbody
Ward Boundary
Municipal Boundary
LOCATION INDEX
HORIZONTAL DATUM
W:8
W:7
W:6
W:5
W:4
Thakre

नक्सा नं. ९ : वडा नं. ७

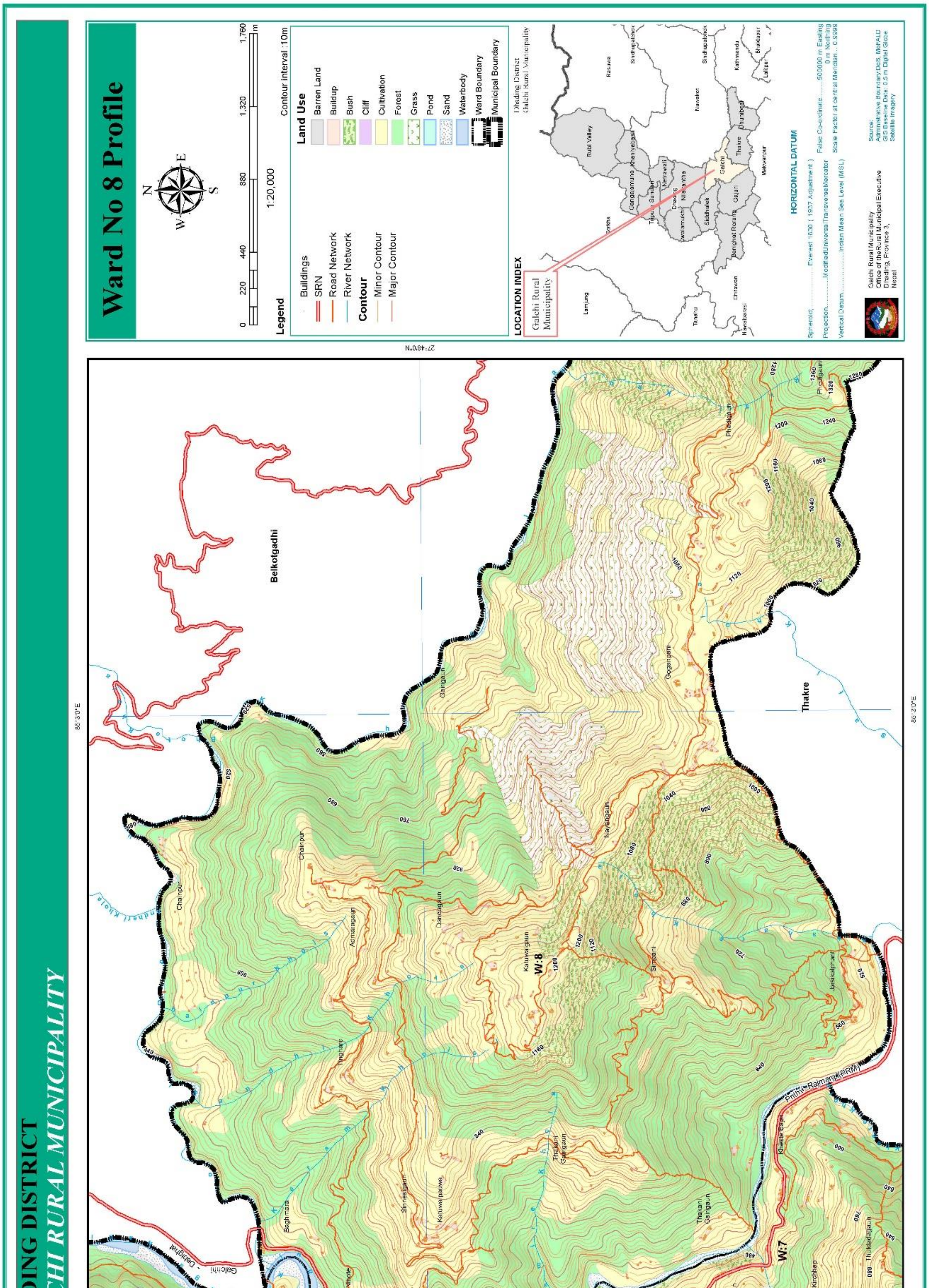
DHADING DISTRICT
GALCHI RURAL MUNICIPALITY
Ward No 8 Profile
Legend
Buildings
SRN
Road Network
River Network
Contour
Minor Contour
Major Contour
Land Use
Barren Land
Buildup
Bush
Cliff
Cultivation
Forest
Grass
Pond
Sand
Waterbody
Ward Boundary
Municipal Boundary
1:20,000
Contour interval :10m
LOCATION INDEX
Galchi Rural Municipality
HORIZONTAL DATUM
Belkotgadhi
Thakre
W:8
W:7
W:1

नक्सा नं. १० : वडा नं. ८

२.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण

यस गाउँपालिकाको नाम “गल्छी” कसरी रहन गयो भन्ने बारेमा ठोस प्रमाणिक एवं ऐतिहासिक तथ्य फेला परेको छैन । तसर्थ जनश्रुतिलाई नै आधार मान्नुपर्ने हुन्छ । जस अनुसार प्रथम राणा प्रधानमन्त्री श्री ३ जंङ्गवहादुर राणाले महेश खोलाको वहाव परिवर्तन गरी त्रिशुलीमा मिसाउन सेना परिचालन गरी गल र छिनोको सहायताले कटान गरेर साविकको महेश खोला बगेको ठाउँमा बस्ती बसाएको र सोही कारणले यस ठाउँको नाम गल्छी रहन गएको हो भन्ने आम धारणा छ। हाल यो भाग मध्यपहाडी लोकमार्गले पनि छुने भएकाले नेपाल सरकारले विकास गर्न खोजेका मध्य पहाडी लोक मार्गका प्रमुख १० शहरहरु मध्ये प्रमुख एकमा परेको हुँदा संघीय सरकारकै उच्च प्राथमिकतामा समेत परेको छ ।

२.३ धरातलिय अवस्था (भू-क्षेत्रको प्रकृति भिरालोपन तथा उचाइ, मोहडा)

गाउँपालिकाको भौतिक अवस्थाको विवरण तयार पार्दा यहाँको धरातलीय अवस्थाका बारेमा उल्लेख गर्नु अनिवार्य हुन्छ। क्षेत्रफलका हिसाबले सानो भएतापनि नेपाल धरातलीय विविधताका हिसाबले विश्वमै सम्पन्न मानिन्छ । विशेषतः भौगार्भिक प्रक्रियाका दौरान पछिल्लो समयमा निर्माण भएको महालङ्गुर हिमश्रृङ्खला निर्माण हुँदा तिब्बतियन भू-खण्ड र भारतीय उपहाद्विपको एक आपसमा टकराब हुँदा यि दुई भू-खण्ड बीच रहेको टेथिस सागरको अस्तित्व समाप्त भई उच्च हिमालय पर्वत, मध्यम महाभारत पर्वत श्रृङ्खला तथा होचा चुरे पर्वत श्रृङ्खला र सबैभन्दा दक्षिण भेगमा फैलिएको विशाल गंगाको मैदानको अंशको रुपमा रहेको तराई भू-भाग मिलेर समग्र देशको भू-सतह निर्माण भएको छ। यो भू-धरातलीय वस्तुगत चरित्रहरु मध्ये एक वा अर्को प्रकारको भू-धारातलको प्रधानता हाम्रा गाउँपालिका वा नगरपालिकामा रहेको पाईन्छ ।

भू-धरातलीय स्वरुपले विकास निर्माणमा अहम् भूमिका खेल्द्छ । भू-धरातलको विवरण अन्तर्गत विशेषत : भिरालोपन, मोहडा, उचाई, भू-आवरण, माटोको बनावट जस्ता आधाभूत पक्षहरु पर्दछन् ।

२.४ भू-उपयोगको विवरण

मानव जातिको सृष्टि र जनजीवन भू-धरातलमा उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरुको उपयोगका आधारमा अडेको छ । मानवीय अस्तित्व भित्रका समग्र मानवीय गतिविधिहरु उसले गर्ने जमिन तथा जमिनमा उपलब्ध श्रोतहरुका पूर्णत निर्भर गर्दछ। तसर्थ भू-आवरण अन्तर्गत मानिसले उपयोगमा ल्याउने वन क्षेत्रको तथ्याङ्क, खेतियोग्य जमिन, जल, बालुवा, हिमाल, पहाड, आदिको तथ्याङ्कलाई भू-उपयोग अन्तर्गत उल्लेख गरिएको छ।

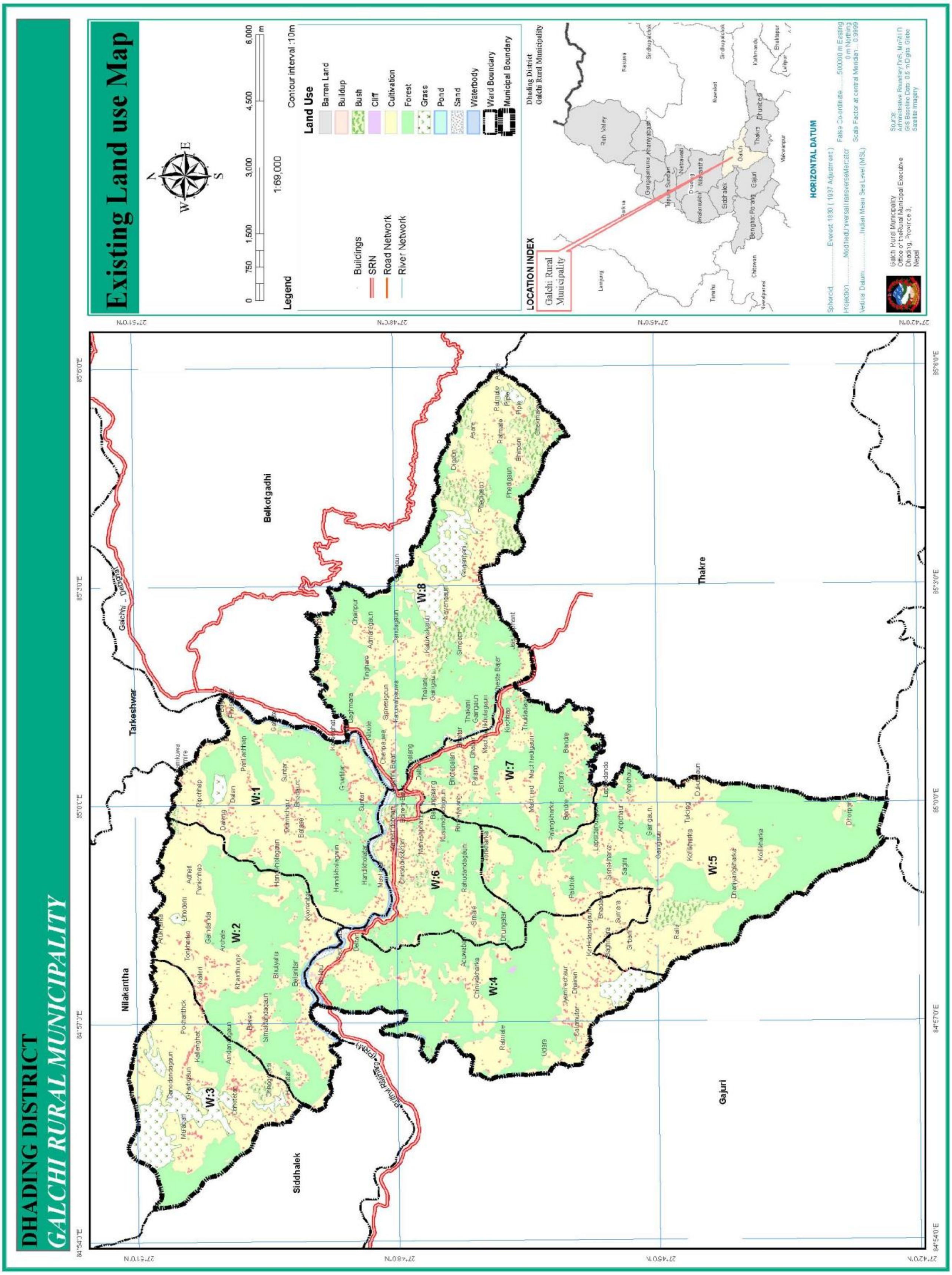

नक्सा नं. ११ : *गाउँपालिकाको भू-उपयोगको विवरण*

तालिका नं. २ : भू-उपयोग विवरण

जमिनको प्रकार	ओगटेको क्षेत्रफल	प्रतिशत
झाडी बुट्यान	३.८८	३.२६
चट्टान क्षेत्र	०.०४	०.०३
खेतियोग्य जमिन	५६.८८	४७.७९
वनजंगल	५०.३०	४२.२६
घाँस	४.५३	३.८०
बालुवा	१.०८	०.९१
जल क्षेत्र	०.९३	०.७९
आवासीय क्षेत्र	१.३८	१.१६
जम्मा	११९.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण, २०७५

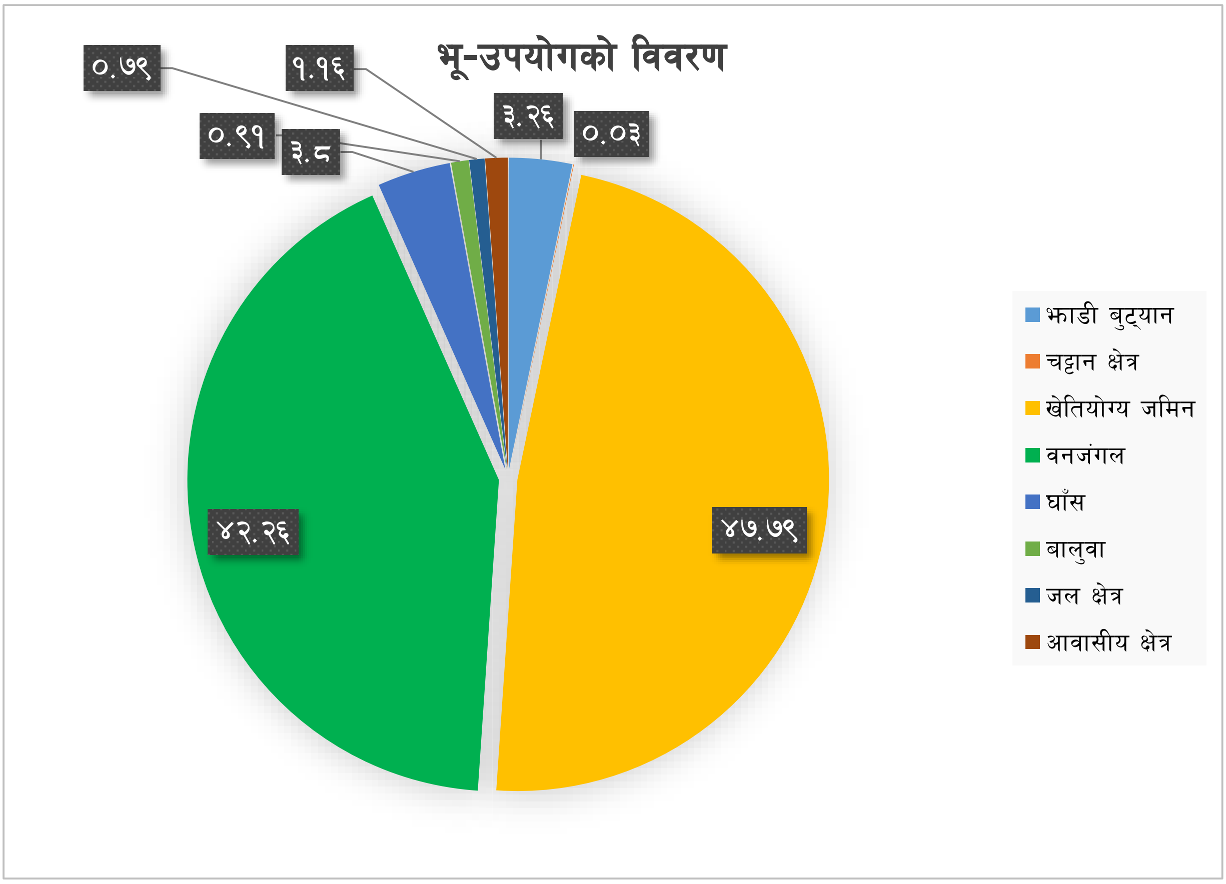

२.५ माटोको बनावट

गल्छी गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ११९.०१ वर्ग कि.मि. मा ५६.८८ वर्ग कि.मि. खेतीपातीको लागि उपयुक्त रहेको देखिन्छ। ५०.३० वर्ग कि.मि. जमिन वनजंगलले ओगटेको छ भने ०.९३ वर्ग कि. मि. जलक्षेत्रले ओगटेको छ। बलौटे, रातो तथा पागोमाटो रहेको यस गाउँपालिका प्राकृतिक सम्पदाको हिसाबले तथा कृषिको लागि उपयुक्त उर्वर माटोको धनी हुनुको साथै राम्रो जलाधार भएको गाउँपालिका हो। गाउँपालिकाको प्रमुख खाद्यान्न तथा अन्न बालीमा धान, गहुँ, मकै, कोदो, मास, मुसुरो, रहर, तोरी आदी हुन्।

२.५.१ भू-क्षेत्रको बर्गीकरण

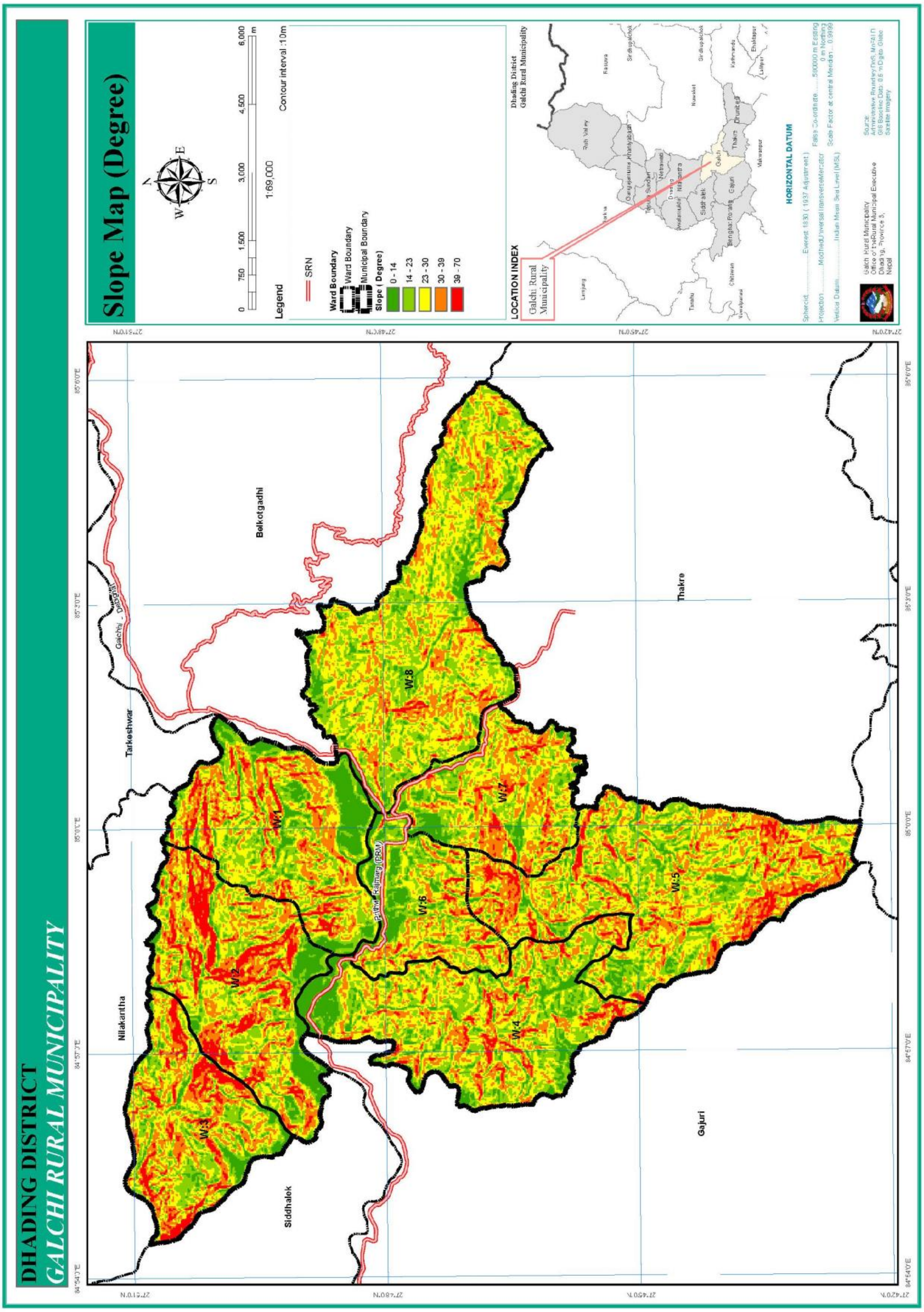

नक्सा नं. १२ : *गाउँपालिकाको भिरालोपन सम्बन्धी विवरण*

गाउँपालिकाको भूमिलाई भू-बनौट, प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता प्रबृत्तिका आधारमा अध्ययन गर्दा भूमिको बर्गीकरणलाई त्यसको उपयोगको सम्भाव्यता र सघनता घट्दै जाने (Degrading) क्रममा राखिएको छ। अर्को शब्दमा, भू-स्खलन वा भू-क्षयीकरणको प्रबृत्ति भूबनोट अनुसार फरक पर्दै जान्छ। त्यसै क्रमले भूमिको स्थायित्वलाई मजबुत बनाउने उपायको भौतिक लक्षण (Physical characteristics) का आधारमा माटोको अवस्था र भिरालोपन आँकडन गरिएको छ । गाउँपालिकामा भूमिलाई भू-बनौट, पारिस्थितिक प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता तत्वका आधारमा भूमिको वर्गीकरणलाई हेर्दा गाउँपालिकाको जमिनमा ० डिग्रि देखि ७० डिग्रि सम्मको भिरालोपन देखिन्छ । जसलाई तल उल्लेख गरिएको छ ।

क) Slope 1°-5° (माटोको गहिराई पर्याप्त भएको, पानीको निकास राम्रोगरी हुने कान्ला बनाई खेती गर्न सकिने)

यस्तो जमिनमा माटोको गहिराई पर्याप्त हुन्छ र पानी सतहमा तथा अर्धभूमिगत अवस्थामा समेत सजिलै निकास हुन्छ। मनसुनी खेती गर्नका लागि यस्तो भूमिमा गह्राहरू बनाउनु पर्दछ। सतहगत जलप्रवाह एवं अर्धभूमिगत पानीको निकासलाई भू-क्षय हुन नपाओस भनी नियन्त्रणका उपायहरू अपनाउनु पर्दछ। माटोका भौतिक गुणहरू तथा जमिनको भिरालोपनका कारण वर्षाको पानीबाट नयाँ खोल्सीहरू बन्ने र ती खोल्सीहरू प्रकारान्तरमा चौडा हुँदै गएर भू-क्षयको प्रवृत्ति बढ्ने हुनाले यस वर्गको जमिनको संरक्षण गर्न विशेष ध्यान दिनु पर्दछ।

यस वर्गको जमिनमा परम्परागत, मध्यम वा आधुनिक विधिबाट खेती गर्न सकिन्छ। मनसुनको समयमा हुने वर्षाका कारण चरन तथा वनस्पतिलाई पनि मनग्गे फाइदा पुग्दछ। यस्तो जमिनमा धान खेती गर्न सकिन्छ। सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भएको छ भने मोटो दानादार भएको अवस्थामा समेत धानबाली लगाउन सकिन्छ। सिंचाइ भएमा हिउँदे एवं बसन्ते बाली पनि लगाउन सकिन्छ।

ख) Slope 5°-30° (माटोको गहिराई ५०-१०० से.मी. भएको, पानीको निकास राम्रो हुने, कान्ला बनाएर मात्र खेती गर्न सकिने)

५°-३०° स्लोप रहेको, पानीको निकास राम्रो हुने गरेको तथा माटोको पत्रको गहिराई ५० से.मी. देखि १०० से.मि. सम्म रहेको जग्गा यस वर्गमा पर्दछ । यस वर्गको जमिनमा पहिरो जाने, जमिन भासिने जस्ता भू-क्षयीकरणका प्रवृत्तिहरू सामान्यरुपमा देखा परि रहन्छन्। त्यसैले जमिनलाई सामान्यरुपमा व्यवस्थापन नगरिएमा यस्ता प्रवृत्तिमा झन् वृद्धि हुने हुन्छ। वन, वनस्पतीका लागि यो जमिन त्यति सहज हुँदैन। गाईबस्तुको आवत-जावतबाट भू-क्षयीकरणमा वृद्धि हुने हुनाले चरन विकासलाई यस प्रकारको जमिनमा प्रश्रय दिन ठीक हुँदैन। तर, पालैपालो निश्चित स्थानहरूमा गाईबस्तु थुनेर चराउने हो भने त्यसले जमिनको उत्पादकत्वमा सघाउ पनि पुऱ्याउन सक्दछ ।

यस प्रकारको जमिनमा विशेष गरी मनसुन खेतीका लागि भू-क्षय रोक्न गह्राहरू बनाउन अनिवार्य हुन्छ। यसमा खेतीका परम्परागत र मध्यमस्तरीय प्रविधि नै अपनाउनुपर्ने हुन्छ। यस प्रकारको भिरालोपन भएको जमिनमा खेती गर्दा माटोको भौतिक गुणहरूसँग व्यवस्थापन सिपको सम्मिश्रणले मुख्य भूमिका खेलेको हुन्छ। सिंचाइको प्रयोग नियमित रुपमा पहिलेदेखि नै भइरहेको खण्डमा सिंचाइ गर्दा भू-क्षयको समस्या आउदैन, तर नयाँ सिंचाइ प्रणाली शुरु गर्ने हो भने शुरुमा सावधानी अपनाउनु पर्दछ। एक्कासी बढी सिंचाइ भएको खण्डमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तुरुन्त शुरु हुन सक्दछ।

ग) Slope = 30°–40° माटोको गहिराई २० से.मी. मात्र भएको, पानीको निकाससहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०० (१.७ मिटरमा १ मी.) भन्दा बढी भएको, काठ दाउरा उत्पादन गर्न उपयुक्त।

माटोको पत्र २० से.मि. मात्र गहिराई भएको पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मि.) भन्दा बढी भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको ज्यादा भिरालोपन भएको जग्गामा गरा बनाएर खेती गर्नु फाइदाजनक देखिँदैन। यस प्रकारको जमिनमा वर्षाको पानीबाट छिटो खोल्सीहरू बन्ने वा बाढीले क्षती पु¥याउने ठूलो सम्भावना रहन्छ। यस प्रकारको जमिनमा बनस्पतीहरू लगाउन, उपयुक्त देखिन्छ। यहाँ काठ र इन्धनका लागि वन पैदावारको उत्पादन वृद्धि गर्नु उपयुक्त हुनेछ। पहिरो जाने वा बाढीबाट क्षति हुने प्रवृत्ति यस प्रकारको जमिनका सामान्य लक्षण हुन्।

यस्तो क्षेत्रमा जङ्गलको विकास गरी इन्धन, पशु आहार तथा काठ उत्पादन गर्न सकिन्छ। जङ्गल फडानी भएको छ भने पनि यस्तो क्षेत्रमा या त बोटविरुवालाई पुनः हुर्काउन सकिन्छ या त वृक्षारोपण गर्न सकिन्छ। यस वर्गमा पर्ने जमिनहरूमा गाईबस्तुलाई चराउने चलन कडाइकासाथ नियन्त्रण गर्नुपर्छ। यदि इन्धन, पशु, आहार तथा चरनको लागि उपयोग गर्ने हो भने पनि वार्षिक उपयोगले भविष्यको उत्पादकत्वलाई जोखिममा पार्ने खालको हुनु हुँदैन। यस प्रकारको क्षेत्रमा यस्तो वन पैदावार उपयोग गर्ने तरिका, स्थान र पहुँचको लागि सडक विस्तारका र सुरक्षित योजना बनाउनु पर्दछ। यस्तो जमिन खेतीको लागि उपयुक्त हुँदैन।

घ) Slope > 40° माटोको गहिराई २० से.मी. भन्दा कम भएको, भु-क्षय भइरहने पुनरुत्पादनको संभावना कम भएको

ज्यादै भिरालो भएको, मध्यम भिरालोपन भए पनि माटो पत्र (तह) २० से.मि. भन्दा कम भएको वा जस्तोसुकै भिरालोपन भए पनि वर्षे पानीबाट क्षति भएको, धेरै खोल्सीहरू सिर्जना भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको जमिन अति नै कमजोर, भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भएको तथा पुनर्निर्माण र पुनर्स्थायीकरणको सम्भावना पनि अत्यन्त कम भएको कारण अन्न एवं वनस्पती खेतीका लागि अनुपयुक्त मानिन्छ।

यस प्रकारको जमिनलाई घाँस वा बोट-विरुवा लगाएर हराभरा बनाइराख्नु पर्छ, किनभने माथि उल्लेख गरिए झैं एकातिर यस्तो जनिमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तीब्र रहेको हुन्छ भने अर्कातिर एक पटक भू-स्खलन भइसकेको क्षेत्रलाई पुनः अधिग्रहण (reclaim) गर्न असम्भव नै हुन्छ। उच्च भू-भागमा माटोको तापक्रम कम रहने भएबाट तथा भिरालोपन भएबाट माटो सजिलैसँग बग्दछ।

ङ) Slope $<40^0-50^0$ माटोको गहिराई २० से.मी. भन्दा कम भएको, भु-क्षय भइरहने पुनरुत्पादनको संभावना कम भएको

ज्यादै भिरालो भएको, मध्यम भिरालोपन भए पनि माटो पत्र (तह) २० से.मी. भन्दा कम भएको वा जस्तोसुकै भिरालोपन भए पनि वर्षे पानीबाट क्षति भएको, धेरै खोल्सीहरू सिर्जना भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ । यस प्रकारको जमिन अति नै कमजोर, भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भएको तथा पुनर्निर्माण र पुनस्थायिकरणको सम्भावना पनि अत्यन्त कम भएको कारण अन्न एवं वनस्पती खेतीका लागि अनुपयुक्त मानिन्छ । यस प्रकारको जमिनलाई घाँस वा बोट-विरुवा लगाएर हराभरा बनाइराख्नु पर्छ, किनभने माथि उल्लेख गरिए झैं एकातिर यस्तो जमिनमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तीव्र रहेको हुन्छ भने अर्कातिर एक पटक भू-स्खलन भइसकेको क्षेत्रलाई पुनः अधिग्रहण (Reclaim) गर्न असम्भव नै हुन्छ । उच्च भू-भागमा माटोको तापक्रम कम रहने भएबाट तथा भिरालोपन भएबाट माटो सजिलैसँग बग्दछ ।

२.६ जलवायू

वायूमण्डलमा भैरहने प्राकृतिक प्रक्रियाहरु जस्तै सौर्य उर्जा, वायुमण्डलीय चाप, हावाको बहाव तथा दिशा, वर्षात, शीत, हिमपात, चक्रपात, जाडो, गर्मी आदीको समग्र चक्रलाई नै कुनै पनि स्थानको जालवायू भनिन्छ । अर्थात् प्रत्येक पलमा घट्ने मौसमी गतिविधिहरुको समग्रलाई जलवायू भनिन्छ । कुनैपनि स्थान विशेषको जलवायूले मानिसको जीवनस्तर शैली तथा समग्र विकास निर्माणका क्रियाकलापहरुमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ ।

वायुमण्डलमा भैरहने यस गाउँपालिकामा उष्ण, समशितोष्ण र शितोष्ण हावापानी पाईन्छ । यहाँको तल्लो भागमा ग्रीष्ममा धेरै गर्मी हुने गर्दछ । यहाँको अधिकतम तापक्रम गर्मीमा ३० डिग्री भन्दा माथी हिउँदमा १० डिग्री सम्म हुने गर्दछ ।

२.७ मुख्य प्राकृतिक सम्पदा (नदी, खोला, ताल, हिमाल, खनिज (खानी) खेतीयोग्य जमिन, वनजंगल, निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, जलाधार सिमसार)

हरेक क्षेत्रको विकासको प्रमुख आधार नै त्यहाँ उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरु हुन् । प्राकृतिक सम्पदा अन्तर्गत स्थानीय स्तरमा उपलब्ध जमिन, वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जडिबुटी, खानी तथा खनिज, नदी, खोला, ताल, हिमाल, झर्ना, जलाधार क्षेत्र, सिमसार, निकुञ्ज, आरक्ष तथा संरक्षित क्षेत्र आदी पर्दछन् । यि प्राकृतिक सम्पदाहरुको दिगो र विवेकपुर्ण सदुपयोग गरेर मात्र हामी सम्वृद्ध बन्न सक्छौं ।

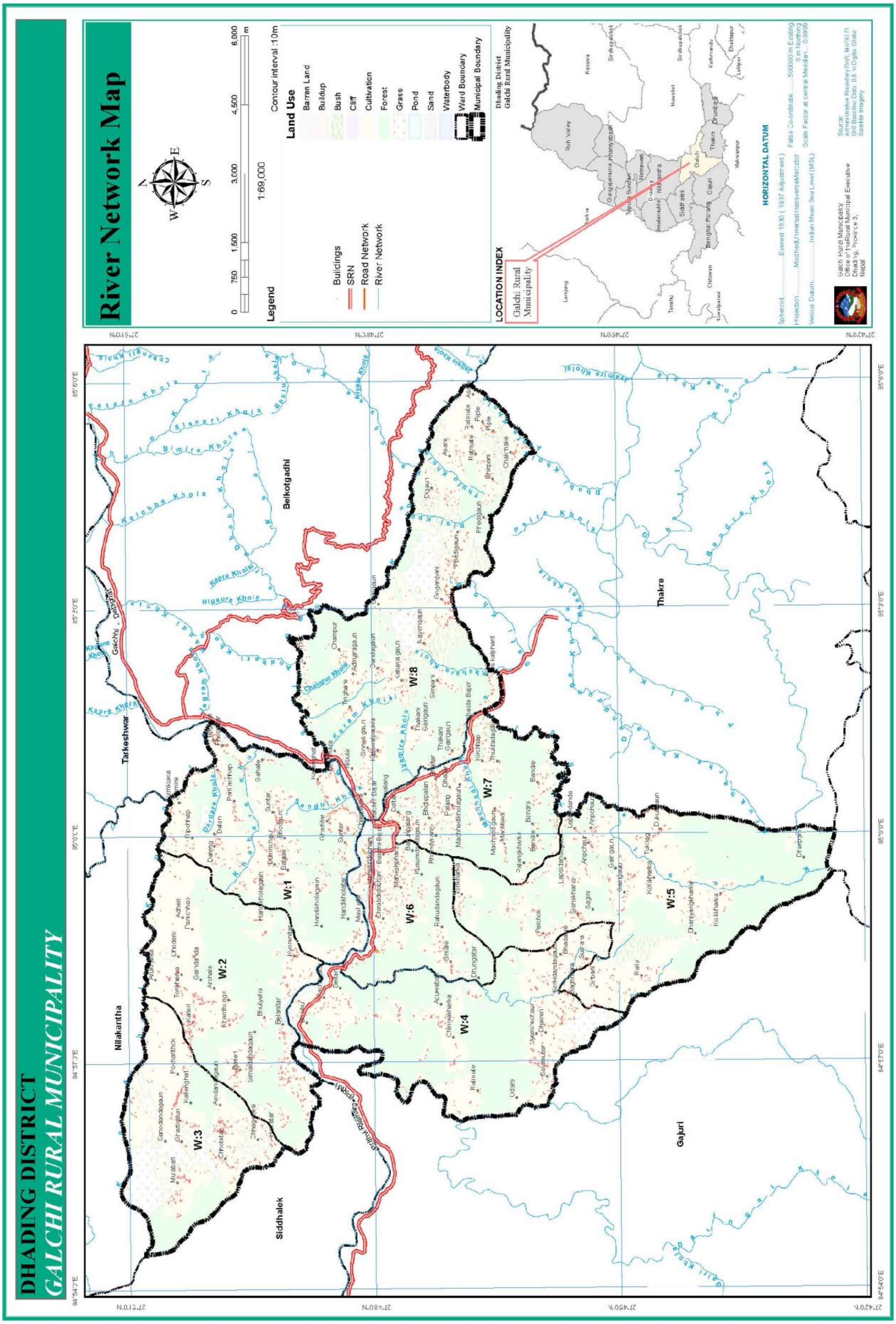

नक्सा नं. १३ : गाउँपालिकाको नदी सञ्जाल

२.८ साँस्कृतिक विशेषताहरु

मानवीय चालचलन, भाषा, व्यवहार तथा जनजीवन निश्चित परम्पराबाट अमूर्त हिसाबले निर्देशित हुन्छ । दैनिक व्यवहारहरु सञ्चालन गर्न मानिस, परिवार र समाजको स्वरुपमा बाँधिएको हुन्छ । विवाह, परम्पराले नाता सम्बन्ध, स्थापित गर्दछ र यसले परिवारको श्रृजना हुन्छ । जन्म, मृत्यु, विवाह, खानपान, भेषभुषा, चाडपूर्व, भाषा, रहनसहन आदि सबै साँस्कृतिक विशेषहरु भित्र पर्दछन् । यि सभ्यता र संस्कृतिका आयामहरु मानिसको पहिचानका प्रमुख पक्षहरु हुन् । साँस्कृतिक गतिविधिहरुले मानिसलाई परिस्कृत जीवन जिउन मद्दत पुऱ्याउँछ । यसले समाजलाई संगठित र गतिशील तुल्याउँछ ।

हिन्दु धर्मावलम्बीहरुको बाहुल्यता रहेको गाउँपालिकामा अपनाईने प्रमुख संस्कार कुल पुजा, गोठ पुजा, वर्तमान, विवहा, काजकृया, वार्षिक काम, न्वारन, तिथी सराद्ध, सोह्रस्राद्ध औशि, पूर्णीमा, सक्रान्ती, मसान्ता, सत्यनाराण्यणको पुजा, एकाह, होमहोमदी, यज्ञ, सप्ताह, रुद्रीपाठ, मलमास, सूर्य ग्रहण, चन्द्रग्रहण, आदि रहेका छन् ।

परम्परागत संस्कृतिमा आधारित असारे गीत, तीज गीत, झ्याउरे भाका र दोहोरीगीत आदि यस गाउँपालिकामा सर्वाधिक लोकप्रिय छन् । बैशाखी पूर्णिमा, ल्होसार, उधौली, उभौली, बुद्ध पूर्णिमा, असार १५ मा दही चिउरा,साउने संक्रान्ति, नागपञ्चमी, ऋषितर्पणी पूर्णिमा, बडा दशैं, तिहार, देउसी, माघे संक्रान्ति, फागु पूर्णिमा (होली), रामनवमी, ठूलो एकादशी, नेवार समुदायको सठी, म्ह पुजा आदी विशेष महत्वका साथयहाँका जनमानसले मनाउने मुख्य पर्वहरु हुन् ।

यस गाउँपालिकामा विभिन्न जाती, धर्म सम्प्रदाय र भेषभुषाका मानिसहरु बसोबास गर्दछन् । सबै जातजाती र सम्प्रदायका आ-आफ्नै खाले धर्म संस्कृति र चालचलनहरु छन्यहाँको भेषभूषा लाई हेर्दा महिलाले साडी, चोलो तथा पुरुषले धोती, कुर्ता, कमेज लगाउँछन् । क्षेत्री, बाहुन, कामी, दमाई आदि पुरुषले कमेज-सुरुवाल, दौरा-सुरुवाल लगाउँछन् भने तामाङ्गहरुले चौबन्दी चोलो, लुङ्गी, कम्मरमा पटुकी बाँध्ने गर्दछन् । तर अहिलेको समयमा सबै जातजातिका युवा, युवतीहरु क्रमशः पैन्ट, शर्ट, साडी ब्लाउज, कुर्ता-सलवार नै लगाउन रुचाउँछन् । गाउँपालिकामा रहेका नेवार, दनुवार, माझी, राई गुरुङ्ग आदीको रहनसहन र संस्कृति गहनाको रुपमा रहेको छ ।

२.९ विकासका मुख्य सम्भावनाहरु

हरेक स्थानको आफ्नै विशेषता हुन्छ । कुनै स्थानमा जंगलको भू-भाग अत्याधिक हुन्छ । कुनै स्थानमा पर्याप्त मात्रामा जलश्रोतको उपलब्धता हुन्छ भने कुनै स्थानमा सुख्खा क्षेत्रकोरुपमा रहेका हुन्छन् । तसर्थ कृषियोग्य क्षेत्रमा कृषिको व्यवसायिकरण गरेर माथि उठ्न सकिन्छ । भने वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत वन क्षेत्र अत्याधिक भएको स्थानीय तहलाई सम्वृद्ध बनाउन सकिन्छ । उपलब्ध श्रोत र साधनका आधारमा गाउँपालिकाको संभावनाहरु उजागर गर्न सकिन्छ ।

वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन भन्नाले वनजंगलाई बालीनाली सरह हेरचाह र सुधार संभार गर्ने भन्ने बुझिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्यता र अवसर अन्तर्गत परम्परागत तथा आधुनिक कृषि, जडिबुटी, पर्यटन, पुशपालन तथा साना तथा मझौला उद्योगहरुको विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन्। साथै गाउँपालिकाको विभिन्न स्थानमा पार्क, उद्यान तथा गुम्बा एवं स्तुपाको निर्माण गरी पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न पर्याप्त अवसर रहेको छ ।

समग्रमा यस गाउँपालिका क्षेत्रमा हेर्दा कृषि पेशा अंगाल्ने घर परिवारको संख्या उच्च रहेको छ . गाउँपालिकामा रहेको खेती योग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे तरकारी बाली, फलफूल, तरकारी मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ . आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकता अनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन। जनचेतना, सीप तथा व्यावसायीकरण, आधुनीकिकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा बीउ बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ।

गाउँपालिकामा रहेको अत्यन्त उर्वर भूमिमा आधुनिक कृषि प्रणालीको अभावले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको पूर्ण सदुपयोग हुन सकेको छैन भने अर्को तर्फ माटोको उर्वराशक्ति क्रमशः क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ। जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वराशक्ती बढाई दिगो विकासको धारणा अनुरुप काम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि यस गाउँपालिकालाई बस्न लायक ठाउँको रुपमा विकसित गर्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपन्छी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा धेरैवटा स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कृषि उत्पादनको संकलन केन्द्र/ कोल्ड स्टोर, मासुजन्य उद्योग आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामीण इलाकाहरूमा स्थानीय स्तरमा आवश्यक रोजगारी श्रृजना गर्नाको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ।

गाउँपालिका क्षेत्रमा प्राकृतिक नदी तथा खोलाहरु भएको र थप केही अन्य ठाउँहरूमा ताल निर्माण गरी यस क्षेत्रको हावापानीमा हुने जातका माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरू बढ्ने र गाउँपालिकाकै माछाले बजार लिने सम्भावना रहेको छ।

गाउँपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरू जडिबुटी खेतीको अलावा मह उत्पादनलाई पनि प्रवर्द्धन गरी बजारीकरण गर्न सकेमा सो क्षेत्रको आर्थिक उन्नती गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ।

विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक एवं पुरातात्विक महत्वका स्थलहरु रहेको यो गाउँपालिका गहनाको रुपमा अमलेश्वर धार्मिक पर्यटकीय क्षेत्र, छाङ्गेश्वर धार्मिक पर्यटकिय क्षेत्र गुप्तेश्वर गुफा, गोगनपानी रानीमाला लगायत विभिन्न मठ मन्दिर तथा यहाँको लोक सँस्कृति आदि छन् । यी स्थानहरूलाई व्यवस्थित गर्न सकेको खण्डमा निश्चित रुपले आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरू बढ्न गई थप आर्थिक अवसरहरू श्रृजना गर्न सकिने देखिन्छ।

देशमा बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका युवाहरूलाई सिपमूलक तालिम प्रदान गरी स्थानीय स्तरमै रोजगारी श्रृजना गर्ने व्यवस्था भएमा गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा ठुलो योगदान पुऱ्याउने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यसका अतिरिक्त गल्छी गाउँपालिकाको विकासका लागि विभिन्न सम्भावनामूलक उपायहरुलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका नदी तथा खोलाहरुबाट आधुनिक कुलो तथा नहर मार्फत् पानी सिंचाई गरी व्यावसायीक रुपमा खेती गर्न सके कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन सक्छ।
- गाउँपालिकामा रहेका पानीको मुहानबाट मेगा खानेपानी आयोजना मार्फत एक घर एका धारा नीति अनुरुप खानेपानी ल्याउन सके हाल गाउँपालिकामा देखिएको खानेपानीको समस्यामा न्यूनीकरण हुनुका साथै सिंचाईको पनि सुविधा हुन्छ ।
- स्थानीय कच्ची सडकको स्तर वद्धि गरी कालोपत्रे गर्न सके स्थानीय वासिन्दाले भरपुर सुबिधा लिनुका साथै जीवनस्तरको स्तरोन्नती र समग्र गाउँपालिकाको सुन्दरतामा वृद्धि हुन सक्छ ।
- तरकारी, पशुपालन तथा अन्य कृषि उत्पादनको बजारको लागि छिमेकी जिल्ला तथा काठमाडौं पठाउन समस्या नभएकोले ब्यवसायिक कृषि उत्पादनलाई नै जोड दिनु सहज तथा उचित देखिन्छ ।
- यस गाउँपालिका क्षेत्रमा थप औद्योगिक विस्तार गर्न सके स्थानीय स्तरमा रोजगारी वृद्धि गर्नसक्ने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।
- यस क्षेत्रमा विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक स्थानहरु रहेकाले पर्यटन विकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।
- सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संघसंस्थाहरु यस क्षेत्रमा क्रियाशिल रहेकाले गाउँपालिकाको विकासमा साझेदार हुन सक्ने देखिन्छ ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ताहरुको वृद्धि भैरहेको सन्दर्भमा उद्योग, व्यापार र वाणिज्यको विकास हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

खण्ड ३ : जनसांख्यिक विवरण

३.१ जनसंख्याको विवरण

कुन पनि स्थानको जनसंख्या, विकासको साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासको लागि आवश्यक अन्य आर्थिक, भौतिक साधनहरुको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हुने भएकाले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षहरुको अध्ययन र विश्लेषण हुनु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्याङ्क प्रत्येक १० वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै गाउँपालिकास्तरमा घरधुरी सर्वेक्षण मार्फत समेत प्राप्त हुने गरेको छ । यहाँ गाउँपालिकाले उपलब्ध गराएको घरधुरी तथ्यांक संकलन २०७५ बाट प्राप्त नतिजाको आधारमा जनसंख्याका विविध पक्षहरुको विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. ३ : जनसंख्याको विवरण

विवरण	वि.सं. २०७५
जम्मा जनसंख्या	३०,०३२
पुरुष	१५,३४२ (५१.०९ प्रतिशत)
महिला	१४,६८६ (४८.९० प्रतिशत)
लैंगिक दर	१०४.४७
जम्मा घरधुरी	५,८४८
औषत परिवार आकार	५.१४
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मी.)	२५२.७५

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७५

माथिको तालिकामा गल्छी गाउँपालिकाको जनसंख्याको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । घरधुरी सर्वेक्षण, २०७५ अनुसार गल्छी गाउँपालिकाको जनसंख्या ३०,०३२ रहेको छ जस मध्ये पुरुष ५१.०९ प्रतिशत (१५,३४२ जना) र महिला ४८.०९ प्रतिशत (१४,६८६ जना) रहेका छन्। सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) अर्थात् प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या १०४.४७ रहेको छ। जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहेको जनसंख्या) २५२.७५ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । पछिल्लो तथ्याङ्क बमोजिम यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये ०.८३ प्रतिशत (१८९ जना) अपाङ्गता भएकाहरू रहेका छन्। कुल ५,८४८ घरपरिवार रहेको यस गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषत ५.१४ जना सदस्य रहेको देखिन्छ। नेपालको परिवारको औषत आकार ४.८८ रहेको छ। देशमा सबैभन्दा बढी रौतहट जिल्लामा ६.४४ र सबैभन्दा कम कास्कीमा ३.९२ रहेको देखिन्छ।

३.२ वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

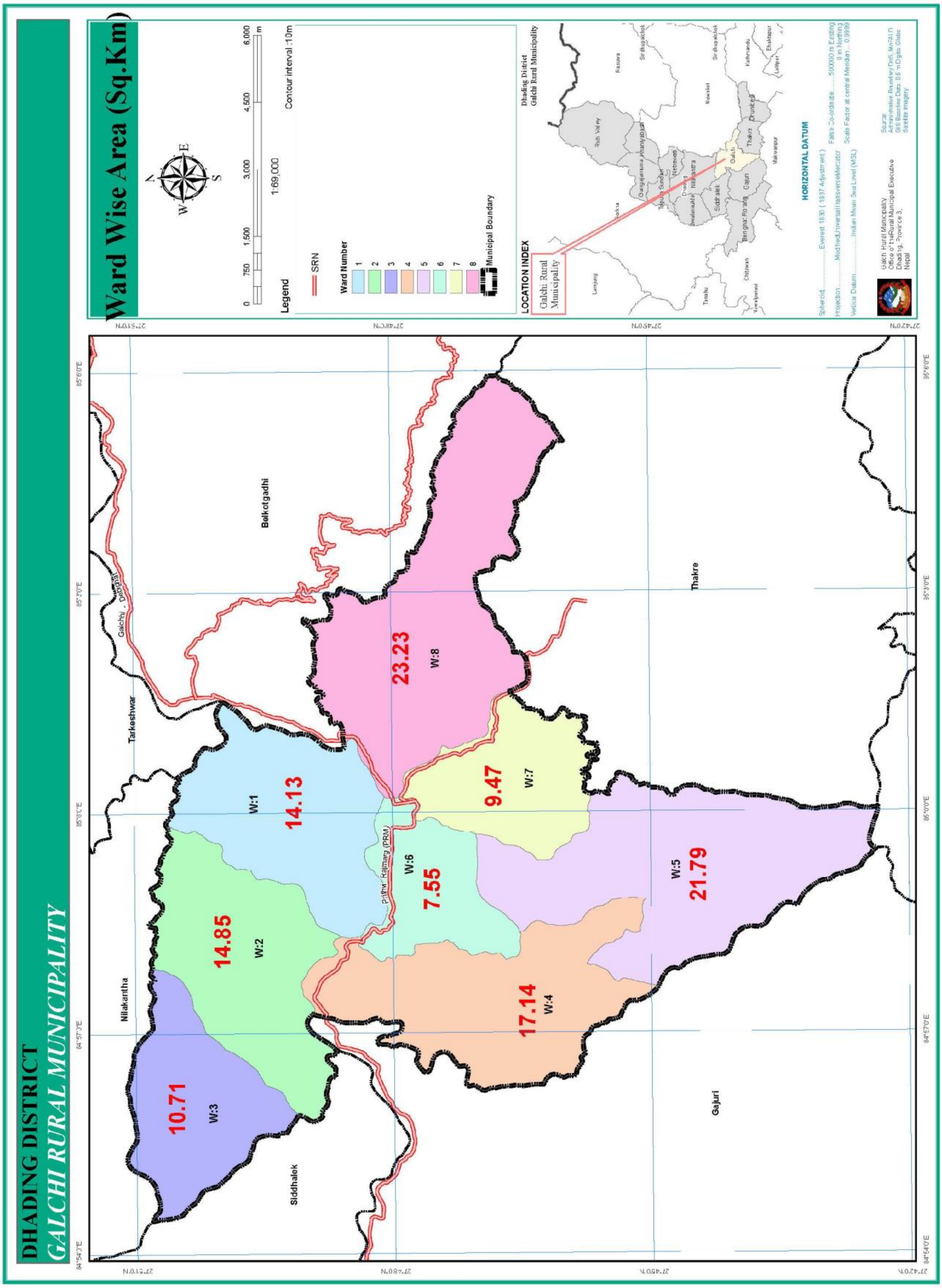

नक्सा नं. १४ : *गाउँपालिकाको वडागत क्षेत्रलफल*

तालिका नं. ४ : वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा नं.	जम्मा क्षेत्रफल	औषत घरधुरी आकार	जम्मा घरधुरी संख्या	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला	तेस्रो लिङ्गी	जनघनत्व
१	१४.१२	४.९६	९०१	४,४७०	२२६७	२२०२	१	३१६.५७
२	१४.८४	५.२४	८६१	४,५१२	२३०८	२२०४	०	३०४.०४
३	१०.७१	५.७१	४५८	२,६१७	१३२८	१२८८	१	२४४.३५
४	१७.१४	५.२८	७८०	४,१२१	२१३१	१९९०	०	२४०.४३
५	२१.७९	५.२६	८२३	४,३२९	२२१५	२११४	०	१९८.६७
६	७.५४	४.९१	५४४	२,६७३	१३८०	१२९२	१	३५४.५१
७	९.४६	५.०४	६९२	३,४८८	१७७५	१७१२	१	३६८.७१
८	२३.२२	४.८४	७८९	३,८२२	१९३८	१८८४	०	१६४.६०
जम्मा	११८.८२	५.१४	५,८४८	३०,०३२	१५,३४२	१४,६८६	४	२५२.७५

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७५

गल्छी गाउँपलिकाको वडागत जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या भएको वडा नं २ रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या ४,५१२ (पुरुष २,३०८ जना र महिला २,२०४ जना) रहेका छन् । यस वडाको औषत परिवार आकार ५.२४ र घरधुरी संख्या ८६१ रहेको छ । त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडा नं. ३ रहेको छ जसको जनसंख्या २,६१७ (पुरुष १,३२८ जना र महिला १,२८८ जना) रहेका छन् भने घरधुरी संख्या ४५८ र औसत परिवार संख्या ५.७१ रहेको छ । सबै भन्दा बढी जनघनत्व भएको वडा नं ७ रहेको छ जसको जनघनत्व ३६८ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ भने सबैभन्दा कम जनघनत्व भएको वडा नं ८ रहेको छ जसको जनघनत्व १६५ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तालिकालाई तल स्तम्भ चित्रमा देखाईएको छ ।

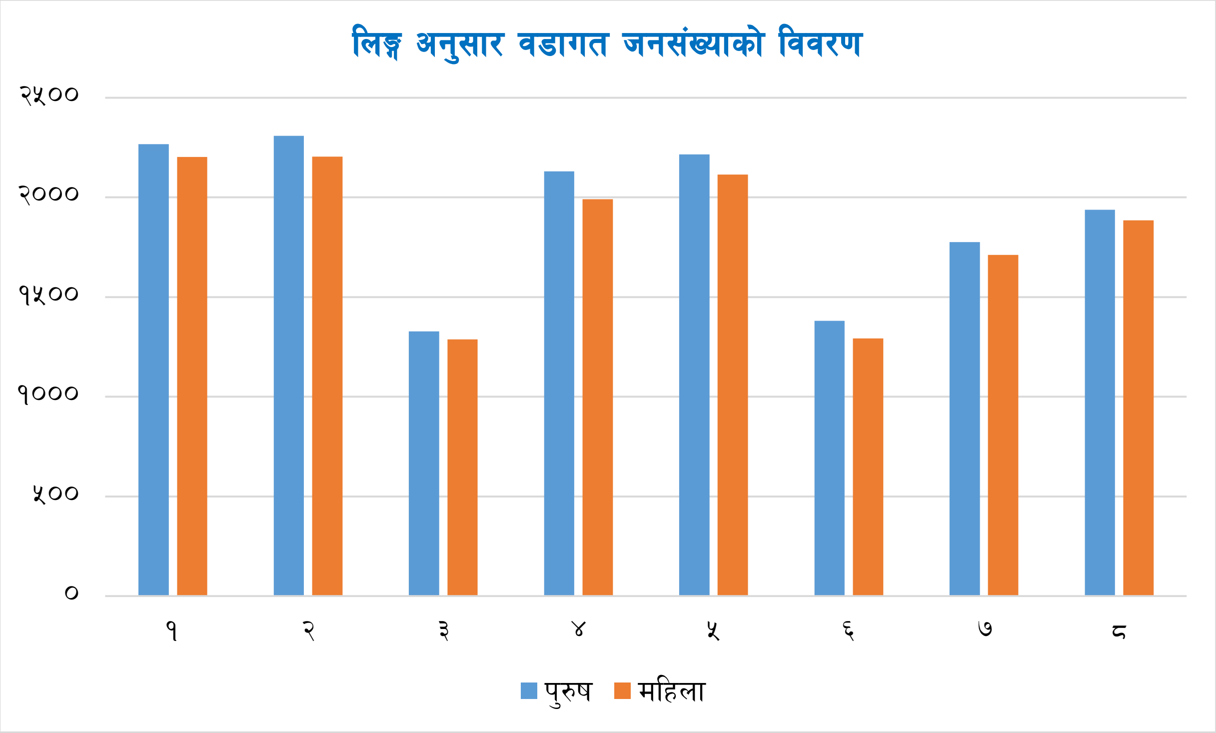

३.३ उमेर समूहअनुसार जनसख्याको विवरण

तालिका नं. ५ : उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

उमेरसमुह	०-५ वर्ष	६-१६ वर्ष	१७-३५ वर्ष	३६-६० वर्ष	६१-८० वर्ष	८१ वर्ष वा सो भन्दा माथि	जम्मा
संख्या	२७२६	६५६४	११८४०	६४६२	२०६५	३७५	३००३२
प्रतिशत	९.०८	२१.८६	३९.४२	२१.५२	६.८८	१.२५	१००.००

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७५

यस गाउँपालिकामा घरधुरी सर्वेक्षण २०७५, अनुसार ०-५ वर्ष उमेर समूहको संख्या २,७२६ (९.०८ प्रतिशत) रहेको छ, ६-१६ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या ६,५६४ (२१.८६ प्रतिशत) छ, १७ देखि ३५ वर्षसम्मको जनसंख्या ११,८४० (३९.४२ प्रतिशत) रहेको छ। ८१ वर्ष भन्दामाथि उमेर समूहको संख्या ३७५ (१.२५ प्रतिशत) रहेको छ। तथ्याङ्कले गाउँपालिकमा मानवस्रोतको राम्रो सम्भावना रहेको तथ्यलाई देखाउँछ। साथै बालबालिकाको संख्या पनि उच्च हुनुले आउँदा दिनहरुमा पनि यस गाउँपालिकामा मानव स्रोतको कमी नहुने देखाउँछ।

३.४ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण

वैवाहिक स्थिति भन्नाले विवाह गरेका, विवाह गरेर पनि सम्बन्ध विच्छेद भएका साथै श्रीमान वा श्रीमती गुमाएर एकल भई बसेको अवस्थालाई जनाउँछ। लैङ्गिक आधारमा समाजको वैवाहिक स्थिति असमान देखिन्छ। नेपाली समाजमा महिलाले श्रीमान्को मृत्यु भए पनि विवाह गर्नु हुँदैन भन्ने मान्यता र विधुवालाई हेरिने दृष्टिकोण रुढिवादी र परम्परागत रहेको छ। जसले गर्दा समाजमा बहुविवाह तथा विदुर र विधुवाको संख्यात्मक स्थिति असमान देखिन्छ। अझ प्राचीन समयमा सती प्रथा प्रचलनमा रहेको थियो तर १९७७ मा चन्द्रशमशेरले कानूनीरुपमा कु-प्रथाको रुपमा रहेको सती प्रथाको अन्त्य गरी महिला माथिको अन्यायको जड उठाएका थिए। सामान्यतया पितृसत्तात्मक समाज रहेको हाम्रो देशमा विधुवा महिलाको संख्या पुरुषको संख्या भन्दा दुई गुणा बढी देखिन्छ। सामाजिकरुपमा महिला र पुरुषको वैवाहिक स्थितिमा असमानता देखिन्छ। यस गाउँपालिकाको वैवाहिक स्थितिको तल विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका नं. ६ : १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण

वैवाहिक स्थिति	अविवाहित	विवाहित	बहुविवाह	पुनः विवाह	विधुवा/विधुर	सम्बन्ध विच्छेद	विवाहित तर अलग बसेको	जम्मा जनसख्या
संख्या	१३७१४	१५०९७	२३९	९३	८१७	२०	५२	३००३२
प्रतिशत	४५.६६	५०.२७	०.८०	०.३१	२.७२	०.०७	०.१७	१००.००

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७५

माथिको तालिकामा यस गाउँपालिकाको १० वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका जनसंख्याको वैवाहिक स्थिति देखाइएको छ। जसमा १० वर्ष भन्दा माथिका कुल ३०,०३२ मा १३,७१४ अर्थात ४५.६६ प्रतिशत कहिल्यै विवाह नभएका रहेका छन्। यस गाउँपालिकामा कुल जनसंख्याको ५०.२७ प्रतिशत विवाहित छन्। १० वर्ष वा सो भन्दा माथिका जनसंख्यालाई आधार मानेर वैवाहिक स्थिति हेर्दा १५,०९७ मध्येमा बहु विवाह गर्ने २३९ जना (०.८० प्रतिशत), पुनः विवाह गर्ने ९३ जना (०.३१ प्रतिशत), विधुवा/विधुर ८१७ जना (२.७२ प्रतिशत), सम्बन्ध विच्छेद भएका २० जना (०.०७ प्रतिशत) र विवाहित तर अलग बसेको ५२ जना (०.१७ प्रतिशत) रहेका छन्।

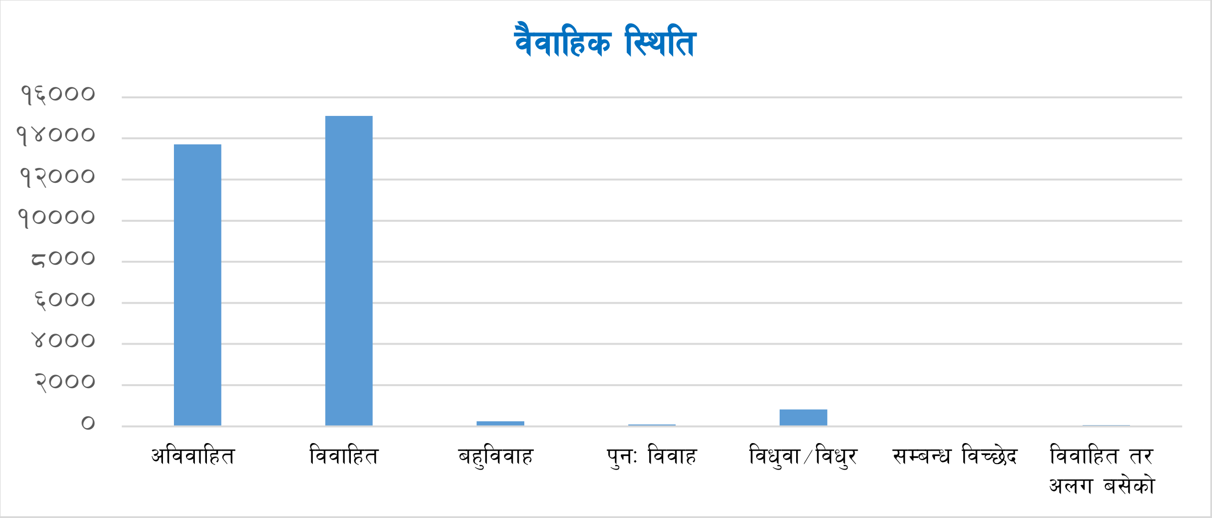

३.५ जातजाती समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ७ : जातजातिअनुसार जनसंख्याको विवरण

जातजाति	पहाडी (ब्राह्मण/क्षेत्री/ठकुरी/सन्यासी)	मधेसी (ब्राह्मण/क्षेत्री/राजपुत)	पहाडी जनजाति आदिवासी	तराई जनजाति आदिवासी	पहाडी दलित	मधेसी दलित	मुस्लिम	पहाडी अन्य	मधेसी अन्य	जम्मा जनसख्या
संख्या	१०५६८	४८	१५०५१	८०	४०४९	६	४८	१६१	२१	३००३२
प्रतिशत	३५.१९	०.१६	५०.१२	०.२७	१३.४८	०.०२	०.१६	०.५४	०.०७	१००.००

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७५

गाउँपालिकामा सामाजिक संरचनाको दृष्टिकोणबाट विविधता रहेको पाइन्छ। गाउँपालिकाको सामाजिक संरचना हेर्दा बहुभाषिक, बहु-धार्मिक र बहु-जातिय संरचना रहेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा विभिन्न जातजाति समूह अनुसार जनसंख्याको अवस्थालाई हेर्दा सबैभन्दा बढी पहाडी जनजाति आदिवासी १५,०५१ जना (५०.१२ प्रतिशत), दोस्रोमा पहाडी (ब्राह्मण/क्षेत्री/ठकुरी/सन्यासी) १०,५६८ (३५.१९प्रतिशत) र तेस्रोमा पहाडी दलित ४,०४९ (१३.४८ प्रतिशत) रहेका छन् त्यस्तै पहाडी अन्य, मुस्लिम, मधेसी दलित, तराई जनजाति आदीवासी लगायतका जातजातिको बसोबास रहेको छ जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

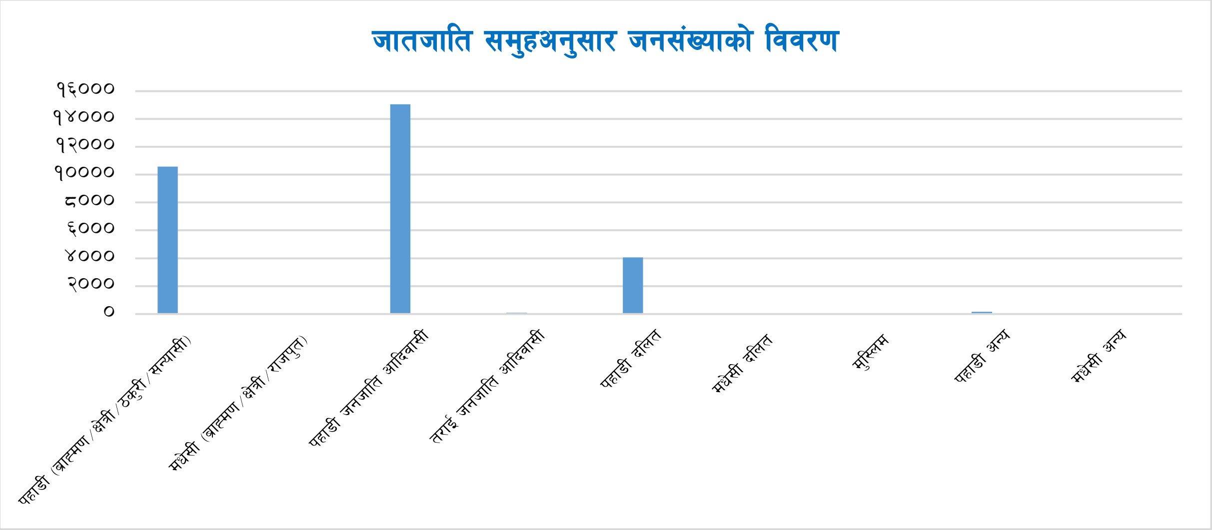

३.६ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

नेपाल एक बहु-भाषिक र बहु-साँस्कृतिक विविधतायुक्त राष्ट्र हो । यस गाउँपालिकामा पनि भाषिक विविधता रहेको देखिन्छ । मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा यस गाउँपालिकामा नेपाली भाषा बोल्नेहरुको संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात २४,५२९ (८१.६८ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी तामाङ्ग भाषा बोल्नेहरुको संख्या ४,९३५ (१६.४३ प्रतिशत) छ भने नेवारी भाषा बोल्नेको संख्या २०० (०.६७ प्रतिशत) रहेको छ। गाउँपालिकामा नेपाली र तामाङ्ग बाहेक नेवार, मगर, गुरुङ लगायतका भाषा बोल्नेहरुको संख्या तुलनात्मक रुपमा न्यून रहेको देखिन्छ । सबै आ-आफ्ना मातृभाषा बोल्नेहरूले समेत सरकारी भाषाको रुपमा नेपाली भाषालाई राम्ररी बोल्ने र बुझ्ने गरेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तल उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ८ : मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

मातृभाषा	नेपाली	तामाङ	नेवारी	मगर	गुरुङ	अन्य	जम्मा
संख्या	२४५२९	४९३५	२००	१२५	१३	२३०	३००३२
प्रतिशत	८१.६८	१६.४३	०.६७	०.४२	०.०४	०.७७	१००.००

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७५

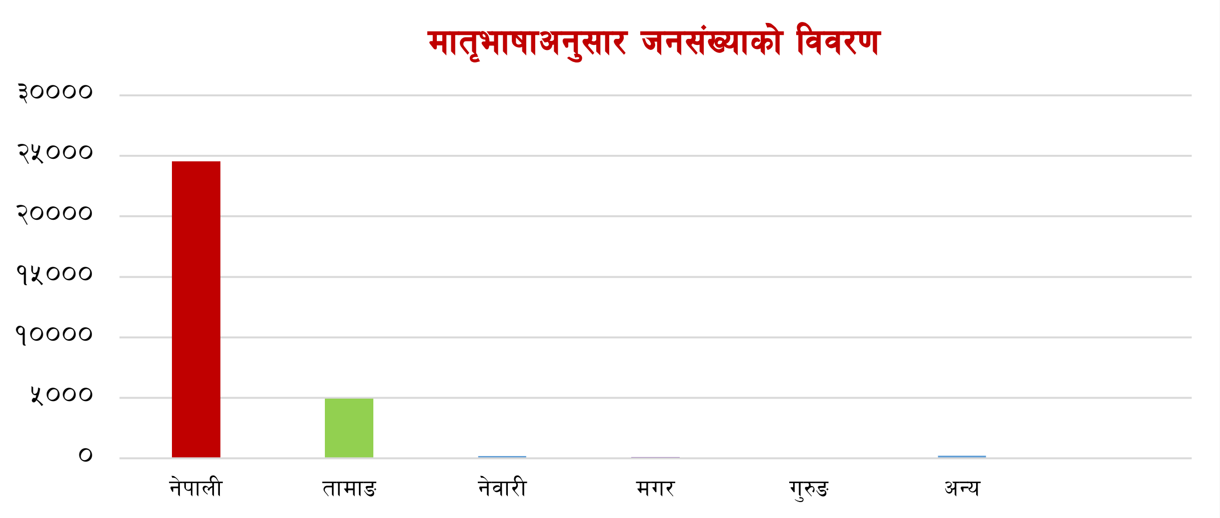

(क) आदिवासी

आदिवासी/जनजाती उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन २०५८ अनुसार आदिवासी जनजाती भन्नाले आफ्नो मातृभाषा र परम्परागत रीतिरिवाज, छुट्टै साँस्कृतिक पहिचान, छुट्टै सामाजिक संरचना र लिखित वा अलिखित इतिहास भएका ५८ जाति वा समुदायलाई बुझिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ३०,०३२ मध्ये १७.५५ प्रतिशत (५,२७३ जना) जनसंख्या आदिवासी (तामाङ्ग, गुरुङ, माझी, दनुवार,नेवार, मगर, ह्योल्मो) आदि रहेका छन् । जसमा सबैभन्दा बढी तामाङ्ग जातिको संख्या ४,९२५ (२६ प्रतिशत) रहेको पाइन्छ। मुख्यत: कृषि पेशामा संलग्न यी समुदायमा साक्षरता प्रतिशत तुलनात्मक रुपमा न्यून रहेको छ। यी समुदायद्वारा गल्छी गाउँपालिकाको मौलिक संस्कृतिलाई जिवन्त राख्न सहयोग पुऱ्याएको देखिएतापनि यो समुदाय सामाजिक, राजनैतिक र आर्थिक विकासको दृष्टिकोणले पछाडि परेको देखिन्छ। गल्छी गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन क्षमता विकास, शसक्तिकरण जस्ता विशेष कार्यहरुको पहल गर्नु पर्ने देखिन्छ।

(ख) उत्पीडित तथा सिमान्तकृत समुदाय

नेपालको संविधानको भाग ३४ अन्तर्गत धारा ३०६ को (ड) मा सीमान्तकृत समुदाय भन्नाले राजनैतिक, आर्थिक र सामाजिक रुपले पछाडि पारिएका विभेद र उत्पीडन तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट वञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्झनु पर्दछ भनी उल्लेख गरेको छ ।

जात जातिको हिसावले गल्छी गाउँपालिकामा तेस्रो ठुलो समुदायको रुपमा रहेका उत्पीडितहरूले लगभग १३.६६ प्रतिशत हिस्सा ओगटेको छ। सामाजिक विभेदका रुपमा छुवाछुत जस्तो अमानवीय भेदभाव भोगिरहेको यो समुदायले राजनितिक, आर्थिक र सामाजिक क्षेत्रमा समेत उपेक्षाको सिकार हुनु परेको छ। यस समुदायका आधारभूत र मा.वि.मा अध्ययन गर्ने छात्र छात्राहरूको संख्या भने तुलनात्मक रुपमा कम रहेको छ। परम्परागत शिल्पको धनी यो समुदायले आफ्नो सिपलाई आर्थिक विपन्नता र सामाजिक उपेक्षाका कारण पनि अघि बढाउन नसकेको पाइन्छ। मुलुकी ऐन २०२० को कानूनी व्यवस्था अन्तर्गत जातीय छुवाछुतलाई कानूनी अपराधको रुपमा परिभाषित गरिएको झण्डै ५ दशक भन्दा बढी समय बितिसक्दा पनि उत्पीडित र उपेक्षित समुदायले सार्वजनिक स्थल (मन्दिर) हरूमा प्रवेशका लागि स्थानीय निकायहरूसँग मिलेर चरणबद्ध अभियान संचालन गर्नुपर्ने अवस्था कायमै रहेको छ। निजामती सेवा र गैर सरकारी सेवामा पनि यो समुदायको उपस्थिति अत्यन्तै न्युन छ। त्यसै गरी राजनितिक क्षेत्रमा २०४६ साल यता यो समुदायले आफ्ना सामुदायिक संगठनहरू समेत निर्माण गरेको पाइन्छ। राजनितिक नेतृत्वमा भने सीमित व्यक्तिहरूमात्र यस समुदायको प्रतिनिधित्व गरिरहेका छन्। यस समुदायका अधिकांश व्यक्तिहरू अदक्ष र अर्धदक्ष जनशक्ति कै रुपमा ज्याला, मजदुरी गरेर जीवनयापन गरिरहेको पाइन्छ। गल्छीको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन विशेष अभियानको नै थालनी गर्नुपर्ने अवस्था देखिन्छ।

३.७ धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण

नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र विविधता रहेको छ अझै विधिवतरुपमा नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३, ले मिति २०६३ जेठ ४ पुर्नस्थापित संसदको ऐतिहासिक घोषणाले नेपाललाई एक धर्मनिरपेक्ष राष्ट्रको रुपमा घोषणा गरेको छ । त्यस्तै नेपालको संविधान २०७२ को प्रस्तावनामा नेपाललाई एक बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधताबीचको एकता, सामाजिक सांस्कृतिक ऐक्यवद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्धन गर्दै; वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैंगिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गर्ने उल्लेख गरिएको छ । फलस्वरुप नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र सौहार्दता रहेको पाईन्छ ।

गाउँपालिकामा विभिन्न समुदायका मानिसहरुको बसोबास रहेको हुनाले उनीहरुका आआफ्नै चाडपर्वहरु छन् । जस्तै हिन्दूधर्मावलम्बीहरुले बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, होली, चैते दशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँ वर्ष सोह्रश्राद्ध, कूल-थानी पूजाआदि चाडपर्वहरु मनाउने गर्दछन् । बौद्ध धर्मावलम्बीहरुले बुद्धजयन्ती तथा विभिन्न ल्होसार पर्व, तिहार आदि मनाउने गर्दछन । क्रिश्चियनहरुले क्रिशमस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष, भ्यालेनटाईने डे आदि मनाउने गर्दछन् ।

तालिका नं. ९ : धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण

धर्म	हिन्दु	बौद्ध	मुस्लिम	क्रिश्चियन	अन्य	जम्मा जनसख्या
संख्या	२४२५२	४९८९	१७	२४०	५३४	३००३२
प्रतिशत	८०.७५	१६.६१	०.०६	०.८०	१.७८	१००.००

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७५

माथिको तालिकामा गाउँपालिकाको धर्मअनुसार जनसंख्याको तथ्यांकलाई देखाइएको छ । धार्मिक दृष्टिकोणले हेर्दा यस गाउँपालिकामा अधिकांश हिन्दु धर्मावलम्बीहरू रहेका छन्। घरधुरी सर्वेक्षण २०७५ अनुसार यहाँको कुल जनसंख्या ३०,०३२ जनामा ८०.७५ प्रतिशत (२४,२५२ जना) हिन्दु धर्मावलम्बीहरु रहेका छन् भने बौद्ध धर्म मान्नेको संख्या १६.६१ प्रतिशत (४,९८९ जना) रहेका छन् । मुस्लिम, त्रिश्चियन र अन्य धर्म मान्नेहरुको संख्या तुलनात्मक रुपमा कम देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरीएको छ ।

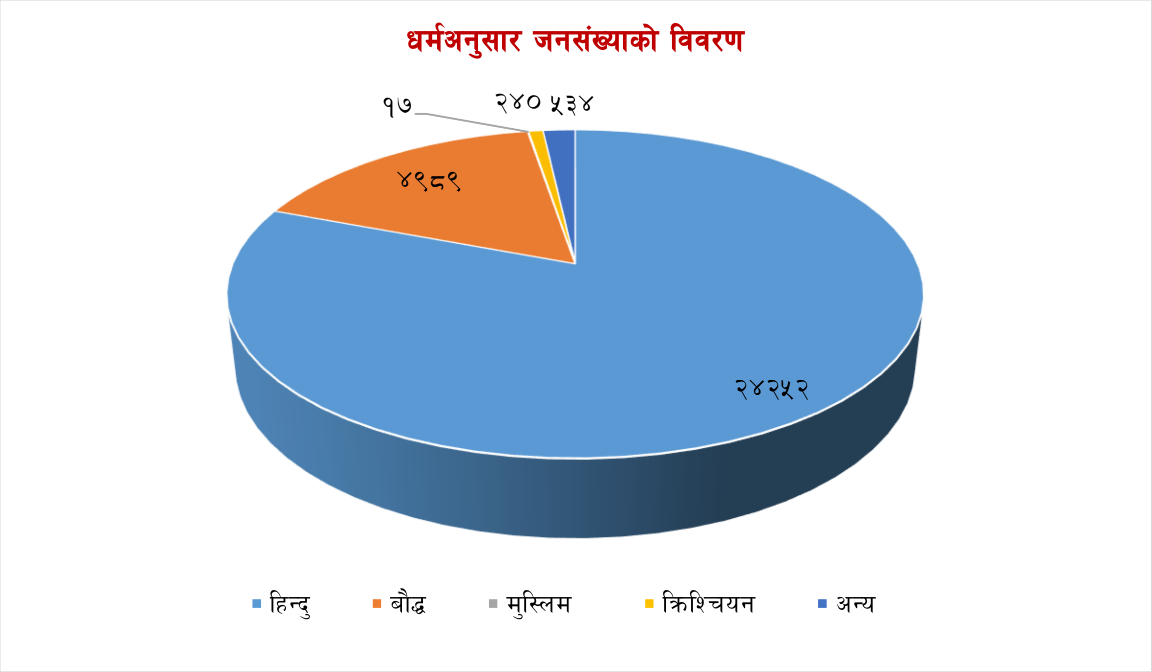

खण्ड ४ : आर्थिक स्थिति तथा रोजगार

४.१ मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरुको विवरण (मुख्य पेशा)

आर्थिक सम्वृद्धिका आधारहरुमा गाउँपालिकामा हुने मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरु नै हुन् । जति आर्थिक क्रियाकलापहरूमा तीब्रता आउँछ त्यति नै गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र चलायमान र सुदृढ हुँदै जान्छ। मुख्यतया नेपाली अर्थतन्त्र कृषि, पर्यटन, साना तथा घरेलु उद्योग, वैदेशिक रोजगार, बैङ्किङ, व्यापार, सेवा क्षेत्र आदिमा केन्द्रित छ । उच्च प्राविधिमा आधारित अन्तराष्ट्रिय स्तरका उद्योगहरुको विकास भै नसकेको अवस्थामा धेरैजसो आर्थिक धेरैजसो आर्थिक क्रियाकलापहरु निर्वाहमुखी नै रहेका छन् ।

तलको तालिका हेर्दा कृषि क्षेत्रले (५६.५२) पालिकाको अर्थतन्त्रको महत्वपूर्ण हिस्सा ओगटेको देखिन्छ। यद्यपि ठुलो संख्या (४३.४६) गैह्र कृषितर्फ आकर्षित देखिन्छ। समग्र अर्थतन्त्रको आधार कृषिमा निर्भर रहने हुनाले कृषिलाई नै प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. १० : मुख्य पेशा अनुसार घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	कृषि तथा पशुपालन	नोकरी जागिर	उद्योग तथा व्यापार	ज्याला तथा मजदुरि	बैदेशिक रोजगारी	विद्यार्थी (अध्यनरत)	गृहिणी	बेरोजगार	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	१२२८	४०९	९५	३७	२०२	१३८६	६९२	२०४	६२	१५५	४४७०
२	१७१९	१३६	९३	४५८	११६	१४०३	२५३	१७८	४७	१०९	४५१२
३	५९९	४४२	९२	१९	१३२	७३१	२९९	२१५	१२	७६	२६१७
४	९६५	२२६	८५	२९४	१०५	१२९१	४९८	१८२	७६	३९९	४१२१
५	१७३२	१३३	४०	३६०	१५८	१३९७	८१	४६	२१९	१६३	४३२९
६	६३२	३५५	१९४	१०२	१३७	७५०	२२६	७९	३७	१६१	२६७३
७	७५९	३०६	१९८	१११	१३०	१११५	४५०	२०५	७५	१३९	३४८८
८	१५०४	३७७	९७	७८	१०५	११५९	१३१	४५	५७	२६९	३८२२
जम्मा	९१३८	२३८४	८९४	१४५९	१०८५	९२३२	२६३०	११५४	५८५	१४७१	३००३२

स्रोत: गाउँपालिकाको कार्यालय,२०७५

पेशा अनुसार तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा यस गाउँपालिकामा कुल जनसंख्या ३०,०३२ मा अध्ययनरत विद्यार्थीको संख्या सबैभन्दा बढी ९,२३२, दोश्रोमा कृषि तथा पशुपालन व्यवसाय गर्ने जनसंख्या ९१३८, तेस्रोमा गृहिणी २६३० तथा चौथोमा नोकरी र जागिर खाने जनसंख्या २,३८४ रहेको छ। ज्याला मजदुरी गर्नेको संख्या रोजगारीको सिर्जना गरी आयमुलक काममा गाउँबासीलाई संलग्न गराउने योजना ल्याउन पालिकालाई आवश्यक देखिन्छ। साथै यसले गरिबीको अवस्थालाई समेत उजागर गर्छ। पेशा अनुसार वडागत विस्तृत विवरण तालिकमा प्रस्तुत गरिएको छ।

४.२ पशु धन तथा सोबाट हुने उत्पादनको अवस्था सम्वन्धी विवरण

तालिका नं. ११ : पशुधन तथा सोबाट हुने उत्पादनको अवस्था सम्वन्धी विवरण

क.सं.	किसिम पशुधन	संख्या			उत्पादन		
	पशुधन	स्थानीय	उन्नत	जम्मा	दुध लि.	मासु केजी	उनत केजी
१							
क	गाई गोरु	१५००	-	१५००	५००	-	-
ख	भैंसी राँगा	८००		८००	२०००	१५०००	-
ग	बोका/ खसी/बाखा	२०००	१५००	३५००	-	२५,०००	१,०००
घ	भेडा च्यांग्रा	छैन	-	छैन	-	-	-
ङ	सुँगुर/वँगुर	१५००	२००	१७००	-	२५००	५००
च	अन्य..........	५००		५००	-	-	-
२	**पंक्षी**	**स्थानीय**	**उन्नत**	**जम्मा**	**अण्डा**		**मासु केजी**
क	कुखुरा	२०००	५००	२५००	२५००		३५००
ख	हाँस	१५००	-	१५००	५००		१०००
ग	अन्य	१०००	-	१०००	०		२०००
३	माछा	५०००	३१५	५३१५	२५०००		
क	मौरी घार	०	०	०			
४	अन्य...........	५००	१००	६००	१,०००		

स्रोत : गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७५

गाउँपालिकाबाट पशुधनसँग सम्बन्धित प्राप्त तथ्यांकलाई विश्लेषण गर्दा पशुमा सबैभन्दा बढी उन्नत तथा परम्परागत दुबै थरिका बाखा/खसी/बोका २,५०० वटा पालन गरेको पाइयो । दोश्रोमा सुँगुर/बँगुरका परम्परागत तथा उन्नत गरी १,७०० वटा तथा तेस्रोमा स्थानीय गाईगोरु पालन १,५०० वटा गरेको पाइयो । बाखा तथा सुँगुरपालन मासुका लागि र गाई भैसी दुध र दुधजन्य पदार्थ उत्पादनका लागि पालन गरेको पाइयो । पन्छी तथा माछा तर्फ परम्परागत र उन्नत समेत गरेर सबैभन्दा बढी माछा ५,३१५ वटा, दोश्रोमा कुखुरा २,५०० वटा, हाँस १,५०० वटा तथा अन्य १,००० वटाको हाराहारीमा उत्पादन गरेको देखिन्छ । मौरीपालनको अवस्था भने शुख्य रहेको छ । माछापालन मासु उत्पादनका लागि मात्र गरिए पनि हाँस, कुखुरा तथा अन्य पन्छीहरु भने मासु तथा अण्डा दुबै प्रयोगको लागि पालन गरेको पाइयो । उन्नत जातका तुलनामा परम्परागत पशुपंक्षीपालनको बाहुल्यता रहेकोले गाउँपालिकाले विशेष योजना मार्फत उन्नत जातका जनावर तथा पशुपंक्षी पालनमा कृषकहरुलाई प्रोत्साहन गर्न सके उत्पादनमुखी अर्थतन्त्र विकास गर्न टेवा पुग्ने तथा व्यवसायिकता पनि बृद्धि हुने देखिन्छ । जसले गाउँपालिकाको बेरोजगारी समस्यालाई हल गर्न पनि मद्दत गर्दछ ।

४.३ परिवारको औषत आम्दानीको विवरण

तालिका नं. १२ : औषत वार्षिक आम्दानीका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	१२००० भन्दा कम	१२००० देखि ३००००	३०००० देखि १ लाख	१ देखि ५ लाख	५ देखि १० लाख	१० देखि २५ लाख	२५ देखि ५० लाख	५० लाख देखि १ करोड	१ करोड भन्दा बढी	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	२७	८७	३५९	३२१	५२	१६	३	५	१	२२	८९३
२	१२	४३	३०९	४३१	४३	७	१	०	०	१५	८६१
३	४	२०	८८	२५९	५२	१७	४	१	०	१३	४५८
४	२५	५६	२८५	३४२	३४	६	१	०	०	२७	७७६
५	७	३०	२७३	४०१	२०	१९	२	१	१	५८	८१२
६	२	१४	५३	३२४	६९	३१	१०	६	१	३०	५४०
७	३	२१	१२४	४१४	८५	२०	४	१	१	१६	६८९
८	१५	१०२	३३७	२६८	२६	१५	२	१	०	१५	७८१
जम्मा	**९५**	**३७३**	**१८२८**	**२७६०**	**३८१**	**१३१**	**२७**	**१५**	**४**	**१९६**	**५८१०**

स्रोत: गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७५

औषत वार्षिक आम्दानीको आधारमा वडागत विश्लेषण गर्दा कुल ५८१० घरधुरी मध्ये वार्षिक १ देखि ५ लाख औषत आम्दानी गर्ने घरधुरी २७६०, दोश्रोमा ३०,००० देखि १ लाखसम्म आम्दानी गर्ने १८२८ घरधुरी रहेका छन् । एक करोडभन्दा बढी कमाई गर्ने घरधुरी सबैभन्दा कम ४ मात्र रहेका छन् भने १२,००० भन्दा कम वार्षिक आम्दानी गर्ने परिवार समेत ९५ वटा रहेका छन् । तथ्याङ्कले गरिबी निवारणका योजनाबद्ध कार्यक्रमहरु तुरुन्तै लागुगर्नेपर्ने आवश्यकतालाई औल्याएको छ । वडागत थप विवरण तालिकमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.४ परिवारको औषत खर्चको विवरण

तालिका नं. १३ : औषत वार्षिक खर्चका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	१२००० भन्दा कम	१२००० देखि ३००००	३०००० देखि १ लाख	१ देखि ५ लाख	५ देखि १० लाख	१० देखि २५ लाख	२५ देखि ५० लाख	५० लाख देखि १ करोड	१ करोड भन्दा बढी	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	३४	९६	४५८	२४२	२०	१०	२	२	०	२९	८९३
२	२०	६७	४४८	२८२	१९	२	१	०	०	२२	८६१
३	३	३१	११८	२६१	२४	१०	०	०	२	९	४५८
४	१९	४९	३२१	३३७	१३	५	२	०	०	३०	७७६
५	२१	१९	३१३	३८०	८	७	२	१	०	६१	८१२
६	२	१३	८९	३८३	२१	९	१	२	०	२०	५४०
७	२	२४	१९०	४१३	२६	११	२	१	०	२०	६८९
८	१४	११३	४१७	१८८	२०	४	४	१	०	२०	७८१
जम्मा	**११५**	**४१२**	**२३५४**	**२४८६**	**१५१**	**५८**	**१४**	**७**	**२**	**२११**	**५८१०**

स्रोत: गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७५

तालिकामा उल्लेखित तथ्याङ्कलाई आधारमान्दा औषतमा १ लाखदेखि ५ लाखसम्म वार्षिक खर्च गर्ने परिवार सबैभन्दा बढी देखिन्छ । कुल ५८१० परिवारमध्ये १ लाखदेखि ५ लाखसम्म खर्च गर्न सक्ने परिवार २४८६ रहेको छ । दोश्रोमा रु. ३०,००० देखि १ लाखसम्म खर्च गर्ने परिवार संख्या २३५४ रहेको छ भने चौथो नम्बरमा रु. १२,००० देखि ३०,००० खर्च गर्ने परिवार संख्या ४१२ रहेका छन् । आम्दानी र खर्चलाई तुलना गर्दा वचत त परै जाओस् झन् खर्च गर्ने परिवार संख्या ठूलो देखिन्छ। कम आम्दानी हुने परिवार संख्या भन्दा खर्च गर्ने परिवार बढी देखिन्छ। यसले परिवारमा ऋणको भार थपेको देखाउँछ। जुन गरिबीको अझ ऋणात्मक अवस्था हो । विस्तृत विवरण वडागत रुपमा तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.५ गरिवीको रेखामुनी रहेको जनसंख्याको विवरण (दैनिक प्रतिव्यक्ति आम्दानीका आधारमा)

विश्व बैङ्कको सहयोगमा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले तयार पारेको नेपालमा गरिबी : नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण तेस्रो २०६६/६७ नाम दिएर प्रकाशन गरिएको प्रतिवेदनमा नेपालमा सालाखाला गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या २५ प्रतिशत रहेको उल्लेख छ । त्यस पश्चात थप प्रतिवेदन तयार भएको छैन भने हाल त्यो प्रतिशत घटेको अनुमान लगाउन सकिन्छ । उक्त प्रतिवेदनमा औषतमा प्रतिव्यक्ति प्रतिवर्ष रु. १९,२६१।- रुपैयालाई गरिबीको रेखा मानिएको छ। भने त्यो शहरी क्षेत्रमा बढी अर्थात् ४०,९३३ र ग्रामीण क्षेत्रमा १५,९९८ रहेको उल्लेख छ ।

४.६ खाद्यान्न सुरक्षा तथा आपूर्तिको अवस्था

मौलिक हक अन्तर्गत नेपालको संविधानको धारा ३६ मा खाद्य सम्बन्धी हकको व्यवस्था गरिएको छ । सोही धाराको उपधारा २ मा प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यवस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने हक हुनेछ । माथि उल्लेख गरिएको छ भने उपधारा ३ मा प्रत्येक नागरिकलाई कानून बमोजिम खाद्य संम्प्रभुताको हक हुनेछ भनी स्पष्ट उल्लेख छ। यसरी गाउँपालिकाले जीवनको प्रमुख आधारको रुपमा रहेको खाद्यान्नको सूरक्षा र आपुर्तिको अवस्था प्रति संवेदनशील हुनुपर्ने देखिन्छ ।

४.७ आयात तथा निर्यातको अवस्था

कुनै पनि गाउँपालिका आर्थिकरुपले सबल हुनका लागि आयात भन्दा निर्यात बढी हुनु अनिवार्य छ। आयात भन्दा निर्यातको आयतन ठुलो हुँदा यसले व्यापार नाफा वृद्धि भई आर्थिक स्तर माथि उठ्न मद्दत गर्दछ । गाउँपालिका भित्र उत्पादन हुने उपजहरुलाई प्रर्वद्धन गरी स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने उपजमा आत्मनिर्भर भई निर्यात बढाउन सकेमात्र गाउँपालिकाको आर्थिक हैसियत वृद्धि हुन सक्छ ।

४.८ स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थहरु जस्तै काठ, खोटो, जडिबुटी, लोक्ता, अल्लो, चुनढुङ्गा, मार्वल स्लेट, फलफूल, खाद्यान्न आदि)

स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रचुरताका हिसाबले नेपाल सम्पन्न रहेतापनि यसको दिगो सदुपयोगमा भने निर्क पछाडि परेको यर्थाथ हामी सामु छ । हामी कहाँ उपलब्ध श्रोतहरुमा काठ, जडिबुटी, खोटो, लोक्ता, अल्लो, चुनढुङ्गा, मार्बल, स्लेट, फलफूल, कोइला, खाद्यान्न, तरकारी आदि पर्दछन्। यस प्रकारका कच्चा पदार्थहरुको व्यवसायिक उत्पादन र दिगो सदुपयोग गर्दा गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा प्रत्यक्ष सकारात्मक योगदान पुग्दछ ।

४.९ वैदेशिक रोजगारीमा गएको जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १४ : लिङ्ग अनुसार विदेशमा रहेका परिवारका सदस्यको विवरण

वडा	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत	जम्मा
१	१३८	९४.५२	८	५.४८	१४६
२	५२	८८.१४	७	११.८६	५९
३	७८	८८.६४	१०	११.३६	८८
४	८४	८९.३६	१०	१०.६४	९४
५	९२	६८.६६	४२	३१.३४	१३४
६	६६	६८.०४	३१	३१.९६	९७
७	१११	८१.६२	२५	१८.३८	१३६
८	१०२	७७.८६	२९	२२.१४	१३१
जम्मा	७२३	८१.६९	१६२	१८.३१	८८५

स्रोत: गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७५

वैदेशिक रोजगारीमा गएका ८८५ जना मध्ये पुरुषको संख्या ७२३ अर्थात ८१.६९ प्रतिशत रहेको छ भने महिलाको संख्या १६२ अर्थात १८.३१ प्रतिशत मात्र तथ्याङ्कले देखाउँछ । सामाजिक संस्कृति विभेदको कारण पनि महिलाको तुलनामा पुरुष नै बढी विदेशिएका छन् । विदेशिनेमा सबैभन्दा बढी वडा नं. १ बाट १३८ जना पुरुष रहेका छन् भने २,३,४,७ र ८ मा पनि उल्लेख्य संख्यामा पुरुषहरु विदेशिएका छन् । विदेशिने महिलाहरुमा वडा नं. ६ अग्रस्थानमा रहेको छ जहाँ ३१ अर्थात ३१.९६ वडागत प्रतिशत महिलाहरु रहेका छन् । प्रतिशतका हिसाबले वडा नं. ५ र ६ मा विदेशिने महिलाहरु झण्डै समान छन् । आयआर्जनका लागि पालिकाको ठूला जनसंख्या विदेशिनुले एकातिर तत्कालै युवा रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गर्नुपर्ने आवश्यकता बोध हुन्छ भने अर्कातिर लैंगिक असमानता समेत उजागर देखिन्छ । थप विवरण तालिकमा वडागत रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १५ : विदेशिनुको कारणका आधारमा परिवारका सदस्यको विवरण

वडा	अध्ययन	रोजगारी	व्यवसाय	भ्रमण	तालिम	सरकारी जागिर	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	९	५७	७२		१	१	६	१४६
२	१०	४६	१				२	५९
३	११	७२	२				३	८८
४	१८	५९	१	२			१४	९४
५	३	११६	०				१५	१३४
६	२२	७१	०				४	९७
७	२९	१०५	०				२	१३६
८	१५	८७	०	१			२८	१३१
जम्मा	११७	६१३	७६	३	१	१	७४	८८५

स्रोत: गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७५

प्राप्त तथ्यांक विष्लेशण गर्दा विदेशिनेहरु मध्ये सबैभन्दा बढी ६१३ जना रोजगारीको शिलशिलामा देश बाहिर गएका छन् । दोश्रोमा अध्ययनका लागि ११७ जना तथा तेस्रोमा व्यवसायको लागि भनेर ७६ जना बाहिरिएका छन् । उल्लेख नगरिएका ७४ जना छन् भने भ्रमण, तालिम, तथा जागिरको शिलशिलामा विदेशिनेको संख्या नगन्य नै रहेको छ । यसले ग्रामिण क्षेत्रमा रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना हुन नसकेका पठनपाठनका लागि आवश्यकता शैक्षिक अवसरको कमी रहेको तथा आय आर्जनको अवस्था सिमित रहेको अवस्थालाई उजागर गर्छ ।

४.१० सुकुम्बासी जनसंख्याको विवरण

नेपालमा परिवारको जमिन माथिको स्वामित्वको विषयलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेरिन्छ । नेपालको अर्थतन्त्र कृषिमा आधारित हुँदा जमिन माथिको स्वामित्वलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेर्नु स्वाभाविक भएतापनि पछिल्लो समयमा वैदेशिक रोजगार लगायत अन्य सेवा क्षेत्रमा मानिसहरुको पहुँच वृद्धि हुँदा गैह्र कृषि क्षेत्रबाट आफ्नो आर्थिक हैसियत निर्माण गर्ने परिपाटी सुरु भएको पाईन्छ। अर्कोतर्फ जमिनमाथिको स्वामित्वलाई आफ्नो थातथलो वा आवासको स्थलकारुपमा समेत हेरिन्छ । यसर्थ हरेक नागरिकको जमिनमाथिको स्वामित्वलाई सदियौंदेखि एक प्रमुख आर्थिक सामाजिक तथा राजनैतिक मुद्दाकोरुपमा हेर्रिदै आएको छ । त्यस्तै नेपालमा जमिनको वितरण अवैज्ञानिक रहेको । भूमिहीनहरु किसान छन् भने भूमिमा प्रशस्त स्वामित्व भएकाहरुले सामान्यतया खेतिपानी गर्दैनन् वा केहीले मात्र गर्दछन् । सामुदायिक आत्मनिर्भर केन्द्र (CSRC) को वेबसाइटमा उल्लेख भए अनुसार नेपालमा २६.१ प्रतिशत कृषक परिवारहरुको आफ्नो स्वामित्व रहेको जमिन छैन । जम्मा १९.७१ प्रतिशत महिलाहरुको जमिनमा स्वामित्व रहेको छ र करिब ४४ प्रतिशत तराई दलितहरु सुकुम्बासी अवस्था रहेका छन् ।

४.११ बेसहारा सडक बालबालिका तथा जनसंख्याको विवरण

नेपालको संविधानको धारा ३९ अन्तर्गत उपधारा ९ बमोजिम मौलिक हकमा, असहाय, अनाथ, अपाङ्गता भएका, द्वन्द पिडित, विस्थापित एवं जोखिममा रहेका बालवालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ भनी उल्लेख छ भने धारा ४३ मा आर्थिकरुपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एक महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोउन्मुख जातिका नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ । यसर्थ स्थानीय सरकारको रुपममा रहेको गाउँपालिकाले यस प्रकारको वेसहारा अवस्थामा रहेका बालबालिका र अन्य नागरिकलाई अनिवार्य संरक्षण गर्नुपर्ने दाहित्व रहेको छ ।

४.१२ कृषि तथा पशुपंक्षी, माछ्रापालन तथा अन्य

आज उच्चतम विकास हासिल गरेका औद्योगिक राष्ट्रहरुको विकासको मेरुदण्ड कृषि नै रहेको इतिहासले देखाउँछ। यूरोप, अमेरिका तथा एसियाली महाशक्ति राष्ट्रहरुको सम्पन्नताको आधारशीला समेत कृषि क्रान्तिमा आधारित भएको पाईन्छ। तसर्थ कृषि बाहेकका अन्य विकल्पहरु न्यून रहेको र कृषिमा पर्याप्त संभावना रहेको हाम्रो देशमा विकासका अन्य महत्वकांक्षी योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व खाद्यान्न, फलफूल तरकारीका साथै समग्र कृषि उपजहरुमा आत्मनिर्भर बनी निर्यात समेत वृद्धि गर्न कृषि क्षेत्रमा क्रान्ति नै गर्नुपर्ने पहिलो अनिवार्य आवश्यकता रहेको छ। उच्च प्रविधिहरु विकास भैसकेको आजको यूगमा समेत हाम्रो निर्वाहमूखी परम्परागत खेति प्रणाली सिमित रहिरहनु एक प्रकारको विडम्बना नै छ । तसर्थ स्थानीय सरकारले संभव्यता हेरि व्यवसायिक र वैज्ञानिक कृषिका लागि आवश्यक सम्पुर्ण कृषि पूर्वाधारहरुको विकास मार्फत कृषि उत्पादन र विकासमा क्रान्ति गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

तालिका नं. १६ : कृषि बाली सम्बन्धी विवरण

क.सं.	कृषिबाली	वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
१	मकै	६८८	६७१	३०६	४८४	६१८	२२४	३७५	५७२	३९३८
२	धान	३६३	१९१	२३५	३७५	३४६	१०८	२६७	२८१	२१६६
३	कोदो	११६	१८९	१२१	६३	४८४	५६	१८३	३८९	१६०१
४	गोलभेडा	४५	११९	७	४०	१८	५१	१३६	१०४	५२०
५	सिमी तथा बोडी	१७७		७४	२६	१४	९	३७	५१	३८८
६	गहुँ	१३४	२५	३५	२५	४२	९	१४	५४	३३८
७	बोडी	४	९२	३३	४		२२	९	१८	१८२
८	आलु	२५	१४	४६	१५	१४	१८	२५	१२	१६९
९	अदुवा		४	२३		२४	१८	२२	७६	१६७
१०	खुर्सानी	४६	१५	१२		२	३१	१८	२०	१४४
११	काउली	३	८१	६	८	५	१०	१०	१०	१३३
१२	काक्रो	१	१६	४	११	२	२७	४४	२८	१३३
१३	भटमास/मास/गहत	१५	७	६४	९		९	४	२	११०
१४	तरुल/पिडालु/सखरखंड	१	७	१३			११	११	६२	१०५
१५	भंता	४२	३५				४	२	३	८६
१६	भिंडी	२५	२३				८	५	५	६६
१७	बन्दा	५	४	२	११	३	१२	११	१०	५८
१८	बेसार		५	२५			२०	२	६	५८
१९	करेला,बरेला	५	५	१	१३	१	१८	८	४	५५
२०	लसुन		८	१८		५	१६	१	६	५४
२१	घिरौला		६	७			३१		४	४८
२२	बदाम	३३	३	३			१		६	४६
२३	चिचिन्दो	५	७	७			२१	२	१	४३
२४	लौका	६	१५	३	२	१	७	२	६	४२

क.सं.	कृषिबाली	वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
२५	मस्यांग			३५				२		३७
२६	प्याज		९	९		१	११	३	२	३५
२७	फर्सी	३	१	४			१६	३	७	३४
२८	लिच्ची	४	४	२			३	५	२	२०
२९	जौ	१	२	४	१	३	३	१	४	१९
३०	आँप		४	४			१	३	३	१५
३१	तोरी	२		७	१		१	१	२	१४
३२	चना, केराउ	२		३	२	१	१			९
३३	स्कुस	१	१	४			१			७
३४	तील/आलस	२	२	२						६
३५	नाशपाती					१	१	२		४
३६	फापर			१		१			१	३
३७	रहर			३						३
३८	सरसियु	१		२						३
३९	कागती		१				२			३
४०	रुख कटहर		१				१		१	३
४१	मुसोरो	२								२
४२	कटहर		१						१	२
४३	मेवा		१	१						२
४४	स्याउ			१			१			२
४५	निबुवा						१	१		२
४६	च्याउ	१								१
४७	केरा	१								१
४८	आरुबखडा			१						१
४९	भुइँ कटहर						१			१

स्रोतः गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७५

४.१२.१ मुख्य कृषिजन्य उत्पादनहरुको विवरण (वार्षिक उत्पादन उपलब्ध भएसम्म)

खाद्यान्न बाली

- गाउँपालिकाको ठूलो क्षेत्रफल पहाडी भूभागले भरिएको हुँदा कृषिका लागि उपयोगी क्षेत्र कम रहेको छ । सामान्यत: कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरुमकै, धान, कोदो, गहुं आदि हुन् । यस्तै दलहन बालीमा बोडी, मास, मसुरो, सानो केराउ, गहत, भटमास आदी उत्पादन हुने गर्दछ । तेलहन बालीमा तोरी, बदाम, तिल, रायो, सर्स्यु उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती आलु, फर्सी, लौका, सिमी, स्कुस, घिँरौला, रायो , बन्दा, प्याज, काउली, भिन्डी, लसुन, अदुवा, बेसार लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन् र यिनको उत्पादकत्व पनि बढी छ । फलफुलमा आँप, नास्पाती, हलुवावेद, खुर्पानी, आरु, लप्सी, रुख कटहर, जुनार, ज्यामिर, भोगटे, कागती, अम्बा, केरा, आदीको उत्पादन हुन्छ । गाउँपालिकामा सबैभन्दा ठूलो क्षेत्रमा खाद्यान्न,दलहन र तरकारी बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रुपले सानो क्षेत्रमा फलफुल बाली लगाइने गरेको छ ।

तालिका नं. १७ : प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	खाद्यन्न बाली	नगदे वाली	मसला वाली	तेलहनवाली	दलहनवाली
१	वर्षे धान, वर्षे मकै, गहुं, जौ, फापर, आलु	अदुवा, कुरीलो, आलु, प्याज, लसुन, खुर्सानी, गेडागुडी	हलेदो, लसुन, खुर्सानाी, धनिया, सुप,	तोरी, सर्स्यू, बदाम, भ्फुस तिल, तिल, आलस, सुर्यमुखी फुल	मास, रहर, मुसुरो, गहत, केराउ, चना, भटमास, राजमा, बोडी, सिमि,
२	तरकारी वाली	फलफूल	अन्य		
	काउली, वन्दा, चिप्ली भिण्डी, भन्टा, परवल, मुला, धनिया, लसुन, प्याज, रायको साग, तोरीको साग, पालुङ्गो, चम्सुर, वेथेको साग, लटेको साग, गाण्टे मुला, चुकन्दर, ब्रो काउली,	आप, लिच्ची, केरा, मेवा, भुइकटर, तरभुजा, रुखकटहर, अनार, उखु	माछापालन, च्याउ खेती		

स्रोत : गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७५

(क) हिउँदे बाली

- गाउँपालिकामा उत्पादन गरिने प्रमुख हिउँदे बालीहरुमा कोदो, फापर, गहुँ, जौ, उखु, मुसुरो, मास, गहत, भटमास, तोरी, तिल, केरा, सुन्तला जात, वर्षे तरकारी, आलु, आदि छन् ।

(ख) वर्षे बाली

- गाउँपालिकाका प्रमुख वर्षे बालीहरुमा धान, मकै, केरा, अम्बा, नास्पाति, रुखकटर आदि छन् ।

४.१२.२ खेतीजन्य जमिनको विवरण

नेपाल भू-उपयोग र भुमि सुधार कार्यक्रमहरु निष्प्रभावी रहेका छन् । वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले भू-उपयोग नहुँदा कृषि क्षेत्रमा ठुलो घाटा व्यहोर्नु परेको अवस्था छ । हरेक स्थानीय तहमा उपलब्ध सम्पर्ण खेतियोग्य जमिनको वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले सदुपयोग हुन सकेको पाइँदैन । खेतियोग्य जमिनको उपलब्धता भएपनि पूर्ण सदुपयोग नहुँदा एकातर्फ जमिन बाँझो हुँदै जाने त अर्कोतर्फ कृषि उत्पादनमा कमी भई आयात गर्नुपर्ने अवस्था श्रृजना भैरहेको छ ।

४.१२.३ खेतीयोग्य मध्य सिंचित र असिंचित जमिनको विवरण

जमिन खेतियोग्य भएर मात्र हुँदैन त्यसमा सिँचाईको सुविधा अनिवार्य पुगेको हुनपर्दछ। खेतियोग्य जमिनमा खेतिपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुऱ्याउनु अनिवार्य हुन्छ। तसर्थ स्थानीय तहहरुले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतियोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यसमध्ये सिँचाई पुगेको र नपुगेको जमिनको समेत सही तथ्याङ्क हुनपर्दछ। यस पश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा अर्को प्रकारले सिँचाई पुऱ्याउन प्राथमिकता केन्द्रित गर्नु आवश्यक हुन्छ। पालिकाको कुल खेतियोग्य जमिन ३८९९ हेक्टर मध्ये २९४८ हेक्टरमा जमिनमा खेति गरिएको र कुल सिँचित क्षेत्रफल १५८० हेक्टर रहेको छ। कुल खेतियोग्य जमिनको २३१९ अर्थात ५९.४८ प्रतिशत भूभागमा अझै सिँचाई पुऱ्याउन बाँकी देखिन्छ।

४.१२.४ बाँझो जमिनको विवरण

गाउँघरमा कतिपय क्षेत्रहरु प्रयोगहीन अवस्थामा बाँझो रहेका हुन्छन्। सबै प्रकारका जमिनहरुको एक वा अर्को प्रकारले सदुयोग गर्न सकिन्छ। जमिन आफैमा एक अमूल्य प्राकृतिक सम्पदा हो। खेति नहुने क्षेत्रमा डालेघाँस वा जडिबुटी लगाउन सकिन्छ भने उपयुक्त स्थानहरु भए खुल्ला क्षेत्र, मनोरञ्जन स्थल, पार्क वा बगैंचाको रुपमा समेत विकास गर्न सकिन्छ। खेति नहुने अवस्थामा आवास विकासका लागि समेत यस्तो जमिनको सदुपयोग गर्न सकिन्छ। पालिकाको करिब ९५१ हेक्टरमा अझै कृषि कार्य गर्न सकिने संभावना पनि रहेको पाईन्छ।

४.१२.५ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषि बालीबाट अपेक्षित उत्पादन लिनका लागि बालीनालीको उचित स्याहार संभार आवश्यक छ। विशेषत बालीनालीलाई रोग तथा किराले आक्रमण गर्ने हुँदा रोग तथा किराबाट बच्न समयमै उच्च सतर्कता अपनाउने र रोकथाम बारे जानकारी हासिल गर्नु अति आवश्यक छ। अर्कोतर्फ बालीनालीमा लाग्ने र लाग्न सक्ने रोग तथा किराको सही ढङ्गले पहिचान हुन समेत जरुरी छ। रोग तथा किराको सही पहिचान हुन सके समय मै त्यसको रोकथाम हुन गई उत्पादनलाई सुरक्षित गर्न सकिन्छ।

तालिका नं. १८ : खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१.	धान	गवारो, पतेरो, ढुंगे किरा, कटओर्भ आदि ।	वि.एल.वि., ब्लाष्ट, ब्राउन लिफ स्पट आदि ।
२.	गहुं	गवारो, वायर वर्म, लाही आदि ।	सिन्दुरे, कालोपोके आदि ।
३.	मकै	गवारो, वायर वर्म, खुम्ले किरा आदि ।	घोगा कुहिने, पात डढ्ने, जरा कुहिने आदि ।

स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, धादिङ २०७४

४.१२.६ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

तालिका नं. १९ : तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१.	गोलभेडा	टुटायप्सुलुटा, सेतो झिंगा, लाही, फलको गवारो, पतेरो आदि ।	उडुवा- अगौटे, पछौटे आईलाउने, ममाजाईक आदि ।
२.	काउली, बन्दा	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्रने फडके आदि ।	सफ्ट रट , ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लब रुट डेम्पीङ अफ आदि ।
३.	आलु	पि.टी. एम., लाही, पात खाने लाभ्रे आदि ।	डढुवा , मोजाइफ्क खैरो पिप, चक्के आदि ।
४.	रायो	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्रने फडके आदि ।	सफ्ट रट , ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लब रुट डेम्पीङ अफ आदि ।
८.	सुन्तला	पतेरो, लाही, फुट फ्लाई , स्केल लिफ, भाईनर, लेमन डग आदि ।	क्याकर, फुट रट , रुटरघ , स्वीटीमोल्ड आदि ।
९.	अलैंची	गवारो, लाही, हेरो क्याटर पिलर, थ्रीप्स आदि ।	पात कुहिने, वगान डढ्ने, जरा कुहिने रोग आदि ।
१०.	चिया	हेलोपोटिस, लुपर, थ्रीप्स , एफिड आदि ।	जरा कुहिने , ग्रेब्लाईट आदि ।

४.१२.७ पशुपंक्षी, खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, माछा, मौरी, रेशम खेती आदि सम्बन्धी व्यवसायिक फर्महरुको विवरण

नेपालका अधिकांश क्षेत्रमा निर्वाहमुखी, परम्परागत र असंगठित खेति गर्ने प्रचलन विद्यमान छ । कृषि व्यवसायलाई सम्मानित, प्रतिफलमुखी र वैज्ञानिक बनाउन यसलाई संगठित र संस्थागत ढङ्गले विकास गर्नु जरुरी छ। हाल देशका विभिन्न स्थानहरुमा व्यवसायिक कृषि फर्महरु दर्ता भई संगठित र संस्थागत हिसाबले खेतिपाती गर्ने अभ्यासको सुरुवात भएको छ । यसरी वैज्ञानिक हिसाबले फर्म दर्ता गरी कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्दा राज्यद्वारा दिइने अनुदान र प्रविधिहरू सहयोग प्रदान गर्न समेत सहयोग पुग्दछ। यसले कृषि व्यवसायलाई संगठित र व्यवसायिक बनाउन मद्दत पुऱ्याउँछ।

४.१२.८ कृषि सहकारी संस्थाको विवरण/कृषि समूहको विवरण

नेपाल जस्तो असंगठित उत्पादन प्रणाली भएको देशमा सहकारीको अवधारणा आफैमा उक बरदान हुन सक्छ। सहकारीले संगठित भएर एक आपसमा सहयोग आदानप्रदान गर्ने आधार तयार गर्दछ । कृषि सहकारीहरूले ग्रामीण साना किसानका कर्म र उत्पादनहरुलाई संगठित गर्न ठुलो मद्दत पुऱ्याउनुका साथै संगठित भएर काम गर्दा किसानहरूको आत्मबल वृद्धि भई ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रलाई माथि उठाउन मद्दत पुग्दछ । अर्कोतर्फ कृषि समुहहरूले समेत सामुहिक उर्जाका साथ संगठित भएर काम गर्दा किसानहरुको आत्मबल वृद्धि भई ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्र माथि उठाउन मद्दत पुग्दछ। अर्कोतर्फ कृषि समुहहरुले समेत सामुहिक उर्जाका साथ संगठित भएर अगाडि बढ्न मार्ग प्रशस्त गर्दछन्। कृषकले स्थानीय स्तरमा भोगेका समस्याहरुको सामुहिक समाधन खोज्ने, एक आपसमा सहयोग आदान-प्रदान गर्ने संस्थागत सहयोग प्राप्त गर्न सहज हुने र उत्पादित सामानहरुको बजारीकरण गर्न समेत आयतन पुऱ्याउन सहज हुने हुँदा यस्ता समूहहरु विशेषगरी साना किसानहरूका लागि अत्यन्त प्रभावकारी हुन्छन्।

कृषि सेवा केन्द्र /उपकेन्द्र

क्र.सं.	गाउँपालिकाको नाम	भवनको प्रकृति			गाउँपालिकाको वडा नं.	कैफियत
		गोटा	कच्ची	पक्की		
१	गल्छी गाउँपालिका	१	-	-	कृषि सेवा केन्द्र, गोगनपानी	

श्रोतः-स्थलगत सर्वेक्षण २०७५ अनुसार

४.१२.९ कृषक समूहको विवरण

परम्परागत कृषि को व्यवसायिकरण तथा आधुनिकीकरण गर्न अहिले विभिन्न कृषि समूहहरु सञ्चालित छन् यसले कृषि व्यवसायलाई सहजीकरण गर्नुको साथै कृषि व्यवसायमा केही सेवा सुविधाहरु दिँदै व्यवसायीहरुलाई उर्जा प्रदान गरेको छ । कृषक समूहको विवरणले कुनै पनि गाउँपालिका कृषि क्षेत्रमा रहेको कृषकको संलग्नता र कृषि क्रियाकलापको अवस्थाको जानकारी गराउनुको साथै आगामी दिनहरुमा के कस्ता कार्यक्रमहरु ल्याउन आवस्यक छ भन्ने कुरालाई सहज बनाउँदा र यसले कृषि प्रधान देश नेपालको कृषि क्षेत्रको सुधार गरी आर्थिक विकासमा टेवा पुग्छ । गल्छी गाउँपालिकामा कुल २३४ सदस्यहरु सहितको १० वटा कृषक समूहहरुरहेका छन् । यस गाउँपालिकामा रहेका कृषक समूहको विस्तृत विवरण तल उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. २० : गल्छी गाउँपालिका क्षेत्रभित्र भएका कृषक समूहहरुको विवरण

क्र.सं.	समूहको नाम	ठेगाना	अध्यक्षको नाम	उद्देश्य	सम्पर्क नं.	सदस्य संख्या	
						महिला	पुरुष
१	बहुउद्देश्यीय भोर्ले चिलाउने कृ.स.	गल्छी-२	भरत मल्ल ठकुरी	अलैची	९८१३४९३५०३	७	१७
२	गोदावरी कृ.स.	गल्छी-३	डिल्ला ब. थापा	तरकारी	९७४१२६०३९७	७	९
३	कालिका देवी कृ.स.	गल्छी-४	अलैची अधिकारी	तरकारी	९८२३१२६३९९	३०	०
४	गोसाइकुण्ड कृ.स.	गल्छी-४	जेठी माई तामाङ	मसला बाली	९८०८६८५१३३	२९	०
५	गोसाइकुण्ड महिला सामुहिक विकास कृ.स.	गल्छी-४	जेठी तामाङ	तरकारी	९८०८६८५१३३	०	२९
६	फलफुल कृ.स.	गल्छी-३	विर बा.तामाङ	तरकारी	९७५१०१३०८६	११	१०
७	अधिकारी टार कृ.स.	गल्छी-११	पशुपति न्यौपाने	तरकारी	९८४३९२९२४६	४	१७
८	घर मासि खाद्यान्न कृ.स.	गल्छी-२	कविता गिरी	तरकारी	९८०८२१३४२३	१८	१
९	ज्वसीजेना सामुदायिक कृ.स.	गल्छी-१	अष्टमायाँ तामाङ	तरकारी	९८२३३१८८५५	१४	३
१०	न्यौपानिटार तथा फलफुल उत्पादक कृ.स.	गल्छी-११	केदार प्रसाद न्यौपाने	केराखेति	९८४३०३२६०१	१०	१५
					जम्मा	१३३	१०१

श्रोतः स्थानिय तह पुर्नसंरचना प्राविधिक सहयोग समिति, धादिङ २०७४

४.१२.१० कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा डेरीहरुको विवरण

ठुलोस्तरको कृषि उत्पादन तथा संकलन केन्द्रको व्यवस्था नभएको ग्रामीण परिवेशमा सानो परिमाणमा उत्पादन हुने उपजहरूलाई विभिन्न पायक पर्ने स्थानहरुमा संकलन केन्द्रकोरुपमा विकास गर्दा बजारीकरण गर्न सहयोग पुग्दछ। यसरी विभिन्न स्थानमा संकलन केन्द्रको विकास गर्दा व्यापरिहरु लाई निश्चित स्थानबाट निश्चित परिमाणमा उपजहरुमा खरिद गर्न सहयोग पुग्ने हुँदा यसले बजार प्रणालीको विकास गर्न सहयोग पुग्दछ।

४.१२.११ चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र तथा डेरीहरुको विवरण

कृषि उत्पादन वृद्धि गर्नु जति जरुरी छ त्यति नै उत्पादित सामाग्रीहरुको सूरक्षित भण्डारण गर्नु जरुरी हुन्छ। उचित ढङ्गले भण्डारण गर्दा कृषि उपजमा रहेको पोषक तत्वलाई कायम राख्न समेत मद्दत पुग्दछ। भण्डारण वैज्ञानिक नहुँदा एकातर्फ उत्पादित उपजको गुणस्तर कमजोर हुने र नष्ट हुनेसमेत हुन जान्छ तसर्थ कृषि उपजलाई वैज्ञानिक तवरले भण्डारण गरी बेमौसममा समेत बजारमा उपलब्धता गरार्य बजार मूल्य सन्तुलनमा राख्न सहयोग पुग्दछ। यसका लागि आवश्यकताका आधारमा विभिन्न स्थान चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र र डेरीहरु स्थापना गर्नु आवश्यक छ।

४.१२.१२ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

नेपालमा भौगोलिक विविधिताका कारणले जलवायूमा ठुलो विविधता रहेको छ। माटो बनावट समेत स्थान पिच्चे फरक-फरक रहेको छ। तसर्थ एक प्रकारको जलवायू र माटोमा हुने विरुवा अर्को प्रकारको जलवायू र माटोमा हुँदैन। र अर्को भिन्न प्रकारको विरुवा हुने गर्दछ। यसैका कारण स्थान विशेष कृषि उपज पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी त्यस्ता स्थानहरुका सघनरुपमा जलवायू उपयुक्त बालीनालीहरु लगाउने नीति नेपाल सरकारले लिएको छ। यस्ता पकेट क्षेत्रहरुले कुनै पनि स्थानको उपज विशेष पहिचान स्थापित गर्न समेत ठुलो सहयोग पुग्दछ ।

पकेट क्षेत्र भन्नाले राष्ट्रिय आवश्यकता र स्थानीय संभाव्यताका आधारमा तोकिएको बाली/ वस्तुमा न्युनतम १० हेक्टर जमिनमा जिल्ला स्तरमा सञ्चालन गरेको साना व्यवसायिक उत्पादन केन्द्रलाई बुझिन्छ। यसको प्रमुख उद्देश्य पकेटमा समावेश गरिएका बाली/वस्तुको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्नुको साथै पकेट क्षेत्रमा मौसमी रोजगारी सिर्जना गर्नु हो। कृषि मन्त्रालयले स्थानीय संभाव्यताको आधारमा सडकको पहुँच, सिँचाईको उपलब्धता, विद्युतको उपलब्धता, तोकिएको क्षेत्रफल चक्लाबन्दी भएको एउटै कोरिडोरमा रहेको कृषि बाली/व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्र भनिन्छ। कृषि, भूमि व्यवस्थापन तथा सहकारी मन्त्रालयले परिवर्तित नेपालको संरचना अनुसार ७ प्रदेशमा संभावित व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट क्षेत्र) निर्धारण गरेको छ। हिमाल, पहाड, तराई र हिमाली जिल्लाहरुमा बालीको प्रकृति अनुसार सार्वजनिक/निजी साझेदारीमा पकेट क्षेत्र घोषणा भईरहेको छ। राष्ट्रियस्तरमा कृषि क्षेत्रको विकास गर्न पकेट क्षेत्र अवधारणा अनुसार कृषि उत्पादन बढाउने लक्ष्य राखिएको छ।

गल्छी गाउँपालिकामा कृषि पेशा अगाल्ने परिवारको संख्या उच्च रहेको छ। कृषि पेशामा संलग्न श्रम शक्ति उच्च रहेको यस गाउँपालिकामा कृषि व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले गाउँपालिकामा विभिन्न क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरी नगदे, तरकारी, फलफुल, खाद्यान्न, मौरी पालन, चिया, सुन्तला, उखुजस्ता कृषि उत्पादनको वृद्धि गर्न सक्ने प्रसस्त संम्भावना देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा रहेका पकेट क्षेत्रको विवरण निम्नअनुसार रहेको छ।

तालिका नं. २१ : कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

क.सं.	पकेट वाली	साविकका गाविसहरु
१	धान	कल्लेरी, गोगनपानी
२	गहुँ	कल्लेरी
३	उष्ण प्रदेशीय	बैरेनी
४	तरकारीवाली	गोगनपानी, बैरेनी
५	आलुवाली	कल्लेरी, बैरेनी
६	उखु	गोगनपानी
७	रेशम खेती	गोगनपानी, बैरेनी

श्रोत: गल्छी गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७४

४.१२.१३ कृषि आधुनिकिकरण परियोजनाहरुको विवरण

परम्परागत र निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीले थेगेको नेपालको कृषि क्षेत्रमा व्यापकरुपमा आधुनिकीकरण गर्नु टड्कारो आवश्यकता छ। राज्याले समेत विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरु मार्फत कृषिमा आधुनिकीकरण गर्ने योजना तय गरेको छ। यसको उदाहरण देशका विभिनन स्थानहरु सञ्चालित प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाहरु हन्। यी बाहेक नेपाल सरकार तथा अन्य राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैह्र सरकारी संस्थाहरुले कृषि आधुनिकीकरण सम्बन्धी प्रविधि भित्र्याउने काम गरिरहेको पाईन्छ । आजको यूगमा कृषिको आधुनिकीकरणविना उत्पादन लागतमा कमी ल्याई व्यवसायिक उत्पादन गर्न कठित र असंम्भव हुन्छ।

४.१२.१४ कृषि मेला तथा प्रर्दशनीहरुको विवरण

विभिन्न समयमा आयोजना हुने कृषि मेला तथा कृषि प्रर्दशनीहरुले एकातर्फ कृषि बजारीकरणलाई व्यापक सहयोग पुऱ्याउँछन्। भने अर्कोतर्फ किसानहरुको आत्मबल समेत वृद्धि हुन गई कृषि क्षेत्रको विकासमा सहयोग पुऱ्याउँछ। स्थानीय तहहरुले कृषक तथा व्यापारीहरुको सहकार्यमा प्रत्येक वर्ष नियमितरुपमा यस प्रकारका कृषि मेला तथा प्रर्दशनीहरुको आयोजना गर्दा वार्षिक कृषि गतिविधि सम्बन्धी पात्रोको निर्माण गर्नु उपयुक्त हुन्छ।

४.१३ पर्यटन विकास

एउटा विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले श्रृजना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन वनस्पति र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा नै एउटा पर्यटकीय गन्तब्य स्थलकोरुपमा परिचित छ। पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले प्रदान गरेको वरदान हो। अत्यन्त रमणीय विश्वकै उच्च हिमश्रृंखलाहरु, अनवरत बग्ने कञ्चन हिमनदीहरु, झरना, तालतलैया, प्राकृतिक गुफा, विविधतायुक्त वन जंगल यहाँको प्राकृतिक निधिहरु हुन भने यहाँको संस्कृति, जाति तथा रहनसहन समेत पर्यटनका आकर्षक पक्षहरु हुन्। यी सम्पुर्ण पर्यटकीय सम्पतिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक सम्वृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याई देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ। तसर्थ पर्यटन नीति, २०६५ ले मुलभूतरुपमा पर्यटन मार्फत स्वरोजगार श्रृजना, गरिबी निवारण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास र विस्तार गर्ने र पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरुप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ।

४.१३.१ मुख्य पर्यटकिय क्षेत्रहरुको विवरण (धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक)

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं गल्छी गाउँपालिका हरियाली पहाडी मनोरम दृश्य सेता हिमालको शिर अनि कलकल सुसाउँदै बग्ने त्रिशुली र मुलका पानीहरु मिसिएर बग्ने महेश र गल्छीको काखमा रहेको छ । यस गाउँपालिकामा विशेष पर्यटकिय स्थलहरु नभए पनि गाउँको सुन्दर हरियाली एवं प्राकृतिक मनोरम दृश्य तथा केही मठ मन्दिर तथा गुफाहरु साथै विभिन्न जातजातिहरुको संस्कृति पर्यटक आकर्षणको कारकहरु हुन् ।

तालिका नं. २२ : पर्यटकीय स्थलहरुको विवरण

क्र.सं.	पर्यटकीय स्थलहरुको नाम	वडा नं.	स्थलको महत्व	दैनिक औसतमा आउने पर्यटकहरुको संख्या	कैफियत
१.	अमलेश्वर धार्मिक पर्यटकीय क्षेत्र	वडा नं. ६	ऱ्याफ्टिङ्ग गर्ने	४० देखि ५०	
२.	छाङ्गेश्वर धार्मिक पर्यटकिय क्षेत्र	वडा नं ८	ऱ्याफ्टिङ्ग गर्ने	३० देखि ४०	
३.	गुप्तेश्वर महादेव मन्दिर	वडा नं. ३	हिमाल दृष्य अवलोकनको लागि	२५ देखि ५०	
४.	पाउदर-धर्मद्धार गुफा	वडा नं. १ र २	अवलोकनको लागि	४० देखि ५०	
५.	गुप्तेश्वर गुफा	-	प्रख्यात चमेरे गुफाको अवलोकन	५० देखि १००	
६.	गोगनपानी रानीमाला	वडा नं.८	-	३० देखि ५०	
७.	चकमके होमस्टे	वडा नं.८	खान वस्नका लागि	३५ देखि ४५	
८.	होमस्टे पिपले	वडा न.८	खान वस्नका लागि	१० देखि २०	
९.	होमस्टे भीरपानी	वडा न.८	खान वस्नका लागि	२० देखि १०	
१०.	बाघ बच्छला चुली	वडा न.८	खान वस्नका लागि	१५ देखि २०	
११.	छाप	वडा नं.८	खान वस्नका लागि	१० देखि १५	
१२	रणकालिका मन्दिर	वडा नं. ४	धार्मिक महत्व		
१३	भुमेचुली मन्दिर	वडा नं. ५	धार्मिक महत्व		
१४	बेल्खु इन्द्रायणी मन्दिर	वडा नं. ४	धार्मिक महत्व		

स्रोत : गल्छी गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७४

४.१३.२ पर्यटकिय पूर्वाधारहरुको विवरण

कुनैपनि क्षेत्रको विकासका लागि सो क्षेत्रसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पूर्वाधारहरुको समुचित विकास गर्नु अनिवार्य हुन्छ । नेपालमा पर्यटनको प्रचुर संभावना भएतापनि पर्यटन पूर्वाधारको अभाव कारण पर्यटन क्षेत्रको व्यापक विकासमा वाधा श्रृजना भएको छ । पर्यटन पूर्वाधार अन्तर्गत सहज यातायात सुविधा, होटल, लज तथा रेष्टुरेन्ट, पर्यटन गाईड, सूचना केन्द्रहरु, उद्धार संयन्त्र, सञ्चार, सूरक्षा तथा पर्यटकीय गतिविधिहरु नै हुन् । पर्यटनको संभावना हेरी यी पूर्वाधारहरुको आवस्यकताका आधारमा क्रमश विकास गर्नु पर्यटन विकासका लागि अपरिहार्य छ ।

४.१४ उद्योग व्यापार तथा बैङ्कीङ

४.१४.१हाल संचालित समग्र उद्योगहरुको विवरण

कृषिको विकास पश्चात कुनै पनि देशको आर्थिक क्रान्ति लागि आवश्यक क्षेत्र भनेको उद्योग नै हो । औद्योगिक विकासका लागि राणशासन काल देखि नै विभिन्न प्रयासहरु हुँदै भएतापनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरु नेपालमा खुल्न सकेका छैनन् । भएका उद्योगहरु समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु अर्को दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था छ । कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरुको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरुको उपभोग विश्व बजारमा पुर्‍याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । उद्योगलाई प्रर्वद्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरुलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्नू जरुरी हुन्छ ।

साना उद्योग, कृषिमा आधारित सबै प्रकारका उद्योगहरु, घरेलु उद्योग, मझौला उद्योग, ठूला उद्योग, सेवामूलक उद्योग, सरकारी उद्योग समुदायमा आधारित उद्योग, घट्ट मील, संकलन तथा प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग गल्छी गाउँपालिकामा ठुला उद्योगहरु सञ्चानमा आउन नसके पनि गाउँपालिकामा उपलव्ध स्थानीय स्रोत र साधनको उपयोग गरी विभिन्न साना तथा घरेलु तथा कृषिजन्य उद्योगहरु रहेका छन् जसले गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा टेवा पुर्‍याएको छ ।

४.१४.२ मुख्य व्यापारको विवरण (किराना थोक, आयात, निर्यात)

कृषि र उद्योग क्षेत्रको विकाससँग अनोन्याश्रित सम्बन्ध भएको क्षेत्र हो व्यापार । कृषि र उद्योग मार्फत उत्पादित सामाग्रीहरुलाई राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय बजारमा पुर्‍याउने माध्यम व्यापार भएकाले व्यापार र बाणिज्यको विकास अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ । स्थानीय तहहरु आर्थिकरुपले सबल हुन स्थानीय उत्पादनमा सबल भई निर्यात गर्न सक्ने अवस्थामा पुग्नु पर्दछ । आफ्नो क्षेत्र भन्दा बाहिर उत्पादित सामाग्रीहरुको व्यापार गरेर अर्थतन्त्र माथि उठ्न सक्दैन । यसका लागि कुनै न कुनै प्रकारले स्थानीय उत्पादनमा केन्द्रित भई यस्ता उत्पादनहरुलाई निर्यात गर्न सक्नुपर्दछ ।

४.१४.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धी विवरण

खनिज तथा खानीको अध्ययन र उत्खनन् साथै प्रशोधनका क्षेत्रमा नेपाल अत्यन्त पछाडि परेको छ । प्रविधि, जनशक्ति र ठोस योजनाको अभावका कारण नेपालको खानी तथा खनिज क्षेत्र झण्डै कुमारी अवस्थामा नै छ । यस क्षेत्रबाट लाभ लिन स्थानीय तहहरुले आफ्नो क्षेत्रमा यस सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गराउनु आवश्यक छ ।

गल्छी गाउँपालिकाको खानी सम्बन्धी सम्भाव्यता हेर्दा स्लेट खानी, ढुङ्गा खानी, बालुवा खानी, ग्राभेल खानी को प्रसस्त संम्भावना देखिएको छ । त्यसैले वातावरणीय र पर्यावरणी अध्ययन गरेर उक्त क्षेत्रमा उत्खनन् सम्बन्धी काम हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ। गाउँपालिकामा उपलब्ध हुने अन्य कच्चा पदार्थमा रोडा, ढुंगा, बालुवा आदि प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ । त्यसैले गाउँपालिकामा रहेको संम्भावना पल्याएर विभिन्न प्राकृतिक साधनको प्रशोधन गरी उद्योगको विकास तथा अर्थतन्त्र बलियो सम्भावना देखिन्छ । हाल सञ्चालित आयोजनाहरले पनि यसलाई थप पुष्टि गर्दछन् । तर यिनिहरुको वैज्ञानिक व्यवस्थापन जरुरी देखिन्छ ।

४.१४.४ मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरुको विवरण

देशका ठुला शहरहरु बाहेक ग्रामीण इलाकाहरुमा सघन बस्तीहरु भएका क्षेत्रमा मानवीय गतिविधिहरु जस्तै : शिक्षा, स्वास्थ्य, अन्य सेवा, व्यापार तथा वाणिज्य केन्द्रित भएको पाईन्छ । यस्ता केन्द्रहरुलाई नै बजार केन्द्रहरु भनिन्छ । शहरी विकास र सुविधाका दृष्टिकोणले पूर्णरुपमा विकास हुन नसकेतापनि भविष्यमा विकसित हुन सक्ने क्षेत्रकारुपमा यस्ता केन्द्रहरुमा मानवीय गतिविधिहरु केन्द्रित र विकसित भैरहेको पाईन्छ । उपयुक्तता हेरी नयाँ क्षेत्रमा बजारको विकास गर्न नसकिने होइन तथापी केही मात्रामा विकसित भईसकेका यस्ता क्षेत्रहरुमा थप विकास गर्न सहज भने हुन्छ ।

मध्य पहाडी लोकमार्ग कै राष्ट्रिय प्राथमिकतामा परेको शहरहरु हुन् यसका अलावा गल्छी गाउँपालिका स्थित गल्छी, बैरेनी, मासटार, मछेडी, बेल्खु आदी गाउँपालिकाका मुख्य बजार केन्द्र हुन् । यस्ता बजारहरूबाट विशेषगरी खुद्रा तथा थोक व्यापार हुने गरेको छ। थोक व्यापार अन्तर्गत खाद्य मिलबाट उत्पादित चामल, पिठो, तेल अन्य पहाडी तथा तराई जिल्लासँग हुने गरेको छ भने अन्य थोक व्यापारमा विस्कुट, साबुन, चाउचाउ, चिया, चिनी आदिको हुने गरेको छ। यसका अतिरिक्त तेस्रो मुलुकमा निर्मित इलेक्ट्रीक र इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरूका साथै फरेन गुड्सको नाममा विभिन्न तेस्रो मुलुकहरूबाट उत्पादन भई आयात गरिएका घरेलु उपयोगका सामानहरूको समेत थोक र खुद्राबिक्री यस गाउँपालिकाबाट हुने गरेको पाइन्छ।

गाउँपालिकाका यी व्यापारिक केन्द्रहरुबाट कृषिजन्य तथा उत्पादनमुलक उद्योग अन्तर्गत पर्ने खाद्य मिलबाट उत्पादन हुने बस्तु, दाल, चामल, तेल, पिठो, मसला, आदिले स्थानीय बजारको आवश्यकता पुर्ति गर्नुको साथै केहि मात्रामा यिनले अन्य गाउँपालिका तथा छिमेकी जिल्लाहरूको बजारको रूपमा सेवा समेत पुऱ्याइरहेका छन्। स्थानिय उत्पादन तथा आयातित उत्पादनहरुको बजारीकरण हुने गरेको छ । कृषि योग्य जमिनको उपलब्धता कृषि तथा वनजन्य कच्चा पदार्थहरूको उपलब्धता, परम्परागत तथा जातिगत सीप, कौशल, पर्यटकीय महत्वका स्थलहरूको उपलब्धता लगायतका विभिन्न कारणले गाउँपालिकामा कृषि तथा स्थानिय परम्परा र सीपमा आधारित उद्योगहरुको विकासको राम्रो सम्भावना रहेको छ । त्यसैगरी साप्ताहिक रूपमा लाग्ने गल्छी गाउँपालिकामा विभिन्न हाट बजारमा स्थानीय उत्पादन तथा दैनिक उपभोग्य वस्तुहरु चौपायाको किनबेच हुने गर्दछ । यसले पनि गाउँपालिकाको आर्थिक कारोबारको मात्रामा वृद्धि गराएको छ । गाउँपालिकाको मुख्य व्यापरिक केन्द्रहरुको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. २३ : गाउँपालिकाको मुख्य व्यापरिक केन्द्रहरुको विवरण

क्र.सं.	व्यापारिक केन्द्रहरुका नाम	मुख्य व्यापारिक वस्तुहरु	कैफियत
१.	गल्छी बजार	दैनिक उपभोग्य सामानहरु	
२.	बैरेनी बजार	दैनिक उपभोग्य सामानहरु	
३.	मासटार बजार	दैनिक उपभोग्य सामानहरु	
४.	भल्टार बजार	दैनिक उपभोग्य सामानहरु	
५.	बेल्खु बजार	दैनिक उपभोग्य सामानहरु	
६.	मछेडी बजार	दैनिक उपभोग्य सामानहरु	
७.	बरहाते बजार	दैनिक उपभोग्य सामानहरु	
८.	सिम बजार	दैनिक उपभोग्य सामानहरु	
९.	महेश दोभान बजार	दैनिक उपभोग्य सामानहरु	

***श्रोत** :- स्थलगत सर्वेक्षण २०७५*

४.१४.५सहकारी संस्थाहरुको विवरण

गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन् । सहकारी संस्था प्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तिय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ । नगरको उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, उपभोक्ता, चिया/कफी उत्पादन र बहुद्देश्यीय आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ। साथै यी संस्थाहरुले नियमित रुपमा सदस्यहरूबाट बचत सङ्कलन पनि गर्दै आएको देखिन्छ। यी सहकारी संस्थाहरुबाट कृषि, उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी हुने गरेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरुको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. २४ : सहकारी संस्थाको विवरण

क्र.सं.	गाउँपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाको विवरण	गाउँपालिकाको नाम
१	श्री सुलभ कृषि स.सं.लि.	गल्छी गाउँपालिका
२	श्री सदावहार कृषि तथा पशुपालन स.सं.लि.	"
३	श्री साकार कृषि स.सं.लि.	"
४	श्री चक्रदेवी कृषि स.सं.लि.	"
५	श्री चक्रवति महिला कृषि स.सं.लि.	"
६	संस्कार महिला कृषि स.सं.लि.	"
७	वागेश्वरी स.सं.लि.	"
८	श्री हाइवे वचत तथा ऋण स.सं.लि.	"
९	आंकुरा बचत तथा ऋण स.सं.लि.	"
१०	श्री स्वाभिमान बचत तथा ऋण स.सं.लि.	"
११	श्री कैलाश बचत तथ ऋण स.सं.लि.	"

क.सं.	गाउँपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाको विवरण	गाउँपालिकाको नाम
१२	श्री राजमार्ग सामुदायिक स्वास्थ्य स.सं.लि.	"
१३	श्री साला किसान कृषि स.सं.लि.	"
१४	श्री साना किसान कृषि स.सं.लि.	"
१५	श्री गुप्तेश्वर कृषि वहूउद्देश्यीय स.सं.लि.	"
१६	श्री जनअधिकार कृषि वहूउद्देश्यीय स.सं.लि.	"
१७	श्री जनसरोकार कृषि वहूउद्देश्यीय स.सं.लि.	"
१८	श्री छहरा कृषि स.सं.लि.	"
१९	श्री भीमेश्वर कृषि स.सं.लि.	"
२०	श्री मासटार कृषि स.सं.लि.	"
२१	श्री कार्कीडाडाँ कृषि स.सं.लि.	"
२२	श्री देउराली कृषि स.सं.लि.	"
२३	श्री परिश्रमी महिला कृषि स.सं.लि.	"

***श्रोत** :- स्थलगत सर्वेक्षण २०७५*

४.१४.६ बैङ्कहरुको विवरण

आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार बैंकबाट हुँदा त्यो व्यवस्थित र सहज हुन जान्छ। बैङ्किङ प्रणालीहरुमा व्यापक विकास भईरहँदा उनीहरुले प्रदान गर्ने सेवाहरु समेत विस्तार हुँदै गईरहेका छन् । हाल विभिन्न बैंङ्कहरुले ए.टी.एम. सेवा, भिसा काड सेवा महशुल भुक्तानी सेवा लगायत बीमाहरुको समेत व्यवस्था गरेका छन् । यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण जनताहरुको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच पुऱ्याउन अपरिहार्य जस्तै भैसकेको छ ।

गाउँपालिकामा सहकारीहरुको साथसाथै २ वटा विकास बैंकहरु बैंकिङसेवा पुऱ्याइरहेका छन् । गाउँ यी बैंक तथा सहकारी मार्फत कर्जा समेत लगानी हुनको साथै रकमलाई निक्षेपको रुपमा स्विकार गरी बचत पनि गर्दै आएका छन् । यी संस्थाहरुको लगानीको मुख्य क्षेत्रकोरुपमा व्यापार, कृषि, उद्योग आदी रहेका छन् । पालिकामा संञ्चालित बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरुको विस्तृत विवरण तलको तालिमा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. २५ : बैंक सम्बन्धी विवरण

क.सं.	बैंक तथा वितीय संस्थाहरुको विवरण	गाउँपालिकाको नाम	कैफियत
१.	मुक्तिनाथ विकास बैंक	गल्छी गाउँपालिका	
२.	निर्धन उत्थान बैंक	गल्छी गाउँपालिका	

***श्रोत** :- स्थलगत सर्वेक्षण २०७५*

४.१४.७ वैदेशिक लगानीका उद्योग वा आयोजनाहरु

उचित ढङ्गले वैदेशिक लगानी भित्र्याउन सके एउटा ठुलो स्तरको उद्योगले समेत गाउँपालिका वा गाउँपालिकाको कायापलट गर्न सक्दछ । यसले रोजगारी श्रृजना गर्नुको साथै राजश्वमा व्यापक वृद्धि भई अर्थतन्त्रमा ठुलो टेवा पुग्न सक्छ । बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरुको विस्तार हुनसके विश्व बजारमा नेपालको पहुँच स्थापित हुन गई समग्र राष्ट्रकै अर्थतन्त्रमा व्यापक सुधार आउन सक्दछ । यसतर्फ स्थानीय, संघीय तथा केन्द्रिय सरकारको चासो केन्द्रित हुन जरुरी छ ।

खण्ड ५ : सामाजिक अवस्था

५.१ शिक्षा तथा मानव संशाधन

चौधौ योजनाको ५ वटा रणनीतिक स्तम्भहरु मध्ये शैक्षिक पूर्वाधारको विकास र गुणस्तर वृद्धि पनि एक हो । कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा शिक्षाले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । यसलाई मानव विकासको सूचकको रूपमा लिइन्छ । यसै सिलसिलामा यहाँ गल्छी गाउँपालिकाको शैक्षिक स्थिती देखाउन खोजिएको छ । विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहि आएको छ। सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशिल जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको नै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ। योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रुपमा नीतिगत रुपमा अवलम्बन गरिएको छ। राज्यको निति समेत शिक्षालाई विकासको प्रमुख पूर्वाधारको रुपमा विकसित, सर्वसुलभ र प्रभावकारी बनाउँदै लैजाने रहेको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३, धारा ३१ शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हकमा देहाय बमोजिमको व्यवस्था गरिएको छ :

१. प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ ।
२. प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ ।
३. अपांगता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउनेहक हुनेछ ।
४. दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर वा बोलाइ सम्बन्धी अपांगता भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
५. नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुनेछ ।

संविधान तथा योजनाको ठूला ठूला वहस भएता पनि विश्व सामु तुलनात्मक अध्ययन गर्दा हाम्रो शिक्षा क्षेत्रमा उल्लेखनीय विकास भने भएको देखिँदैन । शिक्षाले ज्ञान र सिपको प्रयोगात्मक परिवर्तन ल्याउने, पिछडिएको, विपन्न र अभावग्रस्त वर्गको पक्षपोषण गर्ने, अवोध बालबालिका एवं आवाज विहिनका पक्षमा रही देशलाई समृद्ध बनाउने परिकल्पनालाई साकार पार्नुपर्दछ । देशका लागि आवश्यक नेतृत्वदायी क्षमताको विकास, अथकरूपमा सिक्ने र सिकाउने प्रवृति, सामाजिक र मानवीय मूल्यमान्यता र आत्मविश्वास जस्ता आधारभूत समग्र पक्षको विकास गर्न सघाउनु नै गुणस्तरीय शिक्षाको विशेषता हो । यस्तो शिक्षामा विश्लेषणात्मक र मौलिक सोचको पर्याप्तता हुनुपर्छ । निर्दिष्ट सिकाइमात्र स्तरीयता होइन । आज व्यावहारिक परिवर्तन, श्रमसँगको आस्था, जीवनोपयोगी खोज अनुसन्धान, सान्दर्भिकता देश र संस्कृतिप्रति प्रेम, नैतिक जिम्मेवारी, मौलिकरूपमा विज्ञानको उपयोग गर्न स्तरीय शिक्षाको आवश्यकता छ । शिक्षाको स्तरीय विकासले रोजगारीको अवसर, कलकारखानाको विकास, सुविधाको पहुँच, प्रविधिको विस्तार, उत्पादनमुखी कृषि, आयमुखी व्यवसाय, स्थानीय साधनश्रोतको प्रचुर सदुपयोगले जनताको जीवनस्तर उकास्न सकिन्छ जसले गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र बलियो हुनुको साथै सामाजिक विकासमा महत्वपुर्ण टेवा पुऱ्याउँछ ।

शिक्षा क्षेत्रको परिशूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। यसै सिलसिलामा यस गाउँपालिकाको शैक्षिक स्थिती देखाउन यहाँको साक्षरता स्थिति, शिक्षण संस्थाको विवरण, दरबन्दी शिक्षकहरुको विवरण, विद्यार्थीको भर्ना, तहगत तथा विषयगत शैक्षिक विवरण देखाउन खोजिएको छ। यसबाट गल्छी गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थालाई बुझी आगामी दिनमा सुधार गर्न नीति तथा कार्यक्रम बनाउन सकिन्छ।

५.१.१ सम्पूर्ण विद्यालयहरुको विवरण (मदरशा, गुम्बा समेत)

शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। यसै अनुरूप यस गाउँपालिकामा आ.व. २०७३/७४ सम्म सञ्चालन भैरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण हेर्दा गाउँपालिकामा पठनपाठनका लागि आधारभूत विद्यालयको सङ्ख्या ३२ र माध्यमिक विद्यालयको संख्या ७ गरी जम्मा ३९ वटा सामुदायिक शिक्षण संस्थाहरु रहेका छन्। वर्तमान समयमा निजी क्षेत्रको संलग्नता बढ्दै गईरहेको अवस्थामा ग्रामीण क्षेत्रमा भने निजी क्षेत्रको न्युन संलग्नता देखिन्छ यद्यपि समुदायिक र संस्थागत निजी क्षेत्रले शिक्षाको क्षेत्रमा विभिन्न समस्याको बावजुत उल्लेख्य योगदान पुऱ्याउँदै आएको देखिन्छ।

तालिका नं. २६ : गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरुको विवरण

विवरण	सरकारी	सामूदायिक	निजी विद्यालय	कुल
आ.वि.(१-५)	२६	०	-	२६
आ.वि. (६-८)	६	०	-	६
मा.वि. (९-१०)	४	०	-	४
मा.वि.(११-१२)	३	०	-	३
क्याम्पस	०	०	-	०
वेद विद्याश्रम	०	०	-	०
मदरशा	०	०	-	०
अन्य	प्राविधिक शिक्षालय	०	-	०
	सीप विकास तालिम केन्द्र	०	-	०
	सामूदायीक बालविकास केन्द्र	०	-	०

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७५

५.१.२ शिक्षक तथा कक्षा कोठाको पर्याप्तता

तालिका नं. २७ : शिक्षक तथा कक्षा कोठाको पर्याप्तता

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	विद्यार्थी संख्या	शिक्षक संख्या	विद्यार्थी शिक्षक अनुपात (STR)	विद्यार्थी कक्षा अनुपात (SCR)
१.	श्री जाल्पादेवी प्रा.वि	८१	४	२०.२५	तथ्याङ्क प्राप्त नभएको
२.	श्री भैरवी प्रा.वि	११	२	५.५	"
३.	श्री चिउरीभञ्ज्याङ प्रा.वि	८१	४	२०.२५	"
४.	श्री वाराही प्रा.वि	७९	३	२६.३३	"
५.	श्री सरश्वती मा.वि	३३३	१४	२३.७८	"
६.	श्री सुन्टार प्रा.वि	१९	१	१९	"
७.	श्री कालीदेवी प्रा.वि	१८	१	१८	"
८.	श्री रक्तवच्छला नि.मा.वि	१७८	७	२५.४२	"
९.	श्री वेलिनीटार प्रा.वि	२९	२	१४.२	"
१०.	श्री तिनकन्या प्रा.वि	१०	१	१०	"
११.	श्री धर्मद्वार प्रा.वि	९६	४	२४	"
१२.	श्री भक्तवच्छला प्रा.वि	७६	३	२५.३३	"
१३.	श्री कल्लेरी मा.वि	२४२	९	२६.८८	"
१४.	श्री पन्चकन्या प्रा.वि	२६	३	८.६६	"
१५.	श्री शिवालय प्रा.वि	४५	३	१५	"
१६.	श्री धादिङ नि.मा.वि	१०१	७	१४.४२	"
१७.	श्री ठाटीचौर प्रा.वि	७१	३	२३.६६	"
१८.	श्री वागेश्वरी प्रा.वि	४९	३	१६.३३	"
१९.	श्री किरान्चोक कार्कीडाडा उ.मा.वि	४६०	१२	३८.३३	"
२०.	श्री पञ्चकन्या प्रा.वि	३५	२	१७.५	"
२१.	श्री जनकल्याण उ.मा.वि	४९५	१३	३८.०७	"
२२.	श्री भैरवी प्रा.वि	२९	१	२९	"
२३.	श्री जलकन्या नि.मा.वि	२४४	५	४८.८	"
२४.	श्री अमान्तादेवी मा.वि	३७१	७	५३	"
२५.	श्री वालज्योती प्रा.वि	७६	३	२५.३३	"
२६.	श्री मनकामना प्रा.वि	७०	३	२३.३३	"
२७.	श्री कालिका प्रा.वि	८०	२	४०	"

क.सं.	विद्यालयको नाम	विद्यार्थी संख्या	शिक्षक संख्या	विद्यार्थी शिक्षक अनुपात (STR)	विद्यार्थी कक्षा अनुपात (SCR)
२८.	श्री अमलेश्वर प्रा.वि	२५	२	१२.५	"
२९.	श्री वागेश्वरी प्रा.वि	२५	३	८.३३	"
३०.	श्री वागेश्वरी उ.मा.वि	५२७	१८	२९.२७	"
३१.	श्री वालकुमारी नि.मा.वि	२८५	८	३५.६२	"
३२.	श्री बान्द्रे प्रा.वि	६७	३	२२.३	"
३३.	श्री वागेश्वरी नि.मा.वि	४४	३	१४.६६	"
३४.	श्री गोगनपानी नि.मा.वि	१२३	३	४१	"
३५.	श्री जनसेवा नि.मा.वि	१८१	३	६०.३३	"
३६.	श्री असारे प्रा.वि	५२	२	२६	"
३७.	श्री गोगनपानी मा.वि	२९३	९	३२.५५	"
३८.	श्री ज्वालादेवी प्रा.वि	५९	३	१९.६६	"
जम्मा	५०६१	१७९			

स्रोतः गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७५

५.१.३ बालविकास केन्द्रहरुको विवरण

तालिका नं. २८ : गाउँपालिकामा सञ्चालित बालविकास केन्द्रहरुको विवरण

वडा नं.	बाल विकास केन्द्रको संख्या	भर्ना भएका बालबालिका संख्या		जम्मा
		बालक	बालिका	
१.	५	३२	४३	७५
२.	३	२३	२१	४४
३.	४	२०	१७	३७
४.	३	४१	२२	६३
५.	२	३०	१९	४९
६.	१	१	७	८
७.	२	१२	१४	२६
८.	५	३१	३०	६१
जम्मा	**२५**	**१९०**	**१७३**	**३६३**

स्रोतः गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७५

५.१.४ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको समग्र साक्षरता/निरक्षरता विवरण (महिला/पुरुष दुबै)

तालिका नं. २९ : ५ वा सो भन्दा माथिका जनसंख्याको साक्षरता/निरक्षरता विवरण

शैक्षिक तह	लिङ्ग	वडा								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
पूर्व प्राथमिक	पुरुष	१८७	४७	२०	९१	३८७	४३	४०२	१०५	**१२८२**
	महिला	१६४	५८	१८	८७	३२४	३९	३४३	८१	**१११४**
आधारभूत तह	पुरुष	६७९	३७४	५१४	५३३	५६५	४१६	२९७	६४६	**४०२४**
	महिला	५३४	३४८	३९८	४०८	४८७	३१५	२३०	५१६	**३२३६**
माध्यमिक तह	पुरुष	६२२	३०१	२७४	५०८	३१८	४२४	४२४	२८८	**३१५९**
	महिला	५२४	२९५	२५८	४०९	२७९	३६४	३६४	३३३	**२८२६**
स्नातक तह	पुरुष	९७	८८	५५	७३	३४	६०	१०१	४६	**५५४**
	महिला	९३	८४	५८	८७	४०	६२	८६	४९	**५५९**
स्नातकोत्तर	पुरुष	२७	३६	१३	३०	७	१६	२९	१६	**१७४**
	महिला	३०	१८	१७	२०	३	९	१६	७	**१२०**
पी.एच.डी.	पुरुष	७	५	१३	१	१	८	१	१२	**४८**
	महिला	३	२	१०	२	०	२	०	९	**२८**
प्राविधिक एसएलसी	पुरुष	३	८६	७७	१२	२४	३६	१३	३२	**२८३**
	महिला	४	७९	४८	८	२१	१२	५	२४	**२०१**
साधारण लेखपढ (साक्षर)	पुरुष	१९६	९६६	१७२	४०८	४०९	१६४	१८०	५०६	**३००१**
	महिला	३३१	८८४	१९९	३४९	४११	२११	१२६	५०८	**३०१९**
पढ्न र लेख्न नजान्ने	पुरुष	२४३	२३५	७९	३०३	२७९	१००	२१२	१४६	**१५९७**
	महिला	३२१	२७७	१७७	४५२	३७३	१८२	४०४	२१५	**२४०१**
कूल जम्मा	पुरुष	२०६१	२१३८	१२१७	१९५९	२०२४	१२६७	१६५९	१७९७	१४१२२
	महिला	२००४	२०४५	११८३	१८२२	१९३८	११९६	१५७४	१७४२	१३५०४
	अन्य	१	०	१	०	०	१	१	०	४
	जम्मा	**४०६६**	**४१८३**	**२४०१**	**३७८१**	**३९६२**	**२४६४**	**३२३४**	**३५३९**	**२७६३०**

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७५

५.१.५ विद्यालय गैरहेका विद्यार्थीहरुको तहगत विवरण

तालिका नं. ३० : विद्यालय गैरहेको विद्यार्थीहरुको तहगत विवरण

वडा नं.	तह	गा.पा. अन्तर्गतका विद्यालयमा अध्ययनरत			गा.पा. वाहिरका विद्यालयमा अध्ययनरत			विद्यालयको किसिम अनुसार बालबालिकाको जम्मा संख्या	
		बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा	सरकारी	निजी
१	पूर्व प्राथमिक	१३३	१०२	२३५	३२	३०	६२	१८५	८९
	आधारभूत	१६२	२१७	३७९	६५	६७	१३२	३९७	७१
	माध्यमिक	८८	११६	२०४	३९	३३	७२	२२६	१७
२	पूर्व प्राथमिक	५९	४९	१०८	५२	४७	९९	८९	५६
	आधारभूत	१४६	१५२	२९८	१०३	११४	२१७	३२३	११०
	माध्यमिक	७१	९३	१६४	५०	६२	११२	२००	२५
३	पूर्व प्राथमिक	१७	११	२८	२७	३३	६०	४३	४५
	आधारभूत	८२	७३	१५५	१३७	१३१	२६८	२४६	१४७
	माध्यमिक	७	११	१८	६०	७२	१३२	११९	२६
४	पूर्व प्राथमिक	८५	९०	१७५	२१	१७	३८	६८	९
	आधारभूत	२३२	२२४	४५६	५२	३६	८८	१८९	३७
	माध्यमिक	१६४	१७५	३३९	३४	२९	६३	१५५	३७
५	पूर्व प्राथमिक	१८८	१६३	३५१	५०	३८	८८	१३६	१९
	आधारभूत	२३०	२३५	४६५	९२	१०७	१९९	९७	७
	माध्यमिक	८७	११४	२०१	३९	३२	७१	११४	९
६	पूर्व प्राथमिक	६७	४४	१११	१६	११	२७	१६	४२
	आधारभूत	११८	१२९	२४७	२३	२१	४४	७२	८४
	माध्यमिक	६१	७५	१३६	९	७	१६	३३	३१
७	पूर्व प्राथमिक	२२६	१९५	४२१	४०	२८	६८	११३	११३
	आधारभूत	८५	१०५	१९०	१९	१६	३५	७०	३८
	माध्यमिक	८५	१०१	१८६	३८	२५	६३	७३	६१
८	पूर्व प्राथमिक	१३५	११८	२५३	२६	१५	४१	९	१२
	आधारभूत	२०२	२५०	४५२	१८	१९	३७	६२	१३
	माध्यमिक	६०	९१	१५१	१६	२१	३७	२५	७
जम्मा	पूर्व प्राथमिक	**९१०**	**७७२**	**१६८२**	**२६४**	**२१९**	**४८३**	**६५९**	**३८५**
	आधारभूत	**१२५७**	**१३८५**	**२६४२**	**५०९**	**५११**	**१०२०**	**१४५६**	**५०७**
	माध्यमिक	**६२३**	**७७६**	**१३९९**	**२८५**	**२८१**	**५६६**	**९४५**	**२१३**

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७५

५.१.६ ६-१५ वर्षसम्मका विद्यालय नगएका बालबालिकाको विवरण

तालिका नं. ३१ : विद्यालय गैरहेको विद्यार्थीहरुको तहगत विवरण

वडा	पुरुष	महिला	जम्मा
१	१३	६	१९
२	२	३	५
३	२	२	४
४	१५	१२	२७
५	५	१६	२१
६	७	६	१३
७	२	३	५
८	३	३	६
जम्मा	४९	५१	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७५

५.२ स्वास्थ्य क्षेत्रको अवस्था

गल्छी गाउँपालिकाबासीहरू स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवा लिन जिल्ला सदरमुकाम जाने गरेको देखिन्छ। यसको अलावा सामान्य स्वास्थ्य सुविधाको लागि गाउँलेहरुले स्थानीय स्वास्थ्य चौकीहरुको प्रयोग गर्ने गरेका छन्। यस गाउँपालिकामा जनसमुदायहरुले चेतनाको क्रमिक विकास संगै स्वास्थ्य, सरसफाइ तथा समुदायको स्वस्थकर बानी व्यवहार अबलम्बन गर्दै गैरहेको देखिन्छ। तथापी जनताले आवश्यकता अनुसारको स्वास्थ्य सुविधा लिन सकेका छैनन्। गाउँपालिकाको केन्द्र क्षेत्रका जनताहरुको पहुँच सहज देखिएता पनि बाँकी जनताको पहुँच केवल स्वास्थ्य चौकी सम्म रहेको छ जहाँ सबै स्वास्थ्य समस्याको समाधान संभव छैन। हेल्थपोष्टहरुमा पर्याप्त स्वास्थ्यकर्मी र औषधीको उपलब्धता नहुँदा समस्या झेल्नुपर्ने बाध्यता छ। गाउँपालिकामा विभिन्न वडाहरुमा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन् तर आवश्यक भौतिक पूर्वाधार तथा दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्यकर्मीहरू छैनन्। तसर्थ ग्रामीणस्तरमा उपचारात्मक स्वास्थ्य स्थिति कमजोर रहेको छ।

५.२.१ सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाको विवरण (अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, आयुर्वेद केन्द्र, प्राकृतिक चिकित्सा वैकल्पिक चिकित्सा आदि) निजी स्वास्थ्य सेवा

तालिका नं. ३२ : स्वास्थ्य संस्थाको विवरण

क्र.सं.	सवास्थ्य सेवा	संख्या	वेड संख्या
१.	जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय	०	
२.	सरकारी अस्पताल	०	
३.	प्रसुती गृह	३	
४.	वाल अस्पताल	०	
५.	आयुर्वेद अस्पताल	०	
६.	प्राकृतिक चिकित्सा	०	
७.	स्वास्थ्य चौकी	३	
८.	उप-स्वास्थ्य चौकी	०	
९.	प्राथमिक स्वास्थ्य स्याहार केन्द्र	०	

क्र.सं.	सवास्थ्य सेवा	संख्या	वेड संख्या
१०.	निजि अस्पताल	१	
११.	फार्मेसी	६	
१२.	चिकित्सक संख्या	१	
१३.	चिकित्सक अनुपात	०	
१४.	क्लिनिक	०	
१५.	बर्थिंङ सेन्टर:	३	
१६.	पोलि क्लिनिक	०	
१७.	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने प्रतिशत	७०%	
१८.	दक्ष स्वास्थ्यकर्मी बाट सूत्केरी गराउने प्रतिशत	७५%	
१९.	सुडेनीवाट सुत्केरी गराउने प्रतिशत:	२५ %	
२०.	भिसीटी केन्द्र संख्या:	०	
२१.	महिला स्वयम सेविका संख्या:	२३	
२२.	टि.बी. उपचार केन्द्र:	०	
२३.	परिवार नियोजन का ५ बिधी र ३ बिधीको सेवा उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था संख्या:	३	
२४.	बि.ओ.सी.(आधारभुत):	०	
२५.	सि.ई.ओ.सी.(अपरेसन सेवा) उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था	०	
२६.	गर्भवती जाँच पहिलो पटकको प्रतिशत:	८०%	
२७.	गर्भवती जाँच चौथो पटक सम्मको प्रतिशत:	४०%	
२८.	सुत्केरी पश्चात जाच गराउन आउने प्रतिशत:	१	
२९.	औसत आयु १०० वर्ष महिला ८५ वर्ष पुरुष ७५ वर्ष		

स्रोत : गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७५

५.२.२ एच. आई. भी./एड्सको अवस्था

सन् १९८८ मा पहिलो संक्रमण भेटिएपछि नेपालमा एच.आई.भी.को प्रकोप विस्तारै बालबालिकामा पनि फैलिन थालेको छ। बालबालिका पनि यो समस्याबाट प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरुपमा प्रभावित हुदै गएका छन्। हाल नेपालमा एच.आई.भी. संक्रमित बालबालिकाको संख्या उल्लेख्य रहेको छ। राष्ट्रिय एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रण केन्द्रका अनुसार २०७१ को साउन महिना सम्म नेपालमा भेटिएका जम्मा २२,९९४ एच.आई.भी. संक्रमण मध्ये १६१८ जना १५ वर्ष मुनिका बालबालिकामा एच.आई.भी. संक्रमण भेटिएको छ। भारतलगायतका अन्य मुलुकमा कामको खोजीमा जाने अभ्यास, बढ्दो रुपमा भइरहेको देह व्यापार, चेलीबेटी बेचविखन, सुईद्वारा लागुपदार्थको प्रयोग, अशिक्षा र गरिबीजस्ता सामाजिक समस्याले एच.आई.भी.को प्रकोप बढाउनमा भूमिका खेलिरहेका छन्। यस रोगबाट बच्न यस गाउँपालिकामा समेत जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.२.३ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदा देखि र जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न सकिएन भने उनीहरू विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुने जोखिम हुन्छ। गर्भमा रहँदा मूलतः आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तिजन्य पदार्थको सेवन लगायतका अवस्थामा बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ। बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तीमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि) तथा आइरन, भिटामिन चक्कीहरू नियमित सेवन गर्नुपर्दछ। कम उमेरमै गर्भवती हुँदा आमा र शिशु दुवैको स्वास्थ्यमा हानिनोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानूनी रुपमा विवाह गर्ने न्यूनतम उमेर २० वर्ष तोकिएको छ। तर १७ प्रतिशत किशोरीहरू (१५ देखि १९ वर्ष उमेरका) गर्भवती भएका वा आमा भइसकेका हुन्छन् (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११)। सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभागमार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ। यसले आमा र बालबालिकाको मृत्युदर घटाउन धेरै मद्दत पुर्‍याएको छ। तर पनि उक्त सेवाहरू कार्यक्रम केन्द्रित भएका कारण सबै लक्षित वर्गमा अझै पुग्न सकेको देखिँदैन। ग्रामीण भेगहरुमा समयमा नै गर्ववती महिला स्वास्थ्य चौकी नपुग्दा र स्वास्थ्यकर्मी पर्याप्त नहुँदा कति शिशुहरु को मृत्यु हुने गरेको कुरा हामी सामु सर्वविदित् नै छ ।

५.२.४ परिवार नियोजन

परिवार नियोजनबाट हुने फाइदाका बारेमा बिभिन्न संघ संस्थाहरु बाट गरिएको अध्ययन अनुसन्धानबाट आमा, बच्चा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य सुधार गर्न उल्लेखनिय भूमिका खेल्ने कुरा प्रमाणित भएको छ। साथै यसले लैङ्गिक समानता, महिलाको शिक्षा र वृति विकास गर्नको लागि सहयोग पुर्‍याउँछ। त्यस कारण गुणस्तरीय परिवार नियोजन सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सन् १९९१ देखि प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम र परिवार नियोजन कार्यक्रम लाई विस्तार गरी अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, गाउँघर क्लिनिक र घुम्ती शिविरहरु महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाद्धारा सेवा पुर्‍याउँदै आएको छ

५.२.५ खोपको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन्। यसको लागि यिनीहरु स्वस्थ र निरोगी हुनु आवश्यक छ। बालक अवस्थामा उनीहरुलाई बी.सी.जी. एक पटक, डि.पि.टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ। बालबालिकाहरुको लागि पाँचओटै खोपहरु नियमित पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ। नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ। खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो। खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुर्‍याएको पाइन्छ। जसले गर्दा सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.जी.डी.-४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ।

बालबालिकाले बाल्य अवस्थामा लगाएको खोपले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्धारण गर्दछ। बालक स्वस्थ रहन बाल्य अवस्थामा लगाउनुपर्ने खोपह सबै पुरा गर्नु पर्छ। खोप कार्यक्रम प्रभावकारी भएको खण्डमा बाल अवस्थामा जोखिम हुने रोगहरु बाट बच्नुको साथै बाल मृत्युदर पनि कम हुन्छ।

५.२.६ बाल्यकालमा हुने रोगका जोखिम

५ वर्षमुनिका बालबालिकालाई विभिन्न रोगले संक्रमण गर्ने उच्च संम्भावना रहन्छ। नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११ का अनुसार बाल्यकालमा हुने प्रमुख संक्रमण एवं मृत्युका कारणका रुपमा श्वासप्रश्वास सम्बन्धि रोग, निमोनिया, झाडापखाला, कडा जलबियोजन, मलेरिया, दादुरा र कुपोषण पर्दछन्। सरकारले ती रोगबाट बचाउन तथा रोगको रोकथाम गर्न, बाल्यकालमा हुने रोगहरूको समुदायमा आधारित एकिकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम लागु गरेको छ । कार्यक्रमले यी रोगको एकिकृत व्यवस्थापन समुदायमै गर्दछ।

५.२.७ शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर

नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण २०११ अनुसार शिशुमृत्यदर सन् १९९६ मा ७९ प्रतिहजार थियो भने स्न २००१ मा क्रमशः घट्दै ६४ प्रतिहजारमा पुगेको छ। सन् २००६ को उक्त सर्वेक्षणअनुसार ४८ प्रतिहजार पुगेको थियो। त्यस्तै सन् २०११ को सर्वेमा शिशु मृत्युदर ४६ प्रतिहजारमा झरेता पनि अघिल्लो सर्वेसँग तुलना गर्दा झिनो मात्रै अन्तर देखिएको छ।

५.२.८ बालपोषण सम्वन्धी विवरण

कुनै पनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ। पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक विकासको सूचकको रुपमा हेर्न सकिन्छ। सरकारले पनि पोषणलाई प्राथमिकता दिई ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई नियमित रुपमा बालवृद्धि अनुमान गर्दै आएको छ। बालअधिकार सम्बन्धि महासंन्धी, १९८९ ले समेत बालबालिकालाई अवहेलना, बेवास्ता, हेलचेक्राइ, दुव्यर्वहार, हिंसा लगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ। नेपालको संविधान, २०७२ ले पनि खाद्य सम्प्रभुतालाई मौलिक हकका रुपमा राखेको छ।

स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महत्वपूर्ण आवश्यकता भएको र स्वस्थ नागरिकबिना राष्ट्रका अन्य विकास क्रियाकलापहरू प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउँछ । गाउँपालिकामा समेतराष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रममा आधारित भई बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम, व्यवस्थापन कार्यक्रम, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा पुनर्जागरण कार्यक्रम, रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम, महामाहारी तथा रोग नियन्त्रण कार्यक्रम तथा क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइ आएका छन् । स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी कार्य गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरू समेत कार्यरत रहेका छन् ।

५.२.९ मृत्युका मुख्य कारणहरुको विवरण

तालिका नं. ३३ : मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण

क.सं.	मृत्यूको कारण	वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
१	कालगति	१	२	१	३	१	१			९
२	बिरामी	१		२	१			५		९
३	सडक दुर्घटना	१					१	१		३

क्र.सं.	मृत्यूको कारण	वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
४	उल्लेख नगरिएको		२		२					४
५	क्यान्सर		१	१	२					४
६	कलेजोसम्बन्धी रोग		३		१					४
७	दुर्घटना		२		२					४
८	दम तथा फोक्सो सम्बन्धी रोग		१						१	२
९	प्यारालाइसिस		२							२
१०	अपाङ्गता			१	१					२
११	बेहोस भयर				१					१
१२	ब्रेन ट्यूमर				१					१
१३	मुटु रोग				१					१
१४	आंग खसेर					१				१
१५	करेन्ट लगेर						२			२
१६	मृगौला रोग						१			१
१७	आत्महत्या							१	१	२
१८	झाडापखाला								१	१
	जम्मा	३	१३	५	१५	२	५	७	३	५३

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७५

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका परिवारका सदस्यहरुको विवरणलाई हेर्दा ५३ सदस्यहरूको मृत्यु भएको छ । यसमध्ये सबैभन्दा धेरै ९ जनाको कालगतिले (प्राकृतिक मृत्यु) मृत्यु र ९ जनाको बिरामी भएको मृत्यु भएको देखिन्छ । उल्लेख नगरिएको, क्यान्सर, कलेजो सम्बन्धी रोग र दुर्घटनाबाट ४/४ जनाको मृत्यु भएको देखिन्छ भने गाउँपालिकाका २ जनाले आत्महत्या गरेको देखिन्छ । जसको कारण बढ्दो प्रतिस्पर्धात्मक जीवनका तनाव र सामाजिक र पारिवारिक काराणहरू हुन सक्ने देखिन्छ । समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा उमेर र दीर्घरोगका कराण मर्नेको संख्या उच्च देखिन्छ । यसको प्रमुख कारणहरूमा अस्वस्थकर जीवनशैली, खानपानको असन्तुलन, नियमित व्यायामको अभाव, मानसिक स्वास्थ्यमा सजगताको कमी, वंशानुगत कारण तथा समयमै स्वास्थ्य जाँच नगराउने परिपाटी आदि हुन् । सरुवा रोगका कारण बालबालिका मर्नु भनेको व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामुदायिक स्वास्थ्य र सरसफाइ तथा प्राथमिक स्वास्थ्य जस्तै पोषण, खोप र नियमित स्वास्थ्य जाँचको बारेमा जनचेतनामा कमी, उपचार पहुँच र स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धतामा कमी हुनाले हो । यस गाउँपालिकामा स्वास्थ्य समस्याका हिसाबले सबै प्रकारका समस्याहरू रहेको हुनाले जनताको स्वास्थ्य अवस्था सुधारका साथै विशेषज्ञ सेवा सहितका अस्पतालहरूको स्थापना गर्नुपर्ने देखिन्छ भने अर्कोतिर प्रवर्द्धनात्मक र निरोधात्मक स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू समेत प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । मृत्युको कारण सम्बन्धि विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

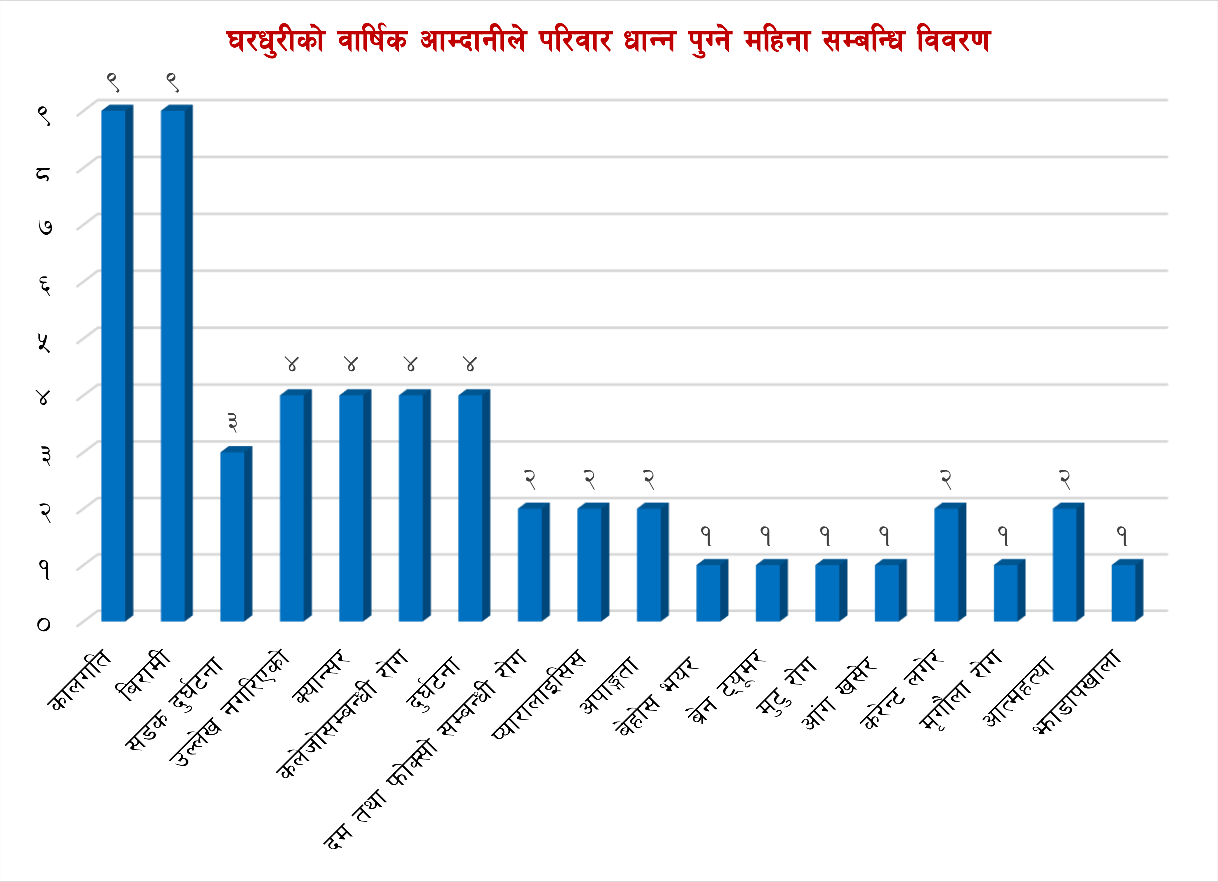

५.२.१० बाल क्लबहरुको विवरण

बालबालिकाहरू संगठित भई आफुसँग सरोकार राख्ने विषयमा छलफल गर्न, प्रतिनिधित्व गर्न र आफ्नै क्षमता विकास, सचेतना लगायत बाल अधिकारको संरक्षण प्रबर्द्धनमा विविध क्रियाकलाप गर्न नेपालमा बाल-समूह, बाल क्लव, बालअधिकार मञ्च आदिका रुपमा बालबालिकाहरु क्रियाशिल रहेका छन्। बालक्लब, बाल-सहभागिताको एक शसक्त माध्यम बनेको छ। जसलाई बालबालिकासँग सम्बन्धित थुप्रै नितिगत दस्तावेजहरुमा पनि उल्लेख गरिएको छ। बालबालिकाहरूलाई समूहमा आबद्ध गराउन र उनीहरूसँग सरोकार राख्ने विषयमा मत व्यक्तका गर्नका लागि विभिन्न स्तरका निती तथा योजना निर्माणदेखि कार्यान्वयन र अनुगमनसम्म बालक्लबको प्रतिनिधत्वलाई मान्यता दिइएको छ।

व्यक्तिगतरुपमा गाउँपालिकामा बालबालिकाको सहभागिता, सक्रियता र नेतृत्वमा गठन गरिएका बालक्लबहरूले बाल अधिकारसम्बन्धी चेतनामुलक कार्यहरू गरिरहेको छन्। बालक्लबहरूले संचालन गरेका कार्यक्रमहरूमा (१) जन्मदर्ता प्रचारात्मक अभियान, (२) विद्यालाय भर्ना अभियान, (३) बालश्रम न्युनीकरण कार्यक्रम, (४) बालसहभागिता अभिवृद्धि कार्यक्रम, (५) बालबालिकालाई प्रदान गरिने खोप प्रचार कार्यक्रम, (६) निशुल्क शिक्षा प्रचारात्मक र प्रबर्द्धनात्मक कार्यक्रम, (७) भयरहित वातावरणमा शिक्षा पाउने अधिकारबारे प्रचारप्रसार, (८) वातावरणीय सुधार कार्यक्रम, (९) अभिभावक चेतनाशिक्षा कार्यक्रमर (१०) बालविवाह उन्मुलन सम्बन्धी प्रचारात्मक कार्यक्रम प्रमुख रहेका छन्।

५.२.११ एकल महिलाहरुको तथ्याङ्क/एकल महिलाहरुका प्रमुख समस्याहरु

तालिका नं. ३४ : एकल महिलाहरूको विवरण

वडा नं.	अविवाहित एकल महिला	विधुवा	जम्मा
१	६	१००	१०६
२	६	४०	४६
३	१	७५	७६
४	१	८८	८९
५	३	३०	३३
६	३	५९	६२
७	४	८१	८५
८	४	८८	९२
जम्मा	२८	५६१	५८९

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७५

५.३ खेलकुद तथा मनोरन्जन

५.३.१ रंगशाला, खेलमैदान, व्यायामशाला सम्बन्धी विवरण

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी गाउँपालिकाको खेल तथा अनुशासन विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस गाउँपालिकामा खेलकुदको विकासका लागि प्रयासरत रहेको पाइन्छ। यसको लागि गाउँपालिकाले विभिन्न खुलास्थानहरूमा खेलकुदको लागि दिर्घकालिन पूर्वाधार तयार गरेको खण्डमा खेलकुदको विकास गर्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकाले पनि आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र गतिशिल रहने गरी गाउँपालिकामा गाँउ खेलकुद विकास समितिहरू गठन गरेका छन्। विभिन्न तहमा विभिन्न प्रतिस्पर्धाहरूको आयोजना गरी खेलकुदको विकासमा योगदान पुऱ्याइरहेका छन्। यसका अतिरिक्त नेपाल सरकारद्वारा गठन हुने जिल्ला खेलकुद विकास समितिबाट पनि कतिपय राष्ट्रिय दिवसहरूमा कतिपय खेलहरूको आयोजना गर्ने गरिएको छ। समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वास्थ्य शारिरीक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्युन लगानी हुने गरेको देखिन्छ । विगतमा निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत गर्न पनि निकै ठुलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ। हालका दिनहरुमा आएर निजी क्षेत्रहरूबाट पनि क्रिकेट, व्याडमिन्टन जस्ता केही खास खास खेलहरूमा लगानी गर्ने र प्रोत्साहित गर्ने क्रम सुरु भएको छ। यस क्रमलाई केन्द्रीय र स्थानीय सरकारले सहकार्य र साझेदारीको रुपमा विकसित गर्दै लैजानुपर्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाको खेलकुद तथा मनोरन्जनलाई विकास गरी गाउँपालिका बासीहरुलाई खेलकुदमा आकर्षण गर्नका लागि विभिन्न योजनाहरु तयार पारेका छन् जसमा स्थानीय युवा क्लवको स्तरोन्नतिको लागि विभिन्न खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सामुदायिकरुपमा समन्वय गरी चिल्ड्रेनपार्कको व्यवस्था हुनपर्ने, खेलकुद प्याराफिट सहित खेलमैदान, वडा स्तरिय खेल मैदानमा आवश्यक चारैतिर पक्की नाली सहित माटो भरान, वडाका सबै क्लवहरुलाई खेलकुद सामाग्री उपलब्ध गराउने, खेल क्षेत्रमा स्तरउन्नती गर्न गल्छी गाउँपालिका रहेका बालबालिका तथा युवाहरुमा रहेको खेलकुद प्रतिको रुचि मध्यनजर गर्दै गल्छी गाउँपालिकामा रहेका संभावना पहिचान गरेको खण्डमा राष्ट्रिय खेलकुदमा टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. ३५ : गाउँपालिकामा रहेका खेल मैदानको विवरण

क्र.सं.	खेल मैदानको किसिम र अनुमानित क्षेत्रफल	स्थान तथा वडा नं.	उपयोगको अवस्था (कसले उपयोग गर्छ)
१.	बागेश्वरी मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ४	खेलकुद तथा कार्यक्रमका लागि उपयोग
२.	जनकल्याण मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ४	खेलकुद तथा कार्यक्रमका लागि उपयोग
३.	बालकुमारी नि.मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ७	खेलकुद तथा कार्यक्रमका लागि उपयोग
४.	किरानचोक मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ४	खेलकुद तथा कार्यक्रमका लागि उपयोग
५.	अमन्ता देवी नि.मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ५	खेलकुद तथा कार्यक्रमका लागि उपयोग
६.	जलकन्या नि.मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ५	खेलकुद तथा कार्यक्रमका लागि उपयोग
७.	अमलेश्वर प्रा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ६	खेलकुद तथा कार्यक्रमका लागि उपयोग
८.	बागेश्वरी प्रा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ७	खेलकुद तथा कार्यक्रमका लागि उपयोग
९.	बालमैत्री फुटबल खेलमैदान	वडा नं. ८	खेलकुद तथा कार्यक्रमका लागि उपयोग
१०.	जनसेवा नि.मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ८	खेलकुद तथा कार्यक्रमका लागि उपयोग
११.	गोगनपानी नि.मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ८	खेलकुद तथा कार्यक्रमका लागि उपयोग
१२.	असारे प्रा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ८	खेलकुद तथा कार्यक्रमका लागि उपयोग
१३.	गोगनपानी मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ८	खेलकुद तथा कार्यक्रमका लागि उपयोग
१४.	ज्वाला देवी प्रा.वि. खेलमैदन	वडा नं. ८	खेलकुद तथा कार्यक्रमका लागि उपयोग

स्रोत : गाउँपालिका कार्यपालिका कार्यालय,२०७५

५.३.२ पार्क तथा पिकनिक स्थल सम्बन्धी विवरण

क्रमिकरुपमा विकसित भैरहेका शहरोन्मुख क्षेत्र तथा गाउँपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानहरु सार्वजनिक सम्पतिहरु हुन । क्षेत्रहरुले विशेषगरी गाउँपालिकाको पर्यावरणीय प्रणालीलाई सुरक्षित गरी हरित क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्न यी क्षेत्रहरुको संरक्षण गर्नु आवश्यक छ । दैनिक नियमित कामकाजबाट पररही मानसिक स्फूर्ति र स्वच्छताका लागि मनोरञ्जनको आवश्यकता पर्दछ । मनोरञ्जनका विभिन्न उपायहरुमध्ये स्वच्छ तथा प्राकृतिक वातावरणमा रमाउने तथा वनभोज गर्ने चलन सर्वव्यापी र प्राचिन चलन हो ।

सार्वजनिक सम्पदाको रुपमा रहेका उद्यान, पार्क तथा खेलमैदानहरुको दिगो रुपमा संरक्षण विकास र विस्तार गर्न सके गाउँपालिकाको विकास र विस्तार हुँदै जाँदा यी क्षेत्रहरु पर्यावरणीय महत्वका हिसाबले अत्यन्त आवस्यक र महत्वपूर्ण हुन्छन् । यी क्षेत्रहरुलाई हरित क्षेत्रको रुपमा विश्राम स्थल तथा गाउँपालिकाको प्राकृतिक सुन्दरता कायम गर्न सहयोग गर्दछन् । यस गाउँपालिकामा रहेका विशेष पार्क तथा उद्यानहरु नरहेपनि सामुदायिक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वन, सरकारी संरक्षित वनहरुम पार्क तथा उद्यानहरुको संभावना रहेको छ ।

तालिका नं. ३६ : गाउँपालिकामा रहेका पार्क तथा बाल उद्यानको विवरण

क.सं.	पार्क तथा वाल उद्यानको विवरण	स्थान तथा वडा नं.	सञ्चालक	कैफियत
१.	सामूदायीक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वन, सरकारी संरक्षित वन भएता पनि पार्क तथा उद्यान भने नभएको ।			

स्रोत : गाउँपालिका कार्यपालिका कार्यालय,२०७५

५.३.३ स्थानीय जात्रा, मेला तथा चाडपर्वहरु

तालिका नं. ३७ : स्थानीय जात्रा, मेला तथा चाडपर्वहरु

क.सं.	चाडपर्व	जात्रा	मेलाहरुको नाम	मनाईने महिना	तिथि	मनाउने जातजाति
१.	दशै	नौरथामा	दशैमेला	अशोज	नौरथा	हिन्दुहरु सबै
२.	सोह्र श्राद्ध	-	-	असोज	पूर्णीमा देखि औशि सम्मन	"
३.	तिहार	-	-	कार्तिक	कृष्णपक्ष	"
४.	तिज	-	-	भाद्र	पञ्चमी	हिन्दुहरु सबै
५.	कुशेऔंशी	-	-	भाद्र कृष्णपक्ष	औशी	"
६.	कृष्णअष्टमी	कृष्णजात्रा	कृष्णजात्रा	भाद्र	कृष्णपक्षको अष्टमी	"
७.	जनैपूर्णीमा	-	-	श्रावण	पूर्णीमा	"
८.	नागपञ्चमी	-	-	श्रावण	पञ्चमी	"
९.	साउने सक्रान्ती	-	-	श्रावण	श्रावण १ गत	"
१०.	चैते दशै	-	-	चैत्र	नौरथा	"
११.	माघे सक्रान्ती	-	-	माघ	माघ १ गते	"
१२.	हरिबोधनी एकादशी	एकादशी जात्रा	एकादशी मेला	कार्तिक	एकादशी	"
१३.	बत्ति बाल्ने औशी	-	-	मंसिरमा	औशी	"
१४.	बुद्ध जयन्ती	-	-	बैशाख	पूर्णीमा	"
१५.	महाशिवरात्री	शिवरात्री	शिवरात्री	फागुन	प्रतिपदा	"
१६.	स्वस्थानी व्रत	-	-	माघ	पूर्णीमा	"
१७.	ल्होसार	-	-	पौष/माघ	-	भोटे

श्रोत :-जिल्ला पार्श्वचित्र, धादिङ र स्थलगत सर्वेक्षण २०७४ अनुसार

५.४ शान्ति सुरक्षाको विवरण

सुरक्षाको प्रत्याभुति देशको संविधानमा सुनिश्चत हुन्छ । संविधानमा उल्लेख भए अनुरुप राज्यले नागरिकलाई सुरक्षित आभास गराउन सक्नु पर्दछ । हरेक राष्ट्रका नागरिकहरुलाई नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो । नागरिकले आफ्नो राज्यमा सुरक्षित महसुस हुन पाउनुपर्छ । यसलाई चुस्त बनाउन नागरिक समाजको पनि त्यतिकै महत्वपुर्ण भूमिका रहन्छ ।

गाउँपालिकामा भएका अपराधिक तथा सामाजिक नियम बाहिरका कार्य चोरी डकैती लगायतका अन्य कार्यहरु यी सुरक्षा निकाय मार्फत समाधान हुने गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा वर्षभरिमा कुनै अप्रिय घटना घटेको दर्ता खासै गरिएको देखिएन । गाउँपालिकामा सानातिना झैझगडा, कुटपिट, साँध, सिमानामा विवाद, चोरी डकैती, ठगी, घरेलु हिंसाका घटनाहरु यदाकदा हुने गरेको स्थानीयबासीको भनाई छ । गाउँपालिकामा प्रहरी चौकी कार्यालय बैरेनी र गल्छीको साथै जिल्लामा शान्ति सुरक्षासँग सम्बन्धित निकायहरुमा नेपाली सेना तथा नेपाल प्रहरीका विभिन्न ईकाइहरु रहेका छन् ।

५.४.१ प्रमुख सुरक्षा निकायहरुको विवरण

तालिका नं. ३८ : गाउँपालिका सुरक्षा निकायहरुको विवरण

क्र.सं.	विवरण	स्थान	कैफियत
१	प्रहरी चौकी कार्यालय	बैरेनी	
२	प्रहरी चौकी कार्यालय	गल्छी	ट्राफिकको काम मात्र गर्ने

खण्ड ६ : जलवायू, वन तथा वातावरण

६.१ जलवायू

समयको अन्तरालमा पृथ्वीको वायुमण्डल, हावाको गति र मौसममा भएको परिवर्तनका कारण पृथ्वी तथा यसको कुनै भागको औसत मौसममा आएको परिवर्तनलाई नै जलवायु परिवर्तन भनिन्छ। जलवायु परिवर्तनका कारण मौसममा फेरवदल हुने, वर्षा समयमा र नियमित नहुने, मौसमी फलफूल तथा तरकारीमा फेरबदल हुने, हिमगलन, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, हुरीबतास हुने आदि असर देखा पर्छन्। विश्वव्यापी रुपमा बढेको जलवायु परिवर्तन २१ औँ शताब्दीको सबैको साझा चुनौतीको विषय रहेको छ। एक राष्ट्रको एकल प्रयासले मात्र यसको न्यूनीकरण सम्भव नहुने भएकाले यसका असर न्यूनीकरणको लागि सबैको साझा चासो र सहयोग आवश्यक देखिन्छ। विश्वका अधिकांश मुलुकमा जलवायु परिवर्तनको असर देखापर्न थालेको छ।

जलवायु परिवर्तनको असर कम गर्नको लागि भएका प्रयासहरू:

अन्तर्राष्ट्रिय प्रयासहरू

- विभिन्न राष्ट्रहरू सम्मिलित पृथ्वी सम्मेलन र त्यसले पारित गरेका एजेन्डाहरू
- समय-समयमा हुँदै आएका कोप सम्मेलनहरू
- विश्वका राष्ट्रहरूको ध्यानाकर्षण गर्न माल्दिभ्सद्वारा पानीमुनि मन्त्रिपरिषद् बैठक भएको,
- क्योटो प्रोटोकल अभिसन्धि जारी गरिएको
- संयुक्त राष्ट्रसंघीय जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी अभिसन्धि १९९२ जारी भएको
- हाम्रो साझा भविष्य नामक प्रतिवेदनलगायत अन्य थुप्रै प्रयास भएका

राष्ट्रिय प्रयासहरू

- नेपालको वर्तमान संविधानको भाग ३ को धारा ३० मा स्वच्छ वातावरणसम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रुपमा समावेश गरिएको,
- धारा ५१ को राज्यको नीतिमा प्रकृतिको संरक्षण र संवर्द्धनमार्फत जलवायु परिवर्तनलाई न्यूनीकरण गरी यसवाट बच्ने उपायहरूको अवलम्बनमा जोड,
- राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषको स्थापना गरिएको,
- वातावरण ऐन २०५३ र नियमावली २०५४ को व्यवस्था भएको, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ को व्यवस्था गरिएको,
- जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरणका लागि भएका राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय सभा-सम्मेलनको नेपाल पक्ष राष्ट्र भई सोही अनुरुपको कार्य भएको,
- यस सम्बन्धमा विश्वको ध्यान आकर्षित गर्न सगरमाथाको आधार-शिविर कालापत्थरमा र मुगुको रारामा मन्त्रिपरिषद्को बैठक बसेको,
- जलवायु परिवर्तन नीति २०७५ तर्जुमा भएको,

६.१.१ जलवायूको समग्र विवरण

कुनैपनि स्थानको समग्र विकासमा जलवायूको अवस्थाले व्यापक असर पार्दछ । अर्कोतर्फ नेपालमा विषम भौगोलिक अवस्था भएकाले भौगिलक अवस्था अनुरुपको हावापानी हुने हुनाले मनिसको समग्र जीवनशैली, चालचलन, उत्पादन प्रणाली लगायत समग्र मानव जनजीवनका आयामहरुसँग जलवायूका पक्षहरु अन्तर सम्बन्धित हुन्छन् । उदाहरणका लागि उच्च हिमाली भेगमा भौगोलिक हिसाबले जटिल भू-धरातल हुन्छ भने हावापानी पनि शीत प्रधान हुन्छ । हिउँदयाममा हिमपात हुने र खेतिपाती निकै नगण्य मात्रामा हुने गर्दछ । यसर्थ हावापानी बारैका जानकारी हुनु अत्यन्त आवश्यक रहेको छ ।

६.१.२ जलवायूको परिवर्तनका असरहरु

कुनैपनि स्थानको जलवायूले त्यहाँका मानिसहरु जनजीवनलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ । भने प्रकृति उपर हुने मानवीय गतिविधिहरुले समेत जलवायूलाई उत्तिकै असर गर्दछ । विशेषगरी विश्वमा भएको औद्योगिक क्रान्ति, विज्ञानको विकास, इन्जिनिहरुको विकास, जनसंख्या वृद्धि आदिले वनजंगल र पर्यावरणमा व्यापक नकारात्मक असर परेको छ । विशेष गरी व्यापकरुपमा भैरहेको कार्बन उत्सर्जन र क्लोफ्लोरो कार्बन जस्ता रसायनहरुको कारण हरितगृह प्रभाव (Green House Effect) वृद्धि भई विश्वको तापक्रम क्रमश वृद्धि हुन थालेको छ । यसले व्यापकरुपमा जलवायू परिवर्तन भई त्यसका असर स्वरुप अतिवृष्टि, अनावृष्टि, प्राकृतिक विपद्हरु, बाढी, पहिरो, सामुद्रिक तटहरुका डुबान जस्ता समस्या देखापर्न थालेको छ । यसले स्थानीय स्तरबाटै विकास निर्माण तथा मानवीय व्यवहारहरुमै परिवर्तन गरी जलवायू परिवर्तनका असरहरुलाई न्यूनिकरण गर्ने वातावरण मैत्री व्यवहारहरुमै परिर्वतन गरी जलवायू परिवर्तनका असरहरुलाई न्युनिकरण गर्ने वातावरण मैत्री व्यवहारहरु अवलम्बन गर्नु अनिवार्य भएको छ ।

६.१.३ जलवायूको परिवर्तनका असरहरु सामना गर्ने कार्यक्रमहरु

माथि उल्लेख गरिए जस्तै जलवायू परिवर्तनका प्रमुख कारक तत्वहरु नै प्रकृति उपर हुने मानवीय गतिविधिहरु नै हुन् । तसर्थ जलवायू परिवर्तनका असरहरुलाई न्यूनिकरण गर्न यिनै मानवीय गतिविधिहरुलाई व्यापकरुपमा सुधार गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसो गर्दा वातावरणमैत्री व्यवहारहरुलाई संवेदनशील हिसाबले अभ्यास गर्नुपर्दछ । अर्कोतर्फ मानवीय व्यवहारहरुमा पूर्ण नियन्त्रण गर्नु असम्भव जस्तै हुन्छ । तसर्थ जलवायू परिवर्तनका असरहरुलाई पूर्णत शुन्यमा झार्न सकिँदैन । यस परिस्थितिमा त्यस्ता असरहरुको सामना गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि स्थानीयस्तर बाटै जलवायू अनुकूलताका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनुपर्दछ ।

६.२ वन क्षेत्रको अवस्था तथा जैविक विविधता

६.२.१ गाउँपालिकामा पाईने प्रमुख वनस्पति र वन्यजन्तुहरुको विवरण

भौगोलिक विविधताले श्रृजना गरेको जैविक विविधताका कारण नेपाल विश्वमै जैविक विविधताका हिसाबले सम्पन्न मुलुकमा पर्दछ । सिमित भौगोलिक क्षेत्र भित्र समेत ठुलो जैविक विविधता पाईन्छ । नेपालजस्तो अतिकम विकसिमत राष्ट्रका लाीग जैविक विविधता आफैमा एक बरदान हुन सक्छ । यदि यसको संरक्षण र दिगो सदुपयोग हुन सक्यो भने । यस खण्डमा जैविक विविधता अन्तर्गत यस क्षेत्रमा पाईने प्रमुख वनस्पतिहरु, वन्यजन्तुहर, जलचर, चराचुरुङ्गी आदीको विवरण उल्लेख गरिएको छ ।

(क) प्रमुख वनस्पतिहरुको विवरण (काष्ठ तथा गैह्र काष्ठ) जडिबुटी छुट्याएर

यस गाउँपालिकामा केही उष्ण प्रदेशीय जलवायु समेत भएको कारण पाइने प्रमुख बनस्पतीका प्रजातिहरूमा, सिसौं, सिमल, जामुन, कदम, खयर, करम, पिठारी, छतिवन, वोहरी, खमारी, वोटधँगेरो, बकाईनो, इप्पील, टिक, वर, पीपल, बेल, अमला, निम, पलाँस, आँप, डुम्री, कटहर, लिची, नरिवल, सुपारी, वयर, काँशी अमला, कैँदल, राजवृक्ष, अशोक, चेरी, समी, मसला, वडहर, अम्बा, केरा, कागती, भोगटे, सरिफा, दारिम, तित्री, फडिर, असारे, साज, सादन, कुम्भी, हर्रो-बर्रो, हल्लुडे, सिरीस, तारी, कुसुम, क्यामुना, दबदबे, टुनी, सान्दन, कर्मा, मालती, पाचपाते, वनसुन्तला, कुम्भी, नेवारो, अशोक, सपेटा । यसै गरी घिस्रने जन्तुहरूमा हरहरे, सिरिसे, धामन, हरेउ, ढोडिया, सुनगोहोरो, छेपारो, अजिँगर, भित्ती, सर्प, गड्यौला, जुका, अन्य किटपतङ्ग आदि र चराचुरुङ्गीहरूमा कोइली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुइँचे, गौथली, काग, भँगेरा, मयुर, हुटिट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, कोटेरा, ठेउवा, बट्टाइ, चिबे, भ्याकुर, फिस्टो, रुपी, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोबी चरो, हाडफोरुवा, कऱ्याङकुरुङ, भद्राई, सारस आदि प्रजातिका स्थानीय र आप्रवासी चराचुरुङ्गीहरु पाइन्छन् ।

जडिबुटी सम्बन्धी विवरण

गल्छी गाउँपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने जडिबुटीहरूमा बोझो, सिउँडी, घ्युकुमारी, तुलसी, जिम्बु, बाबरी, भृंगराज, रिट्ठा, टिमुर, गुँरास, हर्रो, बर्रो, चिराँईतो चुत्रो अमला, रुदिलो, तितेपाती आदि पाईन्छ । यी जडिबुटीहरू संकलन तथा बिक्री हुने प्रसस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

(ख) प्रमुख वन्यजन्तुहरुको विवरण

यस गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरुमा वन्यजन्तुहरुमा चितुवा,बाँदर, हापसिलो, बँदेल, ब्वाँसो, स्याल, रातो बाँदर, वन बिरालो, दुम्सी, निगाले बाघ, जङ्गली मुसा, मल साप्रो, न्याउरी मुसा, लोखर्के आदी रहेका छन् ।

(ग) प्रमुख चराचुरुङ्गीहरुको विवरण

यस गाउँपलिकामा पंक्षी प्रजातीमा कालिज, ढुकुर, हुचिल, लाटोकोसरो, काग, जुरेली, गौथली, परेवा, चमेरा, सारौं, भँगेरा, कालो तित्रा, सिम तित्रा, लुईंचे, धनेश,सुगा, कालो गिद्ध, लामो ठुँडे गिद्ध, सिलसिले, कटुस टाउके मौरी चरी, जङ्गली लाटोकोसेरो, चिल, कोईली, हुट्टी ट्याउँ, कालो ढाडे लाहाँचे, भद्रे, सानो जलेवा, सानो बकुला, लालसर, कालो भूँडीफोर, चिभे, तोप चरा, कोकले, जुरेली/बुलबुल, गाजले चरी, धोबी चरा, श्यामा, रानी चरी, छिरबिरे माटो कोरे, कालिज, निलकण्ठ, बट्टाई, कुथ्रुके, ठूलो चमेरो, भँगेरी बाज, थोप्ले लाटोकोसेरो, बकुला, मलेवा आदि प्रमुख छन्।

(घ) घिस्रने जिवजन्तुहरू

यस गाउँपलिकामा विशेष गरी घिस्रने जीवजन्तु अन्तर्गत सर्प दुई मुखे, पानी सर्प, छेपारो, गोहोरा, सुन गोहोरो, कछुवा, भ्यागुता पाईएका छन् ।

(ङ) कीरा फट्याङ्ग्राहरु

मौरी, खागो, पुत्को, कठेउरी, गोब्रेकीरा, जुका, बिच्छी, खजुरो, भ्रुसिलो, बारुलो, उड्स, अरिंगाल, शङ्खेकीरा, बच्छ्युँ, माकुरा, डाँस, पतेरो, साङ्लो, लामखुट्टे सयौं प्रकारका किरा फट्याङ्गाहरु आदि ।

६.२.२ वनका प्रकारहरु वर्गीकरण सहित सबैको विवरण (सामुदायिक, राष्ट्रिय, निजी, धार्मिक आदि)

नेपालमा मुख्यतया स्वामित्व र व्यवस्थापनका आधारमा वन क्षेत्रलाई विभिन्न वर्गमा विभाजन गरिएको छ । वन ऐन २०४९ र त्यसमा भएका पछिल्ला संशोधन अनुसार वनका प्रकारहरुलाई निम्नानुसार परिभाषित गरिएको छ ।

(क) राष्ट्रिय वन

राष्ट्रिय वन भन्नाले वातावरण सन्तुलन कायम राखी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको उपयोग र विक्रि वितरण गर्न तयार गरिएको वन सम्बन्धी कार्ययोजना भन्ने बुझिन्छ ।

राष्ट्रिय वन भन्नाले निजी वन बाहेक नेपाल भित्रको वन सिमाना लगाईएको वा नलगाईएको सबै वन सम्झनु पर्छ र सो शब्दले वनले घेरिएको वा वनकाखे छेउछाउमा रहेको पर्ती वा ऐलानी जग्गा तथा वन भित्र रहेको बाटो, पोखरी, ताल वा खोलानाला र बगर समेत जनाउँछ ।

(ख) चकला वन

चकला वन भन्नाले कम्तिमा पाँच सय हेक्टर क्षेत्रफल भएको सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको कुनै भाग भन्ने बुझिन्छ ।

(ग) साझेदारी वन

साझेदारी वन भन्नाले डिभिजन वन कार्यालय, स्थानीय तह र उपभोक्ताको साझेदारीमा व्यवस्थापन गरिने राष्ट्रिय वनको कुनै भाग बुझिन्छ ।

(घ) सामुदायिक वन

स्थानीय बासिन्दालाई वन संरक्षण र उपयोगमा सहभागि बनाउने नेपाल सरकारको नीति अनुसार यस गाउँपालिकामा जिल्ला वन कार्यालय मार्फत सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरी वन हस्तान्तरण गर्ने काम पनि भइरहेको छ। वन ऐन, २०४९ तथा वन यिमावली, २०५१ ले व्यवस्था गरे बमोजिम सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापनको सम्पूर्ण जवाफदेही सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहहरु नै हुन्छन् । यो कार्यक्रम शुरुमा लागू हुँदा यसको उद्देश्य नाङ्गा डाँडा पाखाहरुमा हरियाली बढाउने र सर्वसाधारण जनतालाई, काठ, दाउरा र डालेघाँस लगायत वन पैदावारको आधारभूत आवश्यकता परिपुर्ति गर्ने रहेको थियो, तर अहिले यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्यमा विपन्न परिवारहरुको गरिवी निवारण, जीविकोपार्जन, जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो वन व्यवस्थापन, सुशासन, समावेसीकरण, लैङ्गिक समानता, विशेष गरि महिला, दलित तथा जनजातिको सहभागिता जस्ता नयाँ नयाँ सवालहहरु समेत समावेश भएकोले यस कार्यक्रमले गरिवी न्युनिकरणमा समेत सहयोग पुर्‍याउन सक्ने विश्वास गरिएको छ । जिल्ला वन कार्यालयको प्राविधिक सहयोगमा समूहको स्वीकृत विधान तथा वन कार्ययोजना बमोजिम उपभोक्ता समूहको क्रियाकलापहरु संचालन तथा सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्वर्द्धन, व्यवस्थापन तथा वन पैदावारको सदुपयोग हुने गरेको छ । विगतको समयमा थोरै जनसंख्याको तुलनामा प्रशस्त वन क्षेत्र भएकोले पनि वन संरक्षणभन्दा उपयोगमा मात्र जोड दिएको पाइन्छ तर गएको केही वर्षदेखि वन क्षेत्र वरिपरिका जनतामा नयाँ जागरण देखिएको छ। बढ्दो अतिक्रमण, लुकिचोरी हुने कटानी, चरिचरन, आगलागी आदि कारण र भैरहेको वन विनासले चुरेको अवस्था अत्यन्त संवेदनशील भएको छ। त्यसैले गर्दा चुरे क्षेत्रका बस्तीहरुमा वन संरक्षण समिति तथा वन उपभोक्ता समितिहरू गठन गरी वन संरक्षणका लागि स्थानीय प्रयास शुरु हुन थालेको छ। एकातिर चुरेको भावर क्षेत्र नजिक बस्ने बासिन्दाहरूमा वन संरक्षणको प्रयास शुरु हुँदैछ भने अर्कोतर्फ वनक्षेत्रबाट टाढाका गाउँलेहरूको लागि सर्वसुलभ तरिकाबाट वन उपयोग व्यवस्थित हुन नसक्दा वनबाट काठ दाउरा लुकिछिपी चोरी निकासी हुने क्रम पनि यथावत छ। विगतका वर्षहरूको तुलनामा जनताको सहभागिताको परिणाम स्वरुप चुरेको भावर क्षेत्र लगायत सघन अवस्थामा रहेका कतिपय वनक्षेत्रहरू पुन: प्राकृतिक अवस्थामा रुपान्तरित हुन पुगेका छन्। सामुदायिक वनहरूमा विद्यमान संरक्षण र आफ्नो सामुदायिक वन प्रतिको लगावको परिणाम स्वरुप उजाड र मरुभूमीकरणतर्फ उन्मुख हुँदै खोला र खहरेहरूले ग्रसित भएका वनक्षेत्रहरू आज प्राकृतिक रुपमा संरक्षित भएका छन्। सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरूसँग प्राविधिक ज्ञान र वनको उत्पादकत्व बढाउन आवश्यक पर्ने प्रविधिको अभाव खड्किएको छ। तसर्थ वन व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सामुदायिक वनहरूलाई स्रोत, साधन र प्रविधियुक्त जनशक्तिको उपलब्धता हुनु जरुरी छ। उपभोक्ताहरूमा रहेका परम्परागत वन संरक्षण विधिहरूका अतिरिक्त नयाँ विधि र कार्यशैलीहरूको विकास गराउन जरुरी देखिन्छ। दक्षता अभिवृद्धिका निमित्त सामुदायिक वन उपभोक्ताहरूलाई तालिम, गोष्ठी, सेमिनार र अवलोकन भ्रमणका अवसरहरू प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ।

गाउँपालिका र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको सहभागितामा सामुदायिक वन भित्र गैरकाष्ठ वनपैदावारको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गर्न र विभिन्न तालिम गोष्ठी अध्ययन भ्रमणहरू गरिदै आएका छन्। यसले स्थानीय स्तरबाट वन व्यवस्थापनका सम्पूर्ण पक्षहरूलाई अघि बढाउन र वनक्षेत्रको उत्पादन बढाउन थप मद्दत मिल्ने देखिन्छ। सामुदायिक वनहरूको सुदृढीकरणका निमित्त जिल्ला वन कार्यालयको जनशक्ति मात्रले सम्भव नदेखिएकाले उक्त कार्यका निमित्त वनसँग आवद्ध विभिन्न गैससहरूलाई गाउँपालिकामा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

सामुदायिक वनहरूको क्रमिक हस्तान्तरण र वन संरक्षणका प्रभावकारी उपायहरूको अवलम्बनले प्राकृतिक पुनरुत्पादन क्रमशः बढ्दै जाने देखिन्छ। वनहरूबाट काठ र दाउराको परम्परागत उत्पादन लिने प्रवृत्तिमा परिवर्तन गर्दै जनतालाई गैरकाष्ठ पैदावारको उत्पादनतर्फ उन्मुख गराउनुपर्ने र वन्यजन्तुहरूको व्यवसायिक पालन लगायतका गतिविधिहरूबाट आय स्रोतहरूमा वृद्धि गर्न जनसहभागितामा विशेष जोड दिनुपर्ने देखिन्छ।

वन विकास गुरुयोजना, २०४६ ले प्राथमिकतामा राखेको सामुदायिक वन विकास कार्यक्रममा यो गाउँपालिकाले अग्रणी भूमिका खेलेको छ। गाउँपालिकामा वनहरुको संख्या धेरै भएपनि ती सबैलाई उपभोक्तालाई हस्तान्तरण गरिसकिएको छैन । यस गल्छी गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वनको विवरण तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३९ : सामुदायिक वन व्यवस्थापनको विवरण

क्र.सं.	वनको नाम	वडा नं.	साविकको गा.वि.स.	क्षेत्रफल (हे.मा)	लाभान्वित घरधुरी
१	छाँगेटार	३	कल्लेरी	३.५	४४
२	गर्दुम गैरी	३	कल्लेरी	४५.५	१५८
३	कालिकास्थान	१	कल्लेरी	४१९.५	२६७
४	पञ्चकन्या	३	कल्लेरी	५१.३	१५९
५	गुराँसे पाखा	३	कल्लेरी	१.०३	२२
६	पखेरा घारी	३	कल्लेरी	३.२३	७९
७	कप्रेटार म.	३	कल्लेरी	२०.४२	९१
८	धर्मद्वार	२	कल्लेरी	११७.७	१९३
९	घाङ्ग्रे	२	कल्लेरी	६१.१	१३८
१०	अँधेरी खोला	२,३	कल्लेरी	७३.०२	७७
११	मालभीर डुम्री खोला	३	कल्लेरी	१०३.३	३८०
१२	कालिका देवी	३	कल्लेरी	७.३८	११७
१३	महाँदेवस्थान	३	कल्लेरी	१.६८	४४
१४	वारही	१	कल्लेरी	१८१.८	१८२
१५	पाताल	३	कल्लेरी	२८.०९	८०
१६	वन देवी	३	कल्लेरी	२२.२४	९६
१७	लहरे विसौना	३	कल्लेरी	५.५९	६४
१८	सुन देवी	३	कल्लेरी	१००	२९९
१९	सरस्वती	१	कल्लेरी	११८	२३८
२०	रानीमाला वन	८	गोगनपानी	१२३.२२	८१
२१	अँधेरी वन	८	गोगनपानी	३०१.९	१४६
२२	असारे	८	गोगनपानी	११९	१४१
२३	मेलेवार	८	गोगनपानी	९०.१६	५९
२४	चैनपुर कोल्पुपाखा	८	गोगनपानी	१३१.६	५७
२५	साउने पानी	८	गोगनपानी	१३१.६	२२
२६	खामेचौर	८	गोगनपानी	७७.६४	४३
२७	माझ गाउँ	८	गोगनपानी	१९९.५	८१

क्र.सं.	वनको नाम	वडा नं.	साविकको गा.वि.स.	क्षेत्रफल (हे.मा)	लाभान्वित घरधुरी
२८	सीमपानी कालिका	८	गोगनपानी	९२.१७	७६
२९	कालिका	४	बैरेनी	१६७.९	१५५
३०	चिरौदी नुनढिके	४	बैरेनी	१४.२५	७५
३१	इन्द्रायाणी	४	बैरेनी	१०३.६	६८
३२	मेघलडे	४	बैरेनी	१५२.५	११७
३३	जयवागेश्वरी	६	बैरेनी	२१.१८	२२
३४	सुत्केरी ढुङ्गा देउराली डाँडा	६	बैरेनी	९८.४३	१६१
३५	जन कल्याण	६	बैरेनी	१३.८	७३
३६	तपस्याडाँडा	५	बैरेनी	२२.१५	४०
३७	लालीगुराँस	५	बैरेनी	६२	८०
३८	भूमीचुली	५	बैरेनी	६२.१२	६०
३९	बाफगाउँ	९	बैरेनी	२१.७२	२७
४०	ठुलो डाँडा	७	बैरेनी	१६.०६	६३
४१	सयपत्री	५	बैरेनी	१३.१२	४७
४२	तिरतिरे	५	बैरेनी	१६.५	६०
४३	बाघबज्र	५	बैरेनी	१०.५३	४५
४४	लक्ष्मी	५	बैरेनी	३४.१	६३
४५	जलकन्या	५	बैरेनी	११.८४	४५
४६	सेती कुमारीमाई	७	बैरेनी	५४.८८	४३
४७	शंखदेवि	५	बैरेनी	५३.९२	६४
४८	सुन्दरा देवि	५	बैरेनी	२४.१८	३८
४९	च्यानडाँडा	५	बैरेनी	११.१६	८४
५०	सुन्दर च्यानडाँडा	५	बैरेनी	५४	८४
५१	वागेश्वरी	७	बैरेनी	४७	९५
५२	कलमलेश्वरी	५	बैरेनी	१५.२१	६४
५३	वालकुमारी	७	बैरेनी	२७.७५	१४४
५४	पञ्चकन्या	७	बैरेनी	२८.४५	५५
५५	खाल्टेखोला	७	बैरेनी	७७.०८	७१
५६	मनकामना	५	बैरेनी	३.९	३८
५७	कालीखोला डिपाखा	५	बैरेनी	४	२७
५८	मछेडी कालिका	७	बैरेनी	८६.६	८४
५९	अम्लेश्वरी	५	बैरेनी	२२.५	२४
६०	जोगीथुम्का	५	बैरेनी	५.५	२७
६१	बासकी सल्लाघारी	५	बैरेनी	५	२०
६२	चेपाङ डाँडा	५	बैरेनी	३४	७९
६३	दागर्चा बागेश्वरी	५	बैरेनी	३४	२१
६४	ठुलोचौर रक्तकाली	७	बैरेनी	४७	२१
६५	जनहित	५	बैरेनी	१५	५०
६६	भोलौबोट	४	बैरेनी	४०.०४	५०
६७	धुलेचौर	७	बैरेनी	१२.३४	५०
६८	रक्तकाली	५	बैरेनी	४२.२४	४६
६९	राधा कृष्ण	४	बैरेनी	७५.२४	८५
७०	कार्की डाँडा	४	बैरेनी	६१.७८	१०३
७१	अँधेरी खोला	४	बैरेनी	४९.१९	६७
				४४०४.९३	६१६९

स्रोत : जिल्ला वन कार्यालय धादिङ, २०७४/०७५

गल्छी गाउँपालिकाका ईलाका वन कार्यालयले हस्तान्तरण गरेका सामुदायिक वनको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ। यस गल्छी गाउँपालिकामा आ.व. २०७४/०७५ सम्ममा ७१ वटा सामुदायिक वनहरु रहेका छन्। गाउँपालिकाका साविकका विभिन्न गा.वि.स.हरु रहेका सम्पुर्ण सामुदायिक वनहरुले गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको जम्मा ४४०४.९३ हेक्टर क्षेत्रफल ओगटेको छ। विभिन्न इलाका वन कार्यालय मार्फत समुदायमा हस्तान्तरित वनबाट ६१६९ घरधूरी लाभान्वित भएका छन्।

(ङ) कवुलियति वनको विवरण

राष्ट्रिय वन ऐन, २)४(को परिच्छेद-६ मा उल्लेख भए अन'सार राष्ट्रिय वनको क'नै भाग देहाय बमोजिमको उद्देश्य प्राप्तिको लागि छुट्याइएको वन लाई कब'लियती वन भनिन्छ .

(क) वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरुलाई आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ उत्पादन गर्न,

(ख) वृक्षारोपण गरी वन पैदावारको उत्पादनमा अभिवृद्धि गरी बिक्रि वितरण गर्न वा उपयोग गर्न,

(ग) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन गर्न,

(घ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कृषि वन बाली कार्य सञ्चालन गर्न,

(ङ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कीट, पतङ्ग तथा वन्यजन्तुको फार्म सञ्चालन गर्न।

(च) धार्मिक वन

धार्मिक संघ/संस्थाको वरिपरि रहेको वन जंगल क्षेत्रहरू धार्मिक क्षेत्रको महत्व र सौन्दर्य बढाउने उद्देश्यले त्यस्ता धार्मिक वनको रुपमा हस्तान्तरण गरिन्छ। गाउँपालिकाको विभिन्न भागहरूमा रहेका धार्मिक स्थल धार्मिक वनको सम्भावना बोकेका क्षेत्रहरू भएतापनि त्यसको उचित संरक्षण र प्रर्वद्धन हुन नसकेको देखिन्छ।

(छ) सरकारद्वारा व्यवस्थित वन

गाउँपालिकाको कुल वन क्षेत्र मध्ये गाउँपालिकामा सामुदायिक वन र धार्मिक वनको रुपमा हस्तान्तरित बाहेक बाँकी रहेको वन क्षेत्र सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको रुपमा रहेको छ ।

(ज) निजी वन

राष्ट्रिय वन क्षेत्र माथि पर्ने वन पैदावारको चापलाई कम गर्न नेपाल सरकारले अवलम्बन गरेको नीति अन्तर्गत सामुदायिक वन सँगै निजी वन कार्यक्रम समेत यस गाउँपालिकामा संचालन गरिएको छ निजी वनमा रोपिएका मुख्य प्रजातिहरुमा लहरेपिपल, टिक, मसला, खयर, बाँस, जस्ता प्रजातिहरु रहेका छन् ।

६.२.३ वन पैदावार सम्बन्धी विवरण (निकासी भएमा)

सामान्यतया वन पैदावारको रुपमा प्रयोग हुने वस्तुहरु भनेका काठ, दाउरा, जडिबुटी, खोटो, खर आदि हुन् । वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी वा हरित क्षेत्रको विकास गरी यस प्रकारका वन पैदावारहरुको व्यवसायिक उत्पादन तथा निकासी गरी आर्थिक उपार्जन गर्न सकिन्छ । विशेषगरी वनले ओगटेको क्षेत्रफल बढी भएको क्षेत्रहरुमा वनलाई नै स्थानीय विकासको मेरुदण्डकोरुपमा लिन सकिन्छ ।

गल्छी गाउँपालिकाबाट उत्पादन भएका वन पैदावारको बिक्री वितरण उपभोगको स्थितिलाई हेर्दा यहाँको उत्पादन यस गाउँपालिकाको आपूर्तिलाई पुर्‍याई जिल्ला भित्रकै अन्य गाउँपालिका तथा ग्रामिण क्षेत्र तथा अन्य जिल्लामा पनि जाने गरेको छ ।

यस गाउँपालिकामा काठ/दाउरा खपत मुख्य वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरुमा हुने गर्दछ । यस अलावा यहाँको बढ्दो जनसंख्या र बसाई सराई तथा शहरीकरणले आवश्यक पर्ने काठ/दाउरा तथा विकास निर्माणमा काठको माग बढ्दै गएको छ । वनजंगलको नजिकका परिवारले बढी काठ/दाउरा खपत गर्दछन्, भने वनबाट टाढा रहने परिवारले धैरै कम परिमाणमा काठ/दाउरा खपत गर्ने गरेको पाईन्छ ।

६.२.४ राष्ट्रिय निकुञ्ज, मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र आदि

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु, संरक्षण ऐन २०२९ का अनुसार राष्ट्रिय निकुञ्ज भन्नाले प्राकृतिक वातावरणको साथै वन्यजन्तु, वनस्पति र भू-दृश्यको संरक्षण व्यवस्थापन र उपयोगका लागि छुट्याईएको क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ । साथै मध्यवर्ती भन्नाले स्थानीय जनताहरुलाई नियमितरुपले वन पैदावार उपयोग गर्न पाउने सहुलियत प्रदान गर्नको लागि राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्ष वरिपरिको क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ । त्यसैगरी संरक्षण क्षेत्र भन्नाले प्राकृतिक वातावरणको संरक्षण र प्राकृतिक श्रोतको सन्तुलित उपयोगको लागि एकीकृत योजना अनुसार व्यवस्थापन गरिने क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ ।

६.३ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र

सम्पुर्ण जैविक प्रणालीको अस्तित्व पञ्च महाभूतको प्रयोग र उपलब्धतामा आधारित छ । जल, जमिन, वायू, प्रकाश र ताप मध्ये सबैको अपरिहार्यता उत्तिकै रहेको छ । यी मध्ये जलस्रोतमा नेपाल विश्वमै दोस्रो ठुलो देश मानिन्छ ।

६.३.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरु

गाउँपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका नदि नाला तथा खोलाहरुले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पंछीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रुपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ। साथै यस्ता नदी तथा खोलाहरुबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले समेत बेलाबखत आंशिकरुपमा सिंचाईको लागि पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ। मानव वस्तीको विकास र बसाईसराईको चापका साथै अनुत्पादक पशुहरूको अत्यधिक चरीचराउ र उपयोगले प्राकृतिक नदी/खोला मा भूक्षय भई पुरिने क्रम जारी छ।

तालिका नं. ४० : गाउँपालिकाका प्रमुख नदीहरु

क्र.सं.	नदी तथा खोलाको नाम	गाउँपालिकाको वडा नं.	कैफियत
१.	कोशी खोला	१,२,३	
२.	खेस्ते खोला	७,५	
३.	बेल्खु खोला	४	
४.	गदर्वा खोला	४	
५.	आदम खोला	२,३	
६.	कोल्फु खोला	८	
७.	चिरौदी खोला	४, ६	

स्रोत : गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७५

बैरेनी सब डिभिजन वन कार्यालय

खण्ड ७ : भौतिक विकास

७.१ खानेपानी तथा सरसफाई

नेपालजस्तो फ्रेसवाटरको पर्याप्तता भएको देशमा स्वच्छ पिउने पानीको अभावमा जनताहरुले दुःख पाउनु विडम्बनाको कुरा हो । शुद्ध पिउने पानी भएन भने यसले जनस्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर पार्दछ । प्रदुषित पानीबाट विभिन्न किसिमका रोगहरुको संक्रमण हुन्छ । नेपालमा दुर्गम पहाडी ईलाकाहरुमा वर्षेनी प्रदुषित पानीका कारण थुप्रै नागरिकहरुले अनाहकमा झाडापखाला जस्तो सामान्य रोगबाट ज्यान गुमाउनु परिरहेको अवस्था छ । यसका अतिरिक्त शहरी क्षेत्रमा पनि पहिलो कुरो त खानेपानीको आपुर्ति आवश्यकता भन्दा अन्यन्तै न्यून छ । दोस्रो कुरा त सुरक्षित ढल निकासको अभावमा पानीको प्रदुषणले बेलाबेलामा महामारी फैलने गरेको पाईन्छ । तसर्थ शुद्ध खानेपानी प्राप्त गर्नु जनतको नैसर्गिक अधिकार हो भने सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध गराउनु सरकारको प्रारम्भिक दाहित्व हो ।

७.१.१ खानेपानीको श्रोतको आधारमा (घरधुरी तथ्याङ्क)

तालिका नं. ४१ : खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

खानेपानीको श्रोत	वडा नं.								जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	
पाईपधारा कम्पाउण्डमा	४	१०	१२	२००	४	५	११६	१००	४५१
पाईपधारा सार्बजनिक	१०५	७३८	३४७	२२८	४१२	४५३	४५५	४०४	३१४२
डीपबोरिंग ट्युवेल	५२	२	५	१	५	५	३	३	७६
ढाकिएको इनार कुवा	३९		५७	२		५	१६		११९
नढाकिएको इनार कुवा	१६	५६	१९	२	१	६	५२	२	१५४
नदिखोला	८२	३		१६	२०		३	२३	१४७
मुलको पानी	४९५	४	१०		२८२	३१	१७	१३९	९७८
अन्य	१			१०	१	१३		६२	८७
उल्लेख नगरिएको	१०२	४६	८	४४	९०	२१	२८	५१	३९०
जम्मा	८९६	८५९	४५८	५०३	८१५	५३९	६९०	७८४	५५४४

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७५

यस गाउँपालिकामा रहेका ५५४४ घरपरिवारहरू मध्ये सार्वजनिक धारा/पाइप मार्फत आपूर्ति गरिएको पानी पिउनेको संख्या ३१४२ र आफ्नै कम्पाउण्डमा पाइपधारा मार्फत आपूर्ति गरिएको पानी पिउनेको संख्या ४५१ भएकाले सामान्यतया धेरैजसो घरपरिवारले धारा/पाइपको पानी पिउने गर्दछन् भन्न सकिन्छ। यद्यपि दोस्रोमा मूलधाराको पानी पिउने परिवारको संख्या ९७८ रहेका छन् । अन्य श्रोत प्रयोग गर्नेको संख्या नगन्य रहेको छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

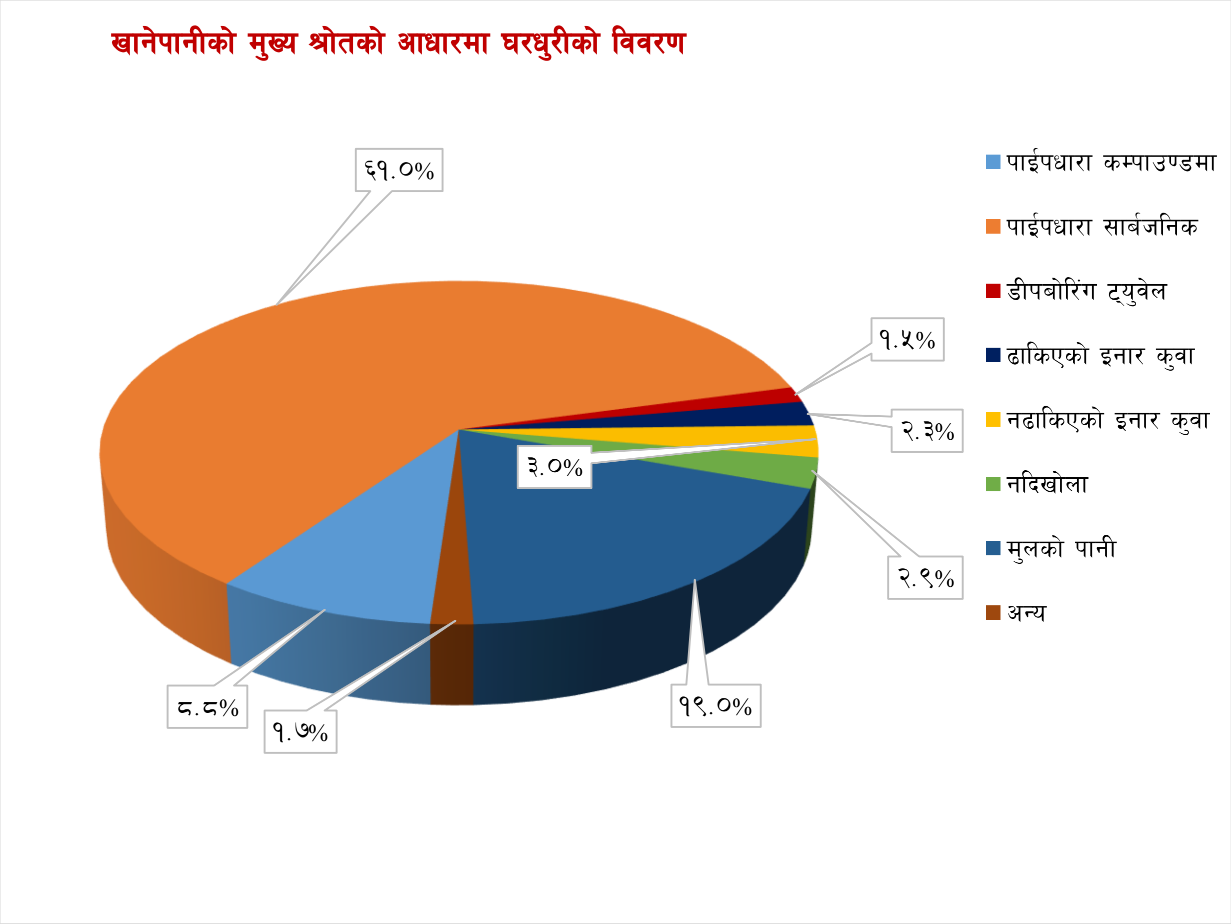

Sustainable Development Goals Status & Roadmap: २०१६ - २०३० का अनुसार (SDG – 6) आधार वर्ष २०१५ मा सुरक्षित पिउने पानी उपभोग गर्ने जनसंख्या १५% मात्र देखिन्छ। दिगो विकास लक्ष्य अनुगमन ढाँचासमेत उल्लेख भएको उक्त दस्तावेजअनुसार यो जनसंख्या क्रमश वृद्धि गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । जसअनुसार २०१९ मा ३५%, २०२२ मा ५०%, २०२५ मा ६५% हुँदै सन् २०३० सम्म सुरक्षित पिउने पानी प्रयोग कर्ता कूल ज.स.को ९०% हुने महत्वाकांक्षी लक्ष्य राखिएको छ । उक्त राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिमा टेवा पुऱ्याउन तथा आम जनसाधारणको जनस्वास्थमा सुधार गर्न पानी प्रयोग गर्दा पानीको उपयुक्तताको परीक्षण र सुरक्षाको उपायहरूबारे व्यापक जनजागरण फैलाउनु पर्ने देखिन्छ।

७.१.२ घरधुरीको शौचालय प्रयोगको अवस्था (प्रकारको आधारमा)

तालिका नं. ४२ : परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	सेफ्टी ट्यांकी	प्यान्द्वारा खाडलमा जाने	सार्बजनिक ढल भएको	खाडल मात्र भएको	चर्पी नभएको	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	६६०	४९	३	६०	७५	५४	९०१
२	८५०	१	१	१	१	७	८६१
३	४१०	९		१२	२३	४	४५८
४	५६९	७५	६	५२	५९	१९	७८०
५	२००	५०९	३६	३१	५	४२	८२३
६	५००	४	२	४	१५	१९	५४४
७	६३१	११	१	११	३१	७	६९२
८	१०८	६३४	७	१९	१	२०	७८९
जम्मा	३९२८	१२९२	५६	१९०	२१०	१७२	५८४८
प्रतिशत	६७.१७%	२२.०९%	०.९६%	३.२५%	३.५९%	२.९४%	१००%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७५

गाउँपालिकामा रहेका कूल घरपरिवारहरू मध्ये ३९२८ अर्थात ६७.१७ प्रतिशतले सेप्टीट्याङ्क चर्पी, १२९२ अर्थात २२.०९ प्रतिशतले प्यानद्वारा खाडलमा जाने चर्पी, ५६ अर्थात ०.९६ प्रतिशतले सार्वजनिक ढल भएको चर्पी, १९० अर्थात ३.२५ प्रतिशतले खाडल मात्र भएको चर्पीको प्रयोग गरेको र २१० अर्थात ३.५९ प्रतिशतले भने चर्पीको प्रयोग नै नगरेको पाइयो भने १७२ अर्थात २.९४ प्रतिशतको उल्लेख नगरिएको पाइयो । ३.५९ प्रतिशत घरपरिवारहरूले चर्पीको प्रयोग नै नगर्नुले व्यक्तिगत तथा सामुदायिक स्वास्थ्यमा जोखिम बढी रहेको देखाउँछ । सानो संख्याले मात्र खुल्ला स्थानमा दिसापिसाब गर्दा समेत समुदायको ठूलो हिस्साको जनस्वास्थ्य प्राणघातक संक्रामक रोगहरूको जोखिममा पर्ने हुँदा चर्पी प्रयोगलाई अनिवार्य गर्ने र चर्पीको गुणस्तर सुधारमा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

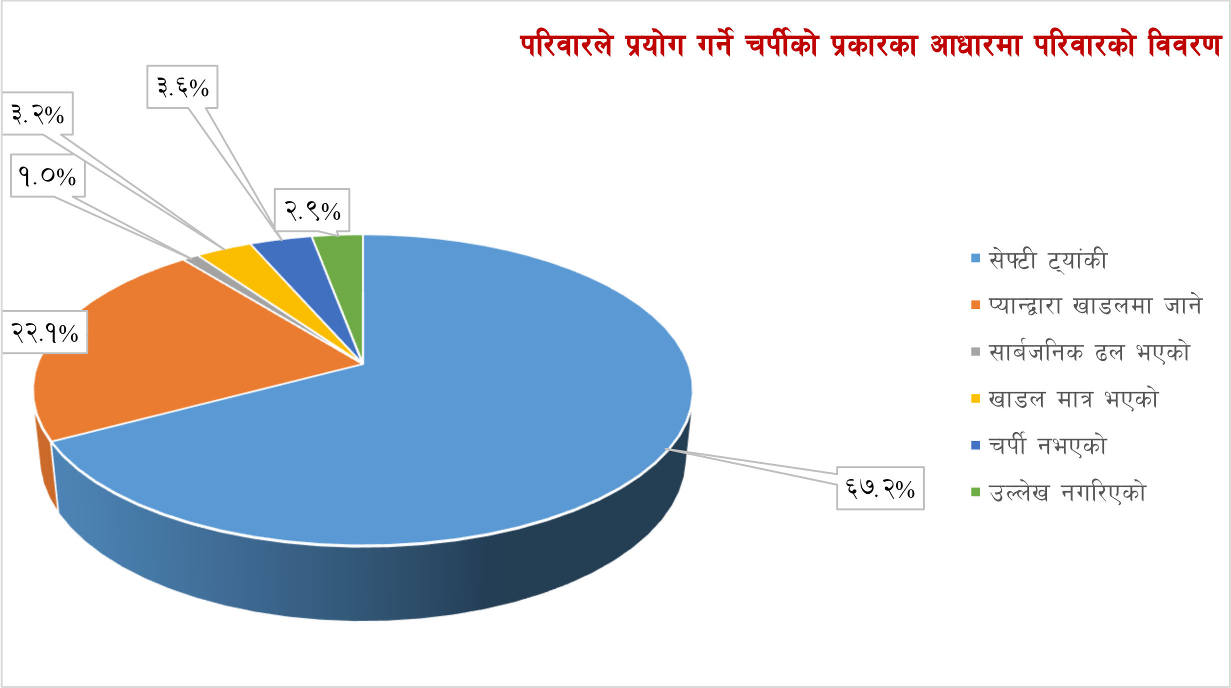

७.१.३ फोहर व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धी विवरण (मुख्य बजार क्षेत्र साथै सर्वत्र)

विशेषगरी शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरुमा जनघनत्व बढी हुने भएका कारण मानव उत्सिर्जित तथा उद्योगधन्दा र कलकारखानाबाट निस्कने फोहरले बस्तीको सौन्दर्यलाई विरुप पार्नुको साथै सार्वजनिक स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पार्दछ । यस्तो अवस्थामा सरकार तथा समुदाय दुवैको तर्फबाट फोहर व्यवस्थापन प्रणालीलाई दीर्घकालीनरुपमा सम्बोधन गर्नुपर्दछ। फोहरले स्वास्थ्य र सौन्दर्य दुवैलाई हानी गर्दछ भन्ने कुरो हृदयंगम गर्दै फोहरको समुचित व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ। कतिपय कुहिने प्रकृतिको फोहरबाट प्राङ्गारिक मल पनि बनाउन सकिन्छ।

७.१.४ ढल निकासको अवस्था, ल्याण्डफिल साइटको अवस्था

शहर बजार केन्द्र र एकीकृत बस्ती भएका ठाउँमा ढल निकासको राम्रो प्रबन्ध हुनु आवश्यक छ। ढल निकास पनि भौतिक विकासको एक महत्वपुर्ण पुर्वाधार हो । सडक निर्माणसँगै ढल निकासको व्यवस्थापन भएको खण्डमा सरकार पुर्वाधार विकासमा गरिने दोहोरो खर्चबाट बच्दछ। यसका अलावा मानव बस्तीबाट उत्सर्जित फोहरलाई मानव बस्तीभन्दा निश्चित टाढाको दुरीमा ल्याण्डफिल साईट बनाएर व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । फोहररहित स्वच्छ र सफा वातावरण सभ्यताको परिचायक हो ।

७.२ शौचालय

कतिपय दुर्गम गाउँवस्तीमा अहिले पनि मानिसहरु पानीका श्रोत तथा खुला ठाउँमा दिशा पिसाब गर्ने गर्दछन् । सभ्य समाजको निम्ति यो अभ्यास असभ्याताको प्रतीक हो। खुला क्षेत्रमा गरिने मलमुत्र विर्सजनले मानिसको शरीरमा खाना, पानी र श्वासप्रश्वास मार्फत किटाणुको प्रवेश हुन्छ । त्यसकारण प्रत्येक घरमा शौचालय निर्माण अनिवार्य आवश्यकता हो । सरकार तथा विभिन्न गैरसरकारी संस्थाहरुले हाल आएर शौचालय निर्माणलाई प्राथमिकता दिएको पाईन्छ। निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरुमा हात धुने पानी सहित शौचालय हुनुपर्दछ । विपन्न समुदायका परिवारहरुले आफै शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवश्थामा सरकार विशेष गरी स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ ।

७.२.१ सार्वजनिक शौचालयहरुको विवरण

तालिका नं. ४३ : सार्वजनिक शौचालयहरुको विवरण

क्र.सं.	सार्वजनिक शौचालय रहेको स्थान	वडा नं.	सञ्चालनको अवस्था	सञ्चालक
१	गल्छी	७	हाल सञ्चालन	स्थानीय बासी
२	महेश देवान	६	हाल सञ्चालन	स्थानीय बासी

७.२.२ सडक नालाहरुको अवस्था

सडकहरुको निर्माण गर्दा सडकलाई फराकिलो तथा कालोपात्रेयुक्त बनाएर मात्र पुग्दैन । हिलो, फोहर तथा भूक्षयबाट जोगाउनका लागि सडकको दुवै किनारमा सडक नालाहरुको विकास गर्नु आवश्यक हुन्छ । हाल आएर सरकारले तोकेको मापदण्डलाई अबलम्बन गरी सडक निर्माण गर्दा अनिवार्यरुपमा सडक नालाहरु बनाउनुपर्दछ ।

७.३ यातायात पूर्वाधार

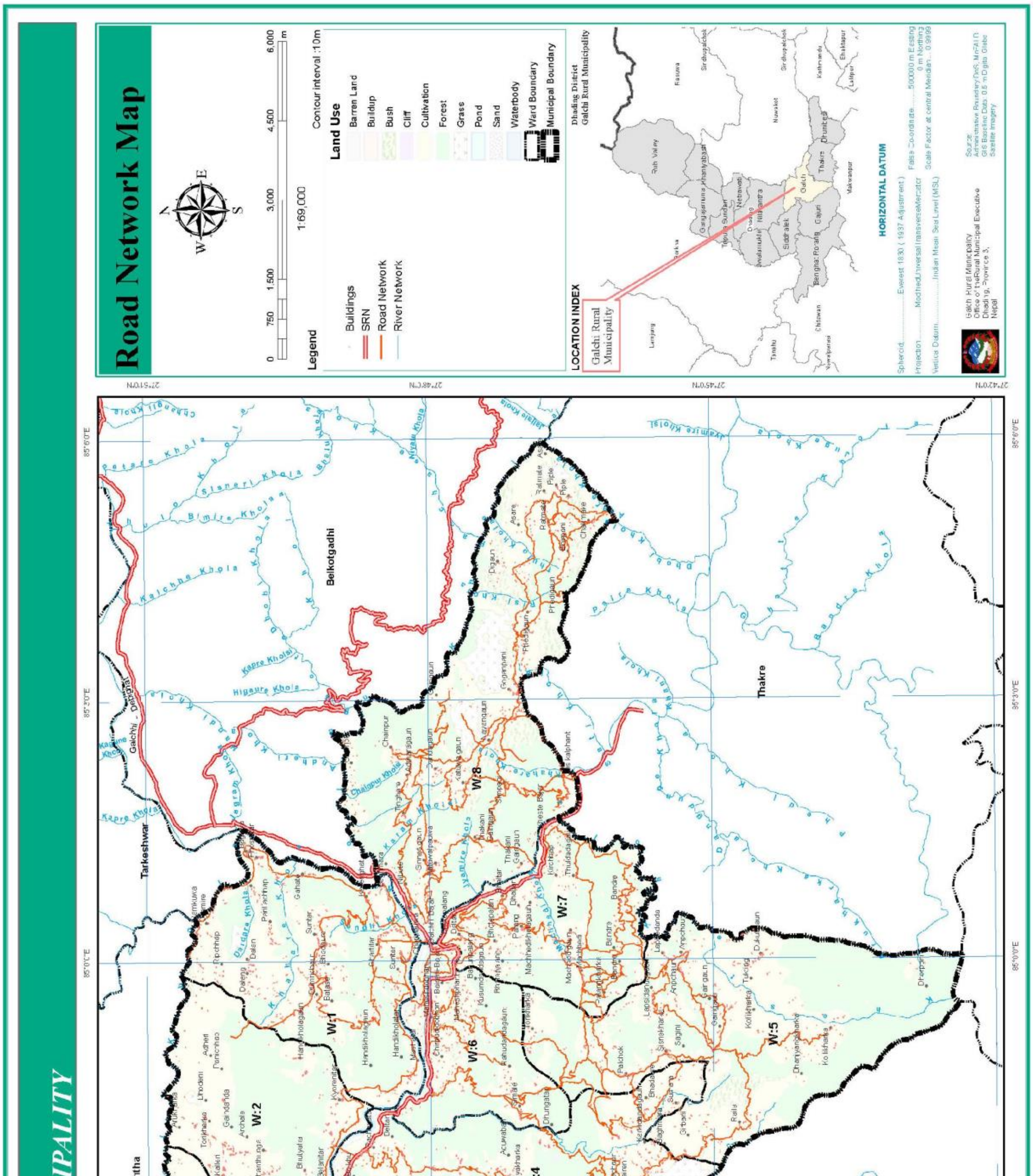

नक्सा नं. १५ : *गाउँपालिकाको सडक सञ्जालको विवरण*

७.३.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था

कुनै पनि स्थानको भौतिक विकासको निम्ति सम्भवत प्रारम्भिक शर्त हो । सम्पुर्ण सुविधा सम्पन्न सडक यातायातको विकाससँगै समग्र विकासको ढोका खुल्दछ । स्थानीय तहको हकमा वडा केन्द्रहरुलाई पालिका केन्द्रसँग जोड्नु तथा पालिका केन्द्रलाई जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु आवश्यक हुन्छ । गाउँबस्तीहरुमा कृषि सडकहरुको विकास र स्तरोन्नति मार्फत कृषि उत्पादनहरुको बजारीकरण गरी जनताका गरी जनताको आर्थिक अवस्थालाई मजबुत बनाउन सकिन्छ । सुविधा सम्पन्न सडक सञ्जाल मार्फत उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रको विकास गरी आर्थिक क्रान्ति संभव छ । यसको अलावा धार्मिक क्षेत्रहरुमा सडक सञ्जालमार्फत पहुँच पुऱ्याएर आन्तिरक तथा बाह्य पर्यटकहरु आकर्षित गर्न सकिन्छ ।

राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणाली, रणनैतिक सडक, जिल्ला सडक तथा स्थानीय सडक भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार को आधार स्तम्भ अर्थात माध्यम हो । गल्छी गाउँपालिकामा सडक सञ्जालको अवस्था त्यति सहज देखिँदैनन् । यहाँ पृथ्वी राजमार्ग बाहेकका कालो पत्रे सडक छैनन् । गल्छी नदीको वारीपारि रहेको सडक सञ्जालले गल्छी गाउँपलिकाको यातायात सम्पर्क स्थापित गरेको छ । गाउँपालिकाका सडकहरु कच्ची भएको हुँदा बर्खायाममा सडक सञ्जालमा अवरोध आउँछ ।

२०५० को नक्सांकन कार्य गर्ने समय सम्म नेपालका पहाडी क्षेत्रमा सडकको अवस्था निकै कमजोर थियो । तर २०४६ को आम परिवर्तन पछि स्थानीय निकायलाई राष्ट्रिय कोषबाट रकम बिनियोजन गर्ने परिपाटी भए अनुसार ग्रामीणक्षेत्रमा पनि सडक बिस्तारको कार्यले गती लिन थाल्यो । तत्पश्चात सडक सञ्जालको बिस्तारमा ग्रामीण क्षेत्रले पनि फड्को मारेको छ । तर दुर्गम पहाडी भूभागका कारण कतिपय त्यस्ता स्थलगत संरचनाको नक्सांकन कार्य हुन नसकेको र तथ्यगत सूचनाको अभावमा ती क्षेत्रहरुमा के कति सडक सञ्जालको बिस्तार भएको छ भन्न एकिन तथ्याङ्क उपलब्ध छैन । यही प्रशंगमा नगरपालिक यातायात गुरुयोजना: (MTMP अर्थात Municipality Transport Master Plan) को परिकल्पना हरेक नगर क्षेत्रको यातायात सञ्जालका तथ्यांकमा आधारित नक्सा र तथ्यको आधारमा गर्नु पर्ने वाध्यात्मक व्यवस्था गरिएको थियो । तर ग्रामीण बस्तीहरुमा त्यो पुगेको थिएन । २०७२ को नयाँ संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ ले व्यवस्था गरेको स्थानीय तह निर्धारण पश्चात हरेक गाउँ विकास समिति पनि गाउँपालिकाको मातहतमा आएका कारण गाउँपालिकामा समेत गाउँपालिका यातायात गुरुयोजनाको कार्य क्षेत्र भित्र परेको हुँदा यस गल्छी गाउँपालिकामा पनि तत्सम्बन्धी कार्य प्रारम्भ भएका कारण यहाँको सडक सञ्जालको तथ्यांक तथा त्यसका लागि आवश्यक सडकको क्षेत्रगत विस्तारको अध्याबधिक तथ्यांक यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४४ : गाउँपालिकाको वडा अनुसार कुल सडक लम्बाई (मीटर) *लम्बाई किमी*

क्र.सं.	सडकको वर्गीकरण	लम्वाई कि.मि.	सडकको औषत चौडाई मि.	सडकले सेवा पुगेका वडाहरु
१	पृथ्वी राजमार्ग	१६ कि.मि.	६ मिटर	साविकको बैरेनी गाविस
२	सहायक राजमार्ग	छैन	छैन	छैन
३	पक्की तथा कालोपत्रे	१६ कि.मि.	६ मिटर	साविकको बैरेनी गाविस
४	ग्राभेल सडक	छैन	छैन	छैन
५	कच्ची सडक मौसमी सडक	४५ कि.मी	५ मिटर	सबै वडाहरुमा
६	मुल वाटो(Trail)	छैन	छैन	छैन
७	ईट्टा विच्छाएको बाटो	छैन	छैन	छैन
८	ढुंगा छापेको वाटो	छैन	छैन	छैन
९	सिढी तथा खुडकिला भऱ्याङ्ग (stair)	५ कि.मी.	२ मिटर	गाउँपालिकामा भएका मठमन्दिरहरुमा मात्र

स्रोत : स्थलगत सर्भेक्षण २०७४

निर्माणधीन गाउँपालिका स्तरीय सडकहरु

तालिका नं. ४५ : निर्माणधीन गाउँपालिका स्तरीय सडकहरु

सडकको किसिम	अनुमानीत लम्बाई कि.मी.	सडकको औसत चौडाई (मि.)	सडकले सेवा पुग्न सक्ने वडा तथा वस्तिहरु	लाभान्वित जनसंख्या
कालोपत्रे	१६ कि.मि.	६ मिटर	साविकको बैरेनी गाविस	
ग्राभेल	छैन	छैन	छैन	
कच्ची तथा धुले	४५ कि.मी	५ मिटर	सबै वडाहरुमा	

श्रोत:-स्थलगत सर्वेक्षण २०७४ अनुसार

७.३.२ सवारीका प्रकारहरु

हाल आएर नेपालका शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरुमा सडक यातायात अर्न्गत लामो दुरीमा बस, मिनिबस तथा हायस, माईक्रो बस सञ्चालनमा आएका पाईन्छन् भने छोटो दुरीमा माईक्रोबस, टेम्पो, सिटि रिक्सा, ट्याक्सी, कार, बिजुलीबाट चल्ने सफारी, रिक्सा, साईकल र मोटरसाईकलहरु देखिन्छन् । यी सवारी साधनहरु मध्ये कतिपय निजी र कतिपय सार्वजनिक हुन्छन् ।

कुनै पनि क्षेत्रको आर्थिक सामाजिक विकासकालाई गातिशिल बनाउन सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा प्रवाहलाई सरल र सहज बनाउन कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रको विकास गर्न यातायात एउटा महत्वपूर्ण पुर्वाधारको रुपमा रहेको हुन्छ ।

यस गल्छी गाउँपालिकाका सबै क्षेत्रहरूमा बाह्रै महिना चल्ने सडक सञ्जाल विस्तार हुन सकेको देखिँदैन । गाउँपालिकामा उत्पादित विभिन्न कृषि उपजहरू जस्तै खाद्यान्न, तरकारी, तेलहन, दलहन, फलफूल, दुग्ध उत्पादनहरुलाई गाउँपालिकाका सबै वडाहरुमा बाह्रै महिना सवारी साधन चल्ने सडकको सुविधा नभएकाले उत्पादित वस्तुलाई बजार सम्म पुर्‍याउन कठिनाई भएको देखिन्छ। गाउँपालिकाका सबै वडाहरुमा बाह्रै महिना सवारी साधन चल्ने सडकको विस्तार नभएकोले आन्तरिक यातायातको भरपर्दो सुविधा नभएको हुँदा गाउँपालिका बासीहरुलाई समयमै आवश्यक उपचार तथा औषधिको सेवा र बजारमा पहुँच पुर्‍याउन सकिएको छैन। गाउँपालिकामा यातायातका विभिन्न साधनहरूको उपयोग भएको देखिन्छ। गाउँपालिकामा ट्रेक्टर, जिप, कार, बस, ट्याक्सी, मोटरसाइकलहरूको समेत उपयोग गरिएको देखिन्छ। गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा बाह्रै महिना सुचारु हुने गरी सडकमार्गहरूको स्तर उन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

सडक यातायताको लागि आवश्यक विभिन्न पूर्वाधारहरू जस्तै सवारी साधन पार्किङ स्थल, बस स्टप, यात्रु प्रतिक्षालय, सडक बत्ती, सडक सङ्केत चिह्न, बसको अन्तिम बिसौनी सम्बन्धी सेवा सुविधाहरू व्यवस्थित रुपमा विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ।

७.३.३ प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरु (बस सेवा तथा ढुवानी सेवा)

विभिन्न स्थान र भौगोलिक क्षेत्रमा बस्ने जनताहरुको बीचमा आपसी सम्पर्क स्थापनाका लागि सार्वजनिक यातायातलाई सहज, प्रभावकारी, सुलभ र नियमित तुल्याउन रुटहरुको विकास जरुरी हुन्छ। विभिन्न रुटहरुमा यातायात सेवा सञ्चालनमा आएको खण्डमा यसले विभिन्न समुदाय र क्षेत्रलाई एकआपसमा जोडेर जनताको बीचमा एकताको भावना स्थापित गर्दछ ।

७.३.४ झोलुङ्गे पुल तथा पुलपुलेसा

झोलुङ्गे पुल तथा पुलपुलेसाहरुले मानव बस्तीहरुलाई जोड्ने भएका कारण यिनिहरु भौतिक विकासका पूर्वाधार हुन् । विभिन्न खोला, नदी र खोल्साखोल्सीहरुले द्रुत अवागमनलाई अवरोध गर्ने भएका कारण स्थानीय सरकारले गाउँबस्ती, बजार केन्द्र र वडाहरुलाई एक आपसमा जोड्नको लागि झोलुङ्गे पुलपुलेसा निर्माणमा लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । यसो गर्दा समग्र गाउँपालिका/नगरपालिकाका जनताहरुको विभिन्न स्थानमा मानवीय गतिविधि बढ्न गई यसले आर्थिक, सामाजिक विकासमा सहयोग पुऱ्याउँछ ।

तालिका नं. ४६ : गाउँपालिकामा रहेका पुलपुलेसाहरुको विवरण

क्र.सं.	पुल/खोलाको नाम	दायाँ किनारा रहेको स्थान	बायाँ किनारा रहेको स्थान
१	टुटिङ्ग-कोटेभाँग झोलुङ्गे पुल	गैरी गाउँ	टुटिङ्ग
२	भोल्टार-चरिअमिले झोलुङ्गे पुल	गजुरी गाउँपालिका	चरिअमिले
३	भोल्टार-गोकर्णपानी झोलुङ्गे पुल	भोल्टार	कटलपौवा
४	खोस्टे खोला पुल	खैराधारी थाके गा.पा.	मछेडी
५	चिरौंदी पुल	चिरौंदी	मासटार
६	बेल्खु खोला पुल	बेल्खु	गजुरी गा.पा.
७	हेल्थपोष्ट नजिकको कल्भर्ट	बैरेनी	बैरेनी
८	गर्दो खोला कल्भर्ट	बैरेनी सिमबजार	बैरेनी सिमबजार
९	महेश दोभान कल्भर्ट	बैरेनी	बैरेनी
१०	मोलटार कल्भर्ट	मोल्टार	गल्छी
११	फोस्टार झोलुङ्गे पुल	फोस्टार	नुवाकोट जिल्ला
१२	कल्लेरीघाट झोलुङ्गे पुल	कल्लेरीटार	नुवाकोट जिल्ला
१३	घर्तीटार झोलुङ्गे पुल	घर्तीटार	गोगनपानी
१४	बैरेनीटार-स्यालटार जोडने झोलुङ्गे पुल	बैरेनीटार	स्यालटार
१५	धैरेनीटार-चिरौंदी जोडने झोलुङ्गे पुल	धैरेनीटार	चिरौंदी
१६	केउरेनीटार झोलुङ्गेपुल	केउरेनीटार	मासटार
१७	बगुवा झोलुङ्गे पुल	तारुका(नुवाकोट)	कोशी खोला बस्ती
१८	भल्टार–गैरीगाउँ जोड्ने झोलुङ्गेपुल	भल्टार	गैरीगाउँ
१९	जैसीकाल–खयरघारी जोडने झोलुङ्गेपुल	जैसीकाल	खयरघारी
२०	महेश खोला पुल	गल्छी	नुवाकोट
२१	कोल्दु खोला पुल	चरीपौवा	कोल्पुटार
२२	निबुवाबोटे–कल्लेरीटार झोलुङ्गेपुल	निबुवाबोटे	कल्लेरीटार
२३	सोती घट्ट	बडहरे	सोती
२४	महेश खोला तुइन	आँपखोला	छत्यौनटार
२५	बिरुवाटार–मच्छेडी खोला तुइन	बिरुवाटार	मच्छेडी
२६	चैनपुर–पिपले झोलुङ्गेपुल	चैनपुर	पिपले
२७	कोल्दु झोलुङ्गेपुल	क्यामुनेजंगार	माझो बिरुवा

श्रोत :- स्थलगत सर्वेक्षण २०७५

७.३.५ गाउँपालिकाका वडा केन्द्र देखि गाउँपालिकाको केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

सडक यातायात सुविधाको विस्तार तथा सडकहरुको स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरुलाई नगरपालिका केन्द्रसम्म जोड्नु आवश्यक छ । वडा केन्द्र र गाउँपालिका केन्द्रको बीचमा कनेक्टिभिटि स्थापित गर्न झोलुङ्गे पुलहरुले पनि भूमिका खेल्दछन् । सडक सञ्जालको विकास भएमात्र उद्योग, बन्द व्यापारको विकासका साथै कृषिको आधुनिकीकरण र कृषि उत्पादनको बजारीकरण संम्भव छ । ग्रामीण इलाकाका सडकहरु वर्षायामको बेलामा हिलाम्य हुने भएका कारण ती सडकलाई **"फेयर वेदर सडक"** का रुपबाट **"अल वेदर"** सडककोरुपमा स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरुलाई नगरपालिका केन्द्रसँग जोडेर जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु पर्ने हुन्छ ।

गाउँपालिकाका वडा केन्द्र देखि गाउँपालिकाको केन्द्र र टाढाको बस्ती देखि वडा केन्द्रसम्मको दुरीले गाउँपालिकासँग जनताको पहुँच लाई निर्धारण गर्दछ । त्यसैले गाउँपालिका केन्द्र र वडा केन्द्र बीचको दुरी सबै वडा तथा टाढाको बस्तीहरु सापेक्ष हुनु जरुरी हुन्छ । स्थानीय संरचनामा जनताले आफ्नो वडा केन्द्र तथा गाउँपालिका केन्द्रबाट आवस्यक सेवा सजिलै ग्रहण गर्न सक्ने किसिमको हुनु पर्छ । जनताले सार्वजनिक सेवा ग्रहण गर्न वडा कार्यालय तथा गाउँपालिका कार्यालयको दुरी सेवाग्राहीको सहज पहुँचमा आधारित हुनुपर्दछ । जसले गर्दा जनताले सेवा सुविधा प्राप्त गर्न कठिनाइ हुँदैन । त्यसको लागि सबै स्थानका जनताहरुलाई मध्यनजर गर्दै वडा कार्यालय तथा गाउँपालिका केन्द्र निर्धारण गर्नु उचित हुन्छ। यसर्थ टाढाको बस्तीबाट वडा केन्द्र कति दुरीमा पर्छ भन्ने कुरा महत्वपुर्ण हुन्छ । गल्छी गाउँपालिका वडा केन्द्र देखि गाउँपालिकाको केन्द्र र टाढाको बस्ती देखि वडा केन्द्रसम्मको दुरीको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

७.३.६ टाढाको वस्तीबाट सम्बन्धित वडा केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

जनताले महशुस गर्न सक्ने तहम राज्यको उपस्थिति जनताको घरदैलोसम्म पुगेमात्र संघीयाताको वास्तविक मर्मले सकाररुप प्राप्त गरेको ठहरिन्छ । त्यसकारण टाढको बस्तीबाट जतिसक्दो कम समयमा वडा केन्द्रसम्म पुग्न सकियोस् भन्ने उद्देश्य राखेर स्थानीय सरकारले पुलपुलेसा, झोलुङ्गे पुल र सडक यातायातको विकास र विस्तार गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

तालिका नं. ४७ : टाढाको वस्ती देखी वडा केन्द्र सम्म पुग्न लाग्ने समय सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	Roadhead वाट गाउँपालिकाको केन्द्र पुग्नलाग्ने समय	गाउँपालिकाको वडा नं.	कैफियत
१.	२ देखि ३ घण्टा	१	
२.	३ देखि ४ घण्टा	२	
३.	२ देखि ३ घण्टा	३	
४.	२ देखि ३ घण्टा	४	
५.	२ देखि ३ घण्टा	५	
६.	१ देखि २ घण्टा (गाउँपालिकाको कार्यालय)	६	
७.	२ देखि ३ घण्टा	७	
८.	२ देखि ३ घण्टा	८	

स्रोत : गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७५

७.३.७ वडा केन्द्रबाट गाउँपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

नेपालले अभ्यास गरेको संघीय प्रणाली अन्तर्गत स्थानीय तह निर्माणको मर्म भनेकै दुरदराजका गाउँवस्तीमा बस्ने जनताको घरआँगनसम्म विकास निर्माण पुऱ्याउनु हो। त्यसकारण स्थानीय सरकारले सडक यातायातको विकास र विस्तार गर्दा टाढाको बस्तीबाट समेत गाउँपालिका तथा नगरपालिका केन्द्रसम्म सकेसम्म छिटो पुग्न सकिने कुरोलाई मध्यनजर गर्नुपर्दछ।

७.३.८ बसपार्क सम्बन्धी विवरण

बिजुली, पानी, यात्रु, प्रतिक्षालय, शौचालय, पब्लिक मोबाइल चार्जिङ स्टेशन लगायतका सुविधाहरु भएका बसपार्कको निर्माण गरी जनताको अवागमलाई सहज बनाउन सकिन्छ। विकसित मुलुकहरुको अभ्यास हेर्दा बसपार्कहरुमा हेल्प डेस्क लगायत शान्तिसुरक्षाको उचित प्रबन्ध मिलाएको पाईन्छ। सुविधा सम्पन्न र सुरक्षित बसपार्कहरु निर्माण भएको खण्डमा यातायात सेवाको गुणस्तर वृद्धि हुन्छ। बसपार्कमा बनाइले संरचनाहरु अपाङ्गमैत्री हुनुपर्दछ।

तालिका नं. ४८ : गाउँपालिकामा रहेका बसपार्कहरुको विवरण

क्र.सं.	गाउँपालिकाको नाम	स्थान गाउँपालिकाको वडा नं.	क्षेत्रफल वर्ग कि.मि.	कैफियत
१	गोगनपानी बस बिसौनी	वडा नं. ८	**एकिन नभएको**	

स्रोत : गाउँपालिका कार्यालय, २०७५

गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रुट परमिट लिएर सञ्चालन भएका सवारी साधनहरुको विवरण

तालिका नं. ४९ : गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रुट परमिट लिएर सञ्चालन भएका सवारी साधनहरुको विवरण

बस चल्ने शुरु स्थान	बस पुग्ने अन्तिम स्थान	दैनिक सत्तचालन हुने सवारी साधन संख्या	वस स्टप संख्या(यात्रु चढाउने ओराल्ने स्थान)
बैरेनी र गल्छी	केरुङ, स्यपरुबेसी	२०	५

श्रोत:- स्थलगत सर्वेक्षण २०७४ अनुसार

७.३.९ वैकल्पिक यातायात सेवा

सडक यातायातम चल्ने सवारी साधनका बाहेक अन्य किसिमका सवारी साधनहरुको विकासले मानव जीवनलाई सहज, सुविधासम्पन्न र द्रुत बनाएको पाईन्छ। नेपाल जस्तो भुपरिवेष्ठित मुलुकका लागि समुद्रले छुएका वा घेरिएका देशहरुमा जस्तो ठुला पानी जहाजहरुको सम्भावना नभएपनि सानो आकारका पानीजहाजको संभावना प्रवल छ। यसका साथै हवाईजहाज, हेलिकप्टरहरुले पनि अवागमनलाई सहज बनाएको पाईन्छ। हिमाली तथा पहाडी भू-भागको बहुमुल्य रहेको हाम्रो देशमा रोप वे र केवुलकारले पनि वैकल्पिक सवारी साधनकोरुपमा महत्वपुर्ण योगदान पुऱ्याउन सक्ने देखिन्छ।

७.४ विद्युत तथा उर्जा

७.४.१ खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

अपार जलस्रोतको सम्पदा भएर पनि त्यसको सदुपयोग हुन नसकिरहेको कारण शहर र ग्रामीण ईलाकामा उर्जा संकट व्याप्त छ । नेपालको पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा अहिलेपनि ठुलो संख्यामा जनताहरुले खाना पकाउने इन्धनकोरुपमा काठदाउराको प्रयोग गर्दछन् भने तराई क्षेत्रमा गुइँठाको प्रयोग व्यापकरुपमा भईरहेको छ ।

तालिका नं. ५० : खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	एलपिग्यास	बायोग्यास	बिद्युत	मट्टीतेल	दाउरा	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	६८	२६	५	२०	७४२	४०	९०१
२	१३२	५			७१८	६	८६१
३	३९	७		२	४०६	४	४५८
४	११०	२		४	६३५	२९	७८०
५	४०		१	१	७४२	३९	८२३
६	२५९	४			२६२	१९	५४४
७	२३३	३		३	४४४	९	६९२
८	१९२	१७		२	५६२	१६	७८९
जम्मा	**१०७३**	**६४**	**६**	**३२**	**४५११**	**१६२**	**५८४८**
प्रतिशत	**१८.३५%**	**१.०९%**	**०.१०%**	**०.५५%**	**७७.१४%**	**२.७७%**	**१००%**

स्रोत : गाउँपालिका कार्यालय, २०७५

गाउँपालिकाको कूल घरपरिवारहरूमध्ये ४५११ अर्थात ७७.१४ प्रतिशतले काठदाउरा,१०७३ अर्थात १८.३५ प्रतिशतले एल.पी ग्याँसको प्रयोग गर्दछन् भने मट्टीतेल, विजुली, गोवरग्याँस र अरु प्रयोग गर्ने जनसंख्या नगन्य रहेको पाइयो । स्थानीयहरूले अधिकांश काठ दाउराको प्रयोग गरेबाट एकातर्फ वनजंगल र पर्यावरणमा क्षति पुग्ने र अर्कोतर्फ धुवाँ र दाउरा संकलन गर्दा लाग्ने समयले क्रमश: स्वास्थ्यमा असर पुऱ्याउनुका साथै समयसमेत बढी खर्च हुने देखिन्छ । तसर्थ ग्रामीण भेगहरूमा वैकल्पिक उर्जाको उत्तम उपायको रुपमा गोबर ग्याँसको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने र आय आर्जनका कार्यक्रमहरूमा केन्द्रित गरी गाउँपालिकावासीलाई काठ दाउराको विकल्पतर्फ लैजानुपर्ने देखिन्छ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

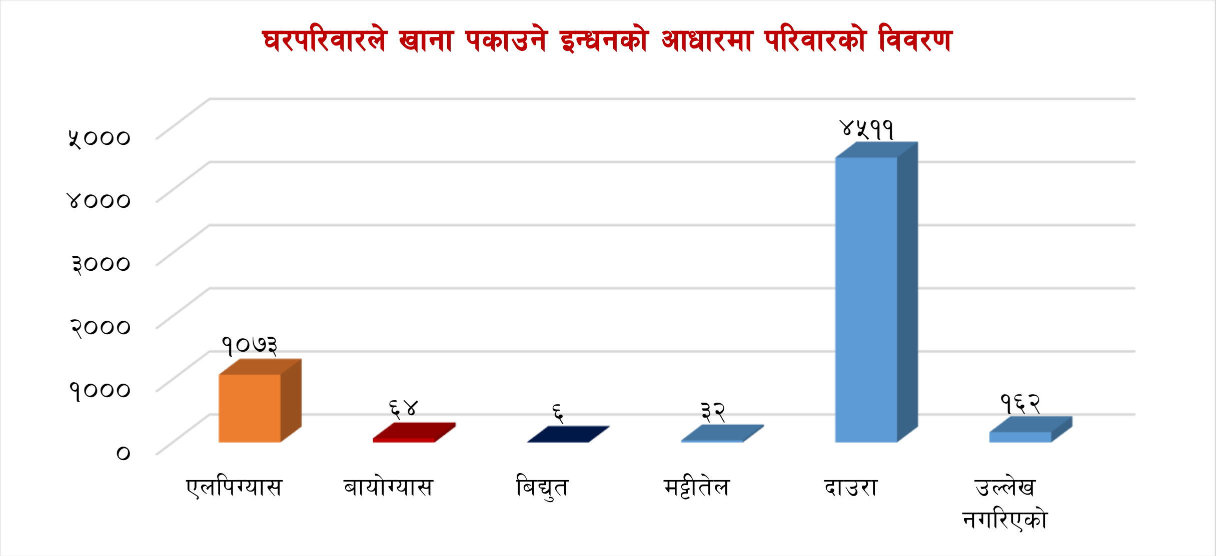

दिगो विकासको अवधारणाअनुसार पर्यावरणिय सन्तुलन बनाइ राख्न मानिसको उपभोग शैलीमा परिवर्तन गर्नु अपरिहार्य छ। उदाहरणका लागि नेपालले आधारवर्ष २०१५ मा ७४.७ % रहेको इन्धनको प्राथमिक श्रोतको रुपमा काठ, दाउरा, गुइँठा आदि प्रयोग गर्ने जनसमुदाय सन् २०३० सम्म ३०% मा झार्ने (SDG–7) तथा पकाउने प्रयोजनार्थ LPG प्रयोगलाई १८% (२०१५) बाट ३३% मा पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ । यसै राष्ट्रिय लक्ष्यलाई आत्मसाथ गर्दै यस गाउँपालिकाका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई त्यसतर्फ उन्मुख बनाउनु आवश्यक छ ।

७.४.२ विद्युतिकरणको अवस्था

नेपालमा निजी, सरकारी तथा अन्तराष्ट्रिय लगानीमा विद्युतीकरणका प्रयासहरु भईरहेका भएपनि कतिपय नीतिगत अस्पष्टता, प्राविधिक कठिनाई, राजनैतिक अस्थिरता र कडा अनुगमन प्रणालीको अभावजस्ता कारणले तीब्र गतिमा विद्युतिकरण हुन सकिरहेको छैन । ग्रामीण विद्युतीकरण, लघु जलविद्युत आयोजना तथा बृहत जलविद्युत परियोजना सञ्चालन गरेर देशमा निर्वाहमुखी मात्र होइन कि निर्यातमुखी उत्पादन गरी उर्जा संकट समाधान गर्नुको साथै विदेशी मुद्रा आर्जन गर्न सकिने प्रचुर संभावना नेपालसँग छ । यसका लागि लगानी मैत्री वातावरणको आवश्यकता छ ।

७.४.३ बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

यस गल्छी गाउँपालिकाका सबै वडाहरुमा विद्युत मर्मत संभार, महसूल असुली तथा विद्युतीकरण योजनाको कार्यान्वयन नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गर्दै आएको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ (सन् २०११) को नजिता अनुसार दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनमा विद्युत प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ५१ : बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	बिद्युत	मट्टीतेल	अन्य	सोलार	बायोगास	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	८५५	५		२	२	३७	९०१
२	८४९	२		२		८	८६१
३	४४७	१	२	३		५	४५८
४	७५७	४	१			१८	७८०
५	७०९		१	७४		३९	८२३
६	५२१		३			२०	५४४
७	६८१	४				७	६९२
८	७५६			२		३१	७८९
जम्मा	**५५७५**	**१६**	**७**	**८३**	**२**	**१६५**	**५८४८**
प्रतिशत	९५.३३%	०.२७%	०.१२%	१.४२%	०.०३%	२.८२%	१००.००%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७५

गाउँपालिकामा घरपरिवारहरूले दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धनको स्रोत विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाका कूल घरपरिवारहरूमध्ये ५५७५ अर्थात ९५.३३ प्रतिशतले विद्युत, ८३ अर्थात १.४२ प्रतिशतले सोलार, १६ अर्थात ०.२७ प्रतिशतले मटितेल र बाँकीले अन्य इन्धनको स्रोत प्रयोग गर्ने न्युन पाइयो । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा ग्रामीण विद्युतिकरणमा व्यापक विकास भई गाउँपालिकामा विद्युतको पहुँच लगभग सतप्रतिशत भएको देखिन्छ भने विद्युत सेवाको पहुँच नपुगेको परिवारहरू नगन्य रहेको देखिन्छ भने सेवा नपुगेका क्षेत्रहरूमा त्यसको विस्तार हुनु जरूरी छ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.४.४ बैकल्पिक उर्जाका श्रोतहरुको विवरण

पेट्रोलियम पदार्थमाथिको निर्भरतालाई घटाउँदै नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगमा व्यापकता ल्याउन सकेको खण्डमा पर्यावरणीय सन्तुलनलाई कायम राख्न मद्धत पुग्दछ । डिजेल, पेट्रोल, मट्टितेल जस्ता पदार्थको उत्पादन नेपालमा नहुने भएका कारण वर्षेनी अरबौं रुपैंया हामीले पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा खर्चिनु परेको छ । तेस्रो विश्वको एक भूपरिवेष्ठित विकासोन्मुख देश नेपालका लागि यो वैदेशिक व्यापार घाटाको एक प्रमुख कारण हो । हामीले आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवन्धको नीतिलार्य व्यवाहारा प्रभावकारी तरिकाले उतार्न नसकिरहेको परिप्रेच्क्ष्यमा वायू उर्जा, सौर्य उर्जा, विद्युत उर्जा तथा बायो ग्याँसको विकास मार्फत उर्जाको श्रोतमा हामी आत्मनिर्भर बन्न सक्छौं । त्यसैले नेपालको हकमा स्थानीय सरकार प्रादेशिक सरकार र संघीय सरकारले नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको विकासमा आवश्यक नीति निर्माण गरी काम गर्नु पर्दछ ।

७.५ सञ्चार तथा प्रविधि

७.५.१ रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, इन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल, हुलाक तथा कुरियर सेवा सम्बन्धी तथ्याङ्क विवरण

एक्काईसौं शताब्दप्को भूमण्डलीकृत समाज सूचना र सञ्चारको युगमा छ । सूचना र सञ्चारको क्षेत्रमा आएको कान्तिलाई नेपालको शहरी क्षेत्रले लगभग आत्मसाथ गरिसकेको भएपनि ग्रामीण क्षेत्रमा टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, ईन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल र कुरियर सेवा विस्तार हुन बाँकी छ । सन्चार र प्रविधिका यी माध्यमहरुलको पूर्णरुपले विकास गरी ग्रामीण जनतालाई सूचना र सञ्चारको दुनियाँमा प्रवेश गराउनु चुनौतिपूर्ण रहेको छ । नेपालको संविधानले जनताको सूचनाको हकलाई मौलिक हककोरुमा परिभाषित गरेको छ ।

तालिका नं. ५२ : गाउँपालिकामा रहेका हुलाक विवरण

क्र.सं.	गाउँपालिकाको नाम	भवनको प्रकृति			गाउँपालिकाको वडा नं.
		गोटा	कच्ची	पक्की	
१	वैरेनी हुलाक सेवा केन्द्र	१	-	-	वडा नं. ६
२	कल्लेरी अतिरिक्त हुलाक केन्द्र	१	-	-	वडा नं २
३	गोगनपानी अतिरिक्त हुलाक केन्द्र	१	-	-	वडा नं. ८

श्रोत:- स्थलगत सर्वेक्षण २०७४

७.५.२ आधुनिक सुविधाका साधनहरुको प्रयोगकर्ता परिवारको तथ्याङ्क

तालिका नं. ५३ : परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण

वडा नं.	१	२	३	४	५	६	७	८	जम्मा	प्रतिशत
रेडियो	२१८	३१४	१९८	३१५	४११	१३३	२२०	२२१	२०३०	३४.७%
टेलिभिजन	४३८	३३८	२३०	३७०	१६४	३७४	४५२	३३८	२७०४	४६.२%
टेलिफोन	११	६	८	३६	३	५२	४९	८	१७३	३.०%
कम्प्युटर	२०	१३	२३	३९	५	३६	६७	१७	२२०	३.८%
इन्टरनेट	१	१	५	२३		३५	२८	२	९५	१.६%

वडा नं.	१	२	३	४	५	६	७	८	जम्मा	प्रतिशत
साइकल/मोटरसाइकल	६४	४९	५६	१०८	३२	१४५	१७९	९९	७३२	१२.५%
कार तथा भ्यान	४	८	३	१८	१	२७	१५	१	७७	१.३%
रेफ्रिजेरेटर	२३	१२	३	९८		७०	१६७	२	३७५	६.४%
मोबाइल फोन	७९९	७५९	४२९	७१३	६७१	४९६	६५४	७०५	५२२६	८९.४%
वासिङ् मेशिन	३	५	७	९	५	१३	१३	८	६३	१.१%
मिल	७	१८	५	७	८	९	१३	९	७६	१.३%
माइक्रोवेभ		२	१	२			५	३	१३	०.२%
डिसहोम/केबल	३६८	२७५	१९३	३५०	९३	२६०	४२६	२७५	२२४०	३८.३%
बस/ट्रक/ट्याक्टर/टिपर	२१	२१	६	४२	९	३१	३८	५	१७३	३.०%
ढिकी	२६	३६	३४	१७	९	२	१४	७	१४५	२.५%
जाँतो	११९	१६२	१२८	९१	२८	२६	७०	३९	६६३	११.३%
पङ्खा	२२९	१९८	९६	१७९	३३	३२४	३२३	११३	१४९५	२५.६%
आइरन	८२	७८	७१	८४	१६	२२५	१७२	४५	७७३	१३.२%
एसी		३		२		२	२		९	०.२%
कुलर						१	१		२	०.०%
भ्याकुम		१	२	२	१	९	१०	१	२६	०.४%
अन्य		४	१	२	४	२६	१२		४९	०.८%
जम्मा घरधुरी	९०१	८६१	४५८	७८०	८२३	५४४	६९२	७८९	५८४८	१००.०%

श्रोतः- स्थलगत सर्वेक्षण २०७४

गाउँपालिकामा साधन तथा सुविधाको उपलब्धताको तथ्याङ्क हेर्दा नगरमा रहेका कूल घरपरिवारहरूमध्ये उल्लेखनिय ढंगले उच्च मोबाइल फोन प्रयोगकर्ताको संख्या ५२२६ रहेको छ। दोस्रोमा टेलिभिजन हुने परिवार संख्या २७०४ रहेको देखिन्छ भने केबल/डिसहोम सुविधा २२४० रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी रेडियो हुने परिवार संख्या २०३० रहेको छ। तथ्याङ्कलाई हेर्दा संचार क्षेत्रको मोबाइल फोन प्रयोगकर्ताहरू झण्डै पूर्णरुपमा भएको अवस्था छ। मोबाइल प्रयोगकर्ताले सबैखाले संचारका सुविधा जस्तै श्रव्य, दृष्य, सुचना, गीत, खबर आदान प्रदान लगायतका धेरै काम गर्न सहज हुने भएकोले टेलिभिजन, रेडियो प्रयोगकर्ताको संख्या पछिल्लो समयमा इन्टरनेट तथा मोबाइलफोनको प्रयोग बढ्दै जाँदा न्यून हुँदै गएको देखिन्छ। अर्कोतर्फ कार/जीप, एर कन्डिसनर, हिटर वा ग्याँस गिजरजस्ता उच्च सुविधाका सामाग्रीहरूको संख्या झन कम देखिन्छ। यद्यपि ग्रामीण इलाकाहरूमा समेत क्रमशः आधुनिक सुख सुविधाका सामग्रीहरूको प्रयोगकर्ताहरू बढ्नाले उपभोक्तावादी संस्कृतिको विकास भइरहेको देखिन्छ। वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

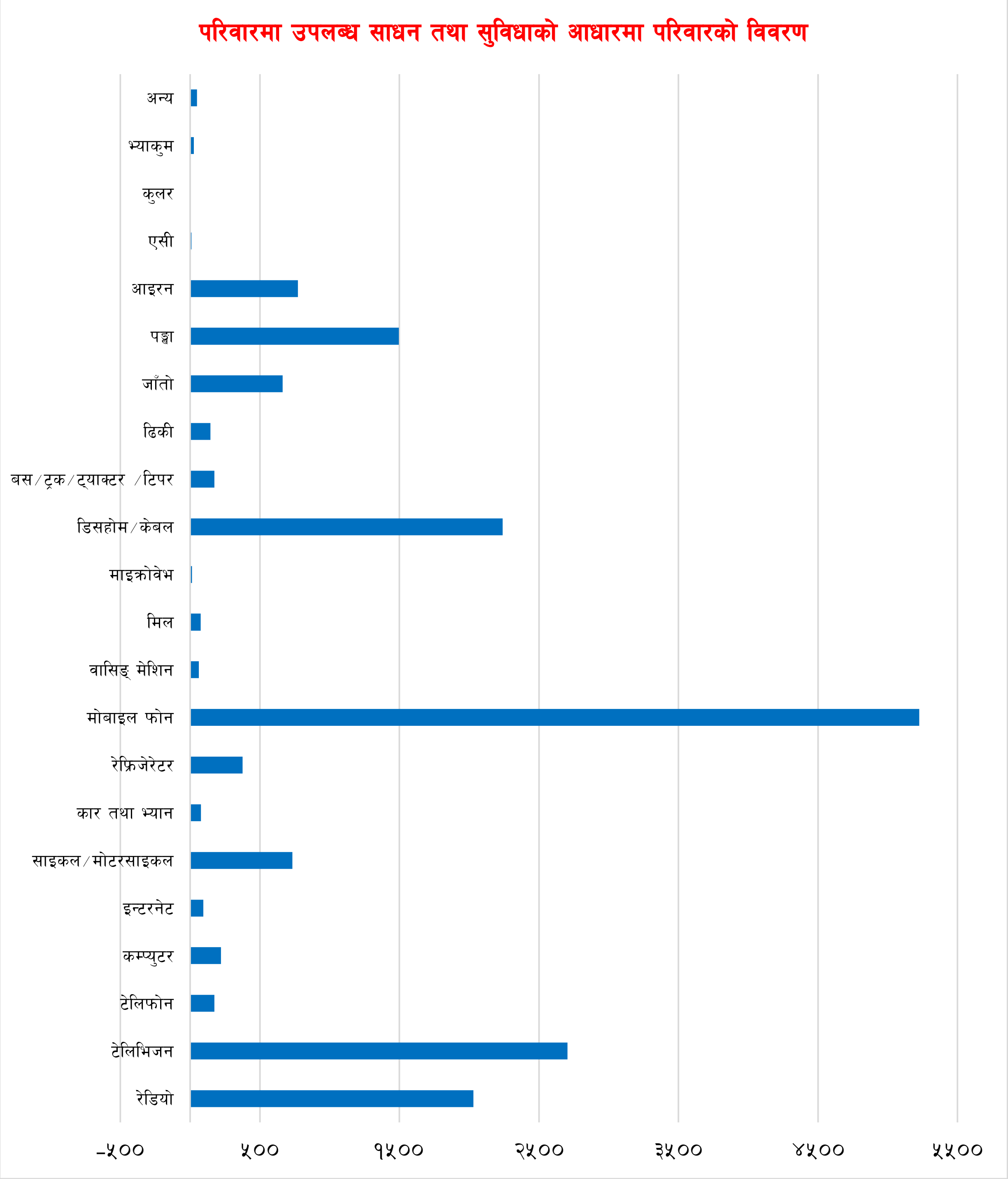

७.६ आवास तथा सार्वजनिक भवनहरु

७.६.१ घरको छानाको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण

सुरक्षित आवासको अधिकारलाई संविधानले सुनिश्चित गरेपनि त्यसको व्यवहारिक कार्यान्वयन भने हुन सकेको देखिँदैन । निम्न आयस्तर भएका र गरिबीको रेखामुनि रहेका जनताहरु फुस र परालको छानो भएका घरमा बसोबास गर्दछन् । आर्थिक अवस्था अलिकति राम्रो भएका परिवारहरुको घरमा जस्तापाताको छाना लगाएको पाईन्छ ।

तालिका नं. ५४ : घरको छानाको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	फुस वा खरको छाना भएको	आर सि सि ढलान	जस्ताको छाना भएको	टायेल वा ढुंगाको छाना भएको	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	८	४१	६९५	१२१		३६	९०१
२	१	६२	७७२	५		२१	८६१
३	२	१५	३९३	२७	३	१८	४५८
४	२	१२०	५५९	६९		३०	७८०
५		३	७७२	११		३७	८२३
६	२	१९३	२७८	२०	१	५०	५४४
७	१	१४९	४८४	४०	२	१६	६९२
८	१०	५५	६६०	२२		४२	७८९
जम्मा	२६	६३८	४६१३	३१५	६	२५०	५८४८
प्रतिशत	०.४४%	१०.९१%	७८.८८%	५.३९%	०.१०%	४.२७%	१००.००%

श्रोत:- स्थलगत सर्वेक्षण २०७४

७.६.२ घरको गाह्रोको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण

गारोको हिसाबले घरहरुलाई विभिन्न प्रकारमा वर्गीकरण गरेको पाईन्छ । आर्थिकरुपले विपन्न परिवारहरुले फरिकाको गारो लगाएका हुन्छन् । विशेष गरी नेपालको तराई मधेश क्षेत्रका गरिब जनताका घरहरु यस्तो प्रकारको गारो भएका पाईन्छन् । पहाडी क्षेत्रका अधिकांश घरहरुको गारो ढुङ्गा माटोले बनेको हुन्छ । नेपालमा वन क्षेत्र नजिक भएका कतिपय स्थानका घरहरुको गारो काठ तथा फल्याकबाट बनेको पाइन्छ । सिमेन्ट र इँटा/ढुङ्गाको गारोले बनेका सुविधा सम्पन्न घरहरु विशेष गरी शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरुमा पाइन्छन् ।

७.६.३ कच्ची, पक्की, अर्धपक्की घरको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण

भूकम्पीय दृष्टिकोणले संवेदनशील रहेको नेपालमा घरहरु निर्माण गर्दा भूकम्प प्रतिरोधी बनाउनु आवश्यक छ । यसको अलावा घरहरु जाडो, गर्मी, तुषारो र हिमपातबाट जनतालाई जोगाउने किसिमका हुनुपर्द । अति विपन्न परिवारका लागि एकीकृत बस्ती निर्माण गरी सरकारले उनीहरुको आवास सुरक्षाको अधिकार सुनिश्चित गरेको खण्डमा राज्यको लोककल्याणकारी भूमिका पुष्टि हुन्छ ।

७.६.४ सामुदायिक भवनहरु तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण

संघीय शासन प्रणाली अन्तर्गत निर्माण भएका स्थानीय तहमा आवश्यक भौतिक संरचनाहरु निर्माण गरी स्थानीय सरकारक कार्यक्रमहरु सञ्चालन हुनुपर्ने मान्यता अनुरुप गाउँपालिका/ नगरपालिकाको आफ्नै सामुदायिक भवन तथा सभाहल हुनु आवश्यक छ । गाउँपालिकाले आफ्नो बहुउद्देश्यीय सामुदायिक भवन निर्माण गरी त्यस भवनमै सभाहल लगायतका अन्य हलहरु निर्माण गर्नु उपयुक्त देखिन्छ । यसो गर्दा विभिन्न वडाहरुम आवश्यकता र क्षमता अनुसार यस्ता संरचनाको निर्माण हुनुपर्दछ ।

तालिका नं. ५५ : सामुदायिक भवनहरु तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सामुदायिक भवनहरुका नाम	वडा नं.बस्ती	हालको उपयोग
१.	सामुहिक आवास भवन	वडा नं. ६	प्राधिकरणको लागि
२.	फोसटार सामुहिक भवन	वडा नं. १	महिला समुहको लागि
३.	भिमसेन थापा सामुहिक भवन	वडा नं. २	टोल समुह बैठकको लागि
४.	मुलाबारी-माझगाउँ सामुदायिक भवन	वडा नं. ३	समुह बैठकको लागि
५.	गैरीगाउँ सामुदायिक भवन	वडा नं. ८	"
६.	तीनघरे सामुदायिक भवन	वडा नं. ८	"
७.	चैनपुर सामुदायिक भवन	वडा नं. ८	"
८.	सीमपानी कालिका सामुदायिक भवन	वडा नं. ८	"
९.	असारे सामुदायिक भवन	वडा नं. ८	"
१०.	अंधेरी सामुदायिक भवन	वडा नं. ८	"
११.	असारे महिला सामुदायिक भवन	वडा नं. ८	"
१२.	कालिकाथान सामुदायिक भवन	वडा नं. ८	"
१३.	चकमके महिला सामुदायिक भवन	वडा नं. ८	"
१४.	रानीमाला सामुदायिक भवन	वडा नं. ८	"

श्रोतः- स्थलगत सर्वेक्षण २०७४ अनुसार

७.६.५ गाउँपालिका तथा अन्य सरकारी भवनहरुको विवरण

स्थानीय तहले पालिका कार्यालय भवन, वडा कार्यालय भवनहरु तथा अनावश्यक अन्य सरकारी भवनहरु आफ्नै जग्गामा अथवा नेपाल सरकारबाट प्राप्त जग्गामा निर्माण गरी कार्यसम्पादनलाई चुस्त, दुरुस्त र प्रभावकारी बनाई जनतालाई सरकारको उपस्थितिको आभास दिलाउनु आवश्यक हुन्छ । यस्ता प्रकारका स्थायी संरचनाहरुको निर्माण भएपछि संघीयताले संस्थागत रुप धारण गर्दै जान्छ ।

७.६.६ पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरुको विवरण

पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरु हाम्रा साँस्कृतिक चिनारी हुन् । यी परम्परागत संरचनाले हाम्रो पुर्ख्यौलीलाई प्रतिनिधित्व गर्दछन् । त्यसैले यी संरचनाहरुके संरचनाहरुको संरक्षण, सम्बर्द्धन र स्तरोन्नति गरी भावी पुस्तालाई समेत हाम्रो परम्परा र संस्कृतिसँग परिचित गराउनु पर्दछ । यसो गरेको खण्डमा हाम्रो परम्परागत मौलिक पहिचान बच्दछ । विकासका आधुनिक संरचना बनाउने क्रममा हामीले मौलिक साँस्कृति सम्पदाको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

कसैको हक वा स्वामित्वमा नभएको परापुर्वदेखि सार्वजनिक रुपमा प्रयोग हुँदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउनेचौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी, पौवा, अन्त्येष्टि स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक प्रयोगको स्थल वा सम्पत्ति नै सार्वजनिक सम्पत्तिहरु हुन । विगतमा सडक यातायातको विस्तार र विकास नहुँदा यी पाटी, पौवा तथा चौताराहरु बटुवाहरुका विश्रामस्थल (Refresh Center) वा थकान मेटाउने महत्वपूर्ण स्थलको रुपमा विकसित भएको र हाल यी स्थलहरु सार्वजनिक बहस र सामुदायिक अन्तरकृया हुने अनौपचारिक स्थलको रुपमा रहेका छन् भने सडक सञ्चालको समुचित विकास नभएको स्थानहरुमा यी विश्राम स्थलकै रुपमा प्रयोग हुँदै आइरहेका छन् । यस्ता क्षेत्रहरुको विकास र संरक्षण गर्ने दाहित्व हामी सबैको हो ।

तालिका नं. ५६ : सार्वजनिक पाटीपौवा, धर्मशाला तथा चौतारा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सार्वजनिक वस्तु विवरण	स्थान	उपयोग
१.	गल्छी पाटीपौवा	गल्छी	विश्रामको लागि, समुह भेला
२.	महेश दोभान पाटीपौवा	बैरेनी	विश्रामको लागि, समुह भेला, छहरा
३.	बैरेनी चौतारा	बैरेनी	विश्रामको लागि, समुह भेला, छहरा
४.	मासटार चौतारा	वडा नं. ४	विश्रामको लागि, समुह भेलाको लागि, छहरा
५.	भोलटार चौतारा	वडा नं. ७	विश्राम, समुह भेलाको लागि, छहरा
६.	साल्टारघाट पाटीपौवा	वडा नं. ७	विश्रामको लागि, समुह भेला
७.	चरीपौवा	वडा नं ८	"
८.	गैरीगाउँ चौतारा	वडा नं. ८	"
९.	गोगनपानी चौतारा	वडा नं. ८	"
१०.	चकमके चौतारा	वडा नं. ८	"
११.	चुली चौतारा	वडा नं. ८	"

श्रोत:- स्थलगत सर्वेक्षण २०७४

७.६.७ पशुबधशालाहरुको विवरण

स्थानीय सरकारले जनस्वास्थ्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर काम गरेको खण्डमा स्वस्थ्य, निरोगी र सरकारात्मक सोच भएका नागरिकहरुको उत्पादन भई उनीहरुले विकास, निर्माण र सेवाका क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउन सक्छन्। त्यसकारण आधुनिक प्रविधियुक्त सफा पशु बधशालको निर्माण गरी जनताको खाद्य सुरक्षाको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै स्थानीय सरकारले मासुजन्य पशुपन्छीको वध गर्नु भन्दा पहिले निश्चित मापदण्ड पुरा गर्नुपर्ने नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु बाञ्छनीय देखिन्छ।

७.७ शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरु तथा कब्रस्थानहरुको विवरण

तालिका नं. ५७ : शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरु तथा कब्रस्थानहरुको विवरण

क्र.सं.	शवदाह	स्थान	अवस्था	कैफियत
१.	महेश दोभान शवदाह	महेश दोभान-६	चालु	
२.	त्रिशुली खोला शवदाह	वडा नं. २	चालु	
३.	गल्छी मरानघाट	बैरेनी-६,८	चालु	
४.	कोल्फु दोभान	कोल्फु दोभान- ८	चालु	
५.	बेल्खु	बेल्खु-४	चालु	
	पशु वधशाला			
१.	पशु वध शाला छैन।			

श्रोत:- स्थलगत सर्वेक्षण २०७४ अनुसार

खण्ड ८ : विविध

८.१ गल्छी गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण

तालिका नं. ५८ : गल्छी गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण

क.सं.	नाम,थर	पद	वार्ड नं.
१.	कृष्णहरी श्रेष्ठ	अध्यक्ष	
२.	राधा तिमल्सिना (लामिछाने)	उपाध्यक्ष	
३.	पूर्ण प्रसाद खतिवडा	वडा अध्यक्ष	१
४.	सिता पुलामी	वडा सदस्य	१
५.	गीता सुनार	वडा सदस्य	१
६.	मदन कुमार खतिवडा	वडा सदस्य	१
७.	षडानन्द खनाल	वडा अध्यक्ष	२
८.	फुलमाया राई	वडा सदस्य	२
९.	देवि कुमारी मगर	वडा सदस्य	२
१०.	चमेली गैरे	वडा सदस्य	२
११.	गोविन्द बज्राचार्य	वडा सदस्य	२
१२.	सुदिप मगर	वडा सदस्य	२
१३.	कपिल प्रसाद रेग्मी	वडा अध्यक्ष	३
१४.	बबिता खतिवडा	वडा सदस्य	३
१५.	बच्चुराम बि.क.	वडा सदस्य	३
१६.	गणेश कुमार श्रेष्ठ	वडा सदस्य	३
१७.	प्रेम प्रसाद अधिकारी	वडा सदस्य	३
१८.	राजु अधिकारी	वडा अध्यक्ष	४
१९.	मिठु बिसुन्के	वडा सदस्य	४
२०.	बटुली खड्का	वडा सदस्य	४
२१.	ठाकुर खड्का	वडा सदस्य	४
२२.	दिनेश कमर	वडा सदस्य	४
२३.	प्रेम बहादुर तामाङ	वडा अध्यक्ष	५
२४.	विध्या अधिकारी	वडा सदस्य	५
२५.	मनमाया सुनार	वडा सदस्य	५

क्र.सं.	नाम,थर	पद	वार्ड नं.
२६.	गोविन्द तामाङ	वडा सदस्य	५
२७.	विजय लामा	वडा सदस्य	५
२८.	राजन श्रेष्ठ	वडा अध्यक्ष	६
२९.	फुलमाया तामाङ	वडा सदस्य	६
३०.	रविना सुनार वि.क.	वडा सदस्य	६
३१.	कृष्ण प्रसाद अधिकारी	वडा सदस्य	६
३२.	मिहन सिं थिंग	वडा सदस्य	६
३३.	हरि प्रसाद खतिवडा	वडा अध्यक्ष	७
३४.	फुलमाया महर्जन	वडा सदस्य	७
३५.	मिठु कामी	वडा सदस्य	७
३६.	सुरेश तामाङ	वडा सदस्य	७
३७.	राजन खड्का	वडा सदस्य	७
३८.	भरत तामाङ	वडा अध्यक्ष	८
३९.	कृष्ण बहादुर घर्ती	वडा सदस्य	८
४०.	पुष्पा तामाङ	वडा सदस्य	८
४१.	कमला मिजार	वडा सदस्य	८
४२.	राजकुमार श्रेष्ठ	वडा सदस्य	८
४३.	रमेश तामाङ	वडा अध्यक्ष	८

स्रोत : गाउँ कार्यपालिका कार्यालय, २०७५

८.२ गल्छी गाउँपालिका कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

तालिका नं. ५९ : गाउँपालिका कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम, थर	पद	सम्पर्क नं.
१	दान बहादुर ऐडी	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	९८५८३२०६७०
२	बुद्धि प्रसाद भट्ट	शिक्षा अधिकृत	९८५१०६५२४९
३	आनन्द कुमार खड्का	लेखा अधिकृत	९८५१२३५२६२
४	खगेन्द्र राई	प.नि.सु.अ. (सातौं)	
५	रवि अधिकारी	इन्जिनियर	९८२३४००२००
६	नमराज अधिकारी	सूचना तथा संचार प्रविधि अधिकृत	९८४९०९३४९०
७	रश्मी राना मगर	रोजगार संयोजक	९८४१५३२१७५

क्र.सं.	नाम, थर	पद	सम्पर्क नं.
८	सरिता कुमारी गौतम	अधिकृत छैठौं	९८५१००३९५२
९	रुपा महर्जन	अधिकृत छैठौं	९८४१७६२१७५
१०	बिक्रम महर्जन	अधिकृत छैठौं	९८४१४२१९४१
११	राजेन्द्र श्रेष्ठ	अधिकृत छैठौं	९८४१३४४३७०
१२	विश्व सुन्दर अमात्य	सव इन्जिनियर	९८४१३७९८५२
१३	मित्रलाल चुवाई	लेखापाल	९८४९९८४९५०
१४	गीता भट्ट	सि.अ.हे.ब. (छैठौं)	९८४१७५०१५७
१५	पशुपति आचार्य	सहायक स्तर पाँचौं	९८५६०६४५००
१६	ऋषिराम कोइराला	सहायक स्तर पाँचौं	९८५१२३६३९९
१७	निकेत बागदास	सव इन्जिनियर	
१८	लिलाकान्त विश्वकर्मा	खरिदार	९८६१२२२४८८
१९	सानुमाया भण्डारी	सहायक महिला विकास निरीक्षक	९८५१०६५७८९
२०	टिकाराम पन्थी	नापी सर्भेक्षण	९८४१९०८००६
२१	जमुना शर्मा	कानुनी सहजकर्ता	९८६०२४६१४८
२२	सानुमाया लामा	सहायक कम्प्यूटर अपरेटर	९८६००२८५१९
२३	मिना अधिकारी (कार्की)	ना.प.स्वा.प्रा. (पशु सेवा)	९८५११९९३७३
२४	गीता आचार्य	सहायक कम्प्यूटर अपरेटर	
२५	कृष्ण प्रसाद अधिकारी	का.स.	९८४१४८८८७८
२६	सिता स्यांगताङ्ग	सा.प.	९८०३२८३१८५
२७	सुजिता रेग्मी	सा.प.	९८०३८१०००१
२८	रुपा ढुंगाना	सा.प.	९८४१९६३१८३
२९	मनोज श्रेष्ठ	हेभी सवारी चालक	९८०१०६६१७३
३०	एकराज खतिवडा	हलुका सवारी चालक	९८४१७९६१८७
३१	हरिप्रसाद अधिकारी	हलुका सवारी चालक	९८४९१०२७०९
३२	रामहरी तिमल्सिना	का.स.	९८४१७७०२२३
३३	कृष्ण अधिकारी	का.स.	९८१८६०४८३५
३४	जित बहादुर तामाङ	कार्यलय सहायक	९८५७०४१५१६

स्रोत : गाउँ कार्यपालिका कार्यालय, २०७५